

NOVOSTI HOBUCI

#1261

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 16. 2. 2024.
Cijena: 1.33€

9 771845 895007

072024

ISSN 1845-8955

Vojni jok

Priča o vraćanju obaveznog služenja vojnog roka manevar je, uz sve ostale 'domoljubne' manevre i smicalice, čiji je isključivi smisao da HDZ poluči što bolji rezultat na skorim parlamentarnim izborima

str. 3.

GORAN ČULAR Zajednički nastup opozicije mogao bi HDZ učiniti nervoznim, str. 4-5. / Dosje: Nestale bebe Jugoslavije, str. 8-10. / Tragom Vuka, str. 32-33.

Poslovno leleučilište

Visoka učilišta s tzv. stručnim studijskim programima imala su biti stupovi hrvatskog društva znanja. Projekt je krahirao u društveno-razvojnog pogledu, ali je ostao unosan biznis za vlasnike privatnih institucija

INTERNETSKOM algoritmu nije trebalo ni 48 sati da počne isporučivati reklame u vezi s jednom od dviju tema pregledanih za ovu medijsku zgodu. Posrijedi su hrvatska veleučilišta koja tako nude 'besplatne edukacije' uz vaučer HZZ-a, ekspertnu pripremu za državnu maturu i veliki broj mjesta u studentskom domu. S drugom internet očito ne zna što bi komercijalnog činio – druga su izbjeglice, nesretnici sa susjednih kontinenata u masovnom prodoru k egzistencijalnom spasenju. I, navodno, ka cjeloživotnom obrazovanju ili strukovnoj prekvalifikaciji ili radnoj specijalizaciji.

To bar tvrde mnogi od njih odmah po svom diskretnom ulasku u ovu zemlju, i to po referadama spomenutih veleučilišta, a u Hrvatskoj imamo potonjih u ovom času ukupno 32. Takvu je praksu i novu pristupnu taktiku obznanio Večernji list, posvetivši joj 12. veljače udarno mjesto na naslovnici. 'Migranti iskorištavaju upis na veleučilišta za ulaz u EU', kočio se naslov s grafički istaknutim ciljem tobožnjih studenata. Doslovno tako su i ukošena i podebljana dotična slova, kao da netko pouzdan, upućen pritom u sve tajne, napadno diže jednu obrvu. I još su izbjeglice nazvali migrantima, kao da nam nije dovoljno zbrke sa svim tim fino diferenciranim strancima u Hrvatskoj. Od uvoznih radnika do prognanih Ukrajinaca, naime, i ovih sad nesretnika, a o turistima i digitalnim nomadima i stranim vlasnicima nekretнина ili poslova u RH da ne govorimo.

Ne, izbjeglice nisu tu da bi zapjevale *Gaudeamus igitur*, kao da poručuje Večernjak. Zaista, u članku se pojašnjava da samo upišu te neke stručne studije, mahom privatne, i uplate prvu ratu školarine od nekoliko stotina eura, pa se domognu studentskih prava i boravišne dozvole, a zatim nestanu. S boravišnom dozvolom stječu i pravo na rad ovdje, maltene azil, čime npr. Afganistanci i Pakistanci anuliraju prednost koju u odnosu na njih imaju npr. Filipinci i Nepalci. Radnike inače sami uzimamo isključivo iz biranih zemalja, pinčetom razvrstanih prema glasovitom našem rafinmanu.

No, pored otprilike 150 tisuća bagatelno jeftinih radnika danas, hrvatskom tržištu ih sada nedostaje možda još toliko. Za temu drskih izbjeglica koje glumataju studente, spomenuti je zagrebački dnevni list našao sugovornika u vlasniku jedne 'agencije za privremeno zapošljavanje i posredovanje u zapošljavanju'. On bi pak svemu tome stao

na kraj osnivanjem regrutacijskih centara u poželjnim zemljama porijekla uvozne radne snage. Tamo da ih selektiramo, pogledamo im zube, udijelimo milost. Veleučilišta se nisu izjasnila, njima je svakako dobro, samo dok stižu uplate za školarinu, makar isključivo prva rata, ali takve u kontinuitetu.

Privatnih ustanova te vrste imamo 19, odnosno tri petine od totalnog iznosa. Dugo su se razvijale, izrastale na kaloričnom političkom supstratu, tražile svoje mjesto u sustavu i najviše pikirala na javne financije. Kao što se vidi po oglasima na internetu, uspjele su se progurati u sustav. Dio ih je započinjao u svojstvu visoke škole, dok ne bi uz prvi studij – ekonomskog menadžmenta, najčešće – otvorile poneki novi program, jednako u trendu. Sad povrh svega same određuju kriterije izbora za nastavna mjesta. Najuspješnije su prerasle u privatna sveučilišta, pa je u Hrvatskoj ubrzo zabilježena galopirajuća inflacija te vrste obrazovne ponude. Ionako većina njihovih predavača radi na još par sličnih adresa. Po mogućnosti, jedna je u javnom vlasništvu, i tamo su stalno zaposleni, samo ako imaju pravu akademsku kvalifikaciju.

Visoka učilišta s tzv. stručnim studijskim programima, za razliku od sveučilišnih, imala su zapravo biti stupovi novodobnoga hrvatskog društva znanja. Javna su osnivana više po manjim sredinama, iako bez privrednog zaleđa, dok su se privatnici mudro držali najvećih. Pamtimo itekako dobro tu ekspanziju iz prve decenije ovog stoljeća. Projekt je neslavno krahirao u društveno-razvojnog pogledu, ali je ostao unosan biznis za vlasnike samih institucija, kao i fantastično umnožen nastavni kadar. Danas žive od vaučera s javnog biroa rada i, po najnovijem, od izbjegličkih crnih fondova.

Ustvari, dobile su u međuvremenu još jedno značajno uporište, također u specifičnoj inozemnoj grupaciji – hrvatskoj dijaspori. Nema sad veze što se u tu kategoriju trpa svašta, pa su joj pribrojene autohtone hrvatske manjine u Srbiji i Crnoj Gori, mada je onaj iz Bosne i Hercegovine, valjda zato što je tamo državnokonstitutivna, ostavljen poseban status. Uglavnom, za dijasporu je kreiran specijalan pristup našim visokim učilištima, s odvojenim upisnim kvotama i pravilima upisa te stipendijama. Od njih se ne traži hrvatska državna matura na sveučilištima. Zagazili smo time u dodatnu temu integralne ove problematike, demografsko-političku, pa ćemo vidjeti i što se tamo zbiva. Sudeći po Večernjem listu, primat uvjerljivo drže medicinski fakulteti s preko 700 inozemnih studenata, odnosno njemački državljani, njih oko 500.

Nadalje, čini se da stotine raznih stranaca iz neimenovanih zemalja upisuju i privatna visoka učilišta, a nema podatka o tome koliko ih studira do kraja, i koji je udio dijaspore u odnosu na izbjeglice. Nismo istražili kako tamo pri upisima funkcionira klasifikacija po znanju hrvatskog ili engleskog jezika. Paleta se ovdajne visokoškolske ponude naoko svejedno nezadrživo širi, ali ostaje nerastumačenom činjenica da smo ono razvikano društvo sasvim promašili, te ipak realizirali neki tip svijeta znanja, ako je mjeriti internacionalnošću.

Naravno, ta se vrsta obrazovnog i znanstvenog kozmopolitizma ovdje izražava tek prekograničnim financijskim transakcijama, uz opisane unutarnje – javnobudžetske. No treba biti pravedan i ustvrditi da su visokoškolski poduzetnici samo iskoristili zadani komercijalizacijski okvir ukupnog sustava. Dobro, zacijelo su ga malo i podmazali, jer zagovaralo se baš sveudilj. S druge strane, glavnina udara

na javni sustav poduzeta je iz etabliranih krugova akademskog univerzuma, kao i vrhovnih političkih struktura ove mlade i nejakke države. Već smo naznačili pošast kadrovskog tezgarenja, a tu je i notorna šapa HDZ-ovih uprava po javnim visokoškolskim ustanovama. Lica bliska toj stranci zato upravljaju i većinom neprivatnih veleučilišta, ostajući po strani od viđenije nacionalne scene.

Za sveučilišta nam ne treba višak potrošnje riječi, tamo je dovoljno podsjetiti na dugogodišnji *freak show* donedavnog zagrebačkog rektora DAMIRA BORASA i njegove svite. Ili na privatno trgovanje dopusnicom za osnivanje splitskoga Medijskog sveučilišta koje će na koncu postati koprivničko-varaždinsko Sveučilište Sjever. Ili na bezbrojna pogodovanja raznim crkvenim učilištima pri njihovu parazitiranju na javnim fakultetima te osvajanju višeg institucionalnog ranga. Sve je doduše počelo još s Bolonjskom reformom i podvrgavanjem visokog školstva otvorenom tržištu, tamo gdje će fakulteti biti zaokupljeni stjecanjem financijske dobiti, a društvo je znanja tome bilo samo zgodan marketinški alibi.

Konačno, obratimo pažnju na dosegnute ishode po svim rečenim temama. Veleučilišta ne mogu pratiti mijenu hrvatskog tržišta rada na kojem jednostavno ne treba više toliko ekonomista, a po novom ni IT-stručnjaka. Za skladištare i vozače i sobarice nije potrebna studijska izobrazba. Domaća visokoobrazovna ponuda sve intenzivnije služi jedino svom računu, jer ni odziv dijaspore nije raskošan onoliko kolikim je najavljivan. Druga i treća generacija hrvatske emigracije nije pohrlila domovini svojih predaka u desecima tisuća, pa ni tisućama studenata ili već educiranog kadra ili mladih parova.

Zauzvrat, stotine tisuća mladih državljana RH otišle su kroz proteklih desetak godina raditi u inozemstvo, produbivši nam ionako zjapeću demografsku svojevrsnu depresiju. Taj egzodus čak je nadmašio prethodni od najvećih, u kombinaciji zbjega te izгона Srba iz Hrvatske prije nepuna tri desetljeća. Preostaje nam pitanje uvozne radne snage, ali i na primjeru veleučilišta pokazalo se da je tržište rada spremno na efikasnu samoregulaciju. Ako treba, po cijenu brutalne eksploatacije stranaca. Jedino bismo ga još mogli potpomoći dodatnom mjerom otvaranja, dakle, ne onih centara u Indiji i Bangladešu i Uzbekistanu, nego tamošnjih ispostava hrvatskih veleučilišta. ■

Premijer Plenković u posjetu Sveučilištu Sjever u Koprivnici (Foto: Damir Špehar/PIXSELL)

IMPRESSUM

Godina xxv / Zagreb | petak, 16/02/2024

NOVOSTI
#1261

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš
IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal
Novosti), Petar Glodić,
Lujko Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac,
Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović,
Viktor Ivančić, Sinan

Gudžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko
Bakotin (urednik Interna-
cionalne), Dragana Bošnjak,
Milan Cimeša, Zoran
Daskalović, Ivica Đikić,
Tena Erceg, Dragan
Grozđanić, Mirna Jasić Gašić,
Nenad Jovanović, Vladimir
Jurišić, Anja Kožul, Igor
Lasić, Branimira Lazarin,

Bojan Munjin, Tamara
Opačić, Ivana Perić, Boris
Postnikov, Srećko Pulig,
Hrvoje Šimičević i Nataša
Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor
Stanišević & Damir Bralić,
Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNICE
Luka Duplancić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb',
Zagreb
TIRAŽA 6000

Novosti su financirane
sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i
sredstvima Ureda za
ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

Problem su materijalni i financijski potencijali za vraćanje obaveznog vojnog roka (Foto: Ivica Galović/PIXSELL)

Vojna buka

Ideja o vraćanju obaveznog služenja vojnog roka motivirana je isključivo HDZ-ovim predizbornim pridobivanjem desnih birača

PRIČA o vraćanju obaveznog služenja vojnog roka manevar je, uz sve ostale 'domoljubne' manevre i smicalice, čiji je isključivi smisao da HDZ polučiti što bolji rezultat na skorim parlamentarnim izborima. Vodstvo vladajuće partije vidjelo je da veliki dio desnih birača podržava obaveznu vojnu obuku, koja je suspendirana 2008. godine, pa je premijer ANDREJ PLENKOVIĆ učas zaboravio svoje nedavne nonšalantne izjave o 'nekakvim tečajevima', otkrio nove geopolitičke okolnosti i požurio da tom propagandnom triku nabaci fasadu serioznosti: naložio je Ministarstvu obrane da sačini prijedlog koncepta obuke, Ministarstvo obrane potom se obratilo Glavnom stožeru HV-a, a ministar obrane IVAN ANUŠIĆ kazao je krajem prošlog tjedna da će premijeru i predsjedniku Republike uskoro biti dostavljena 'tri scena-

rija'. Njemu, Anušiću, najrealnijom opcijom čini se tromjesečni vojni rok. Najrealnije je, međutim, da od svega toga u praksi neće biti ništa, čak i ako bi se vrhovni zapovjednik ZORAN MILANOVIĆ nekim čudom suglasio s tom idejom, i ako bi Sabor izglasao zakonske izmjene koje bi to omogućile.

Ključna je prepreka Ustavom definirano pravo na priziv savjesti. Pozivanje na to pravo, uostalom, i dovelo je do suspenzije obaveznog služenja vojske: više od 70 posto mladića koji su 2007. godine trebali poći na vojno obučavanje izrazilo je prigovor savjesti i zatražilo civilno služenje. Ne postoji nikakvo svježe istraživanje koje bi govorilo da se situacija drastično promijenila, odnosno da bi se svršeni srednjoškolci sad masovno odlučivali za tromjesečno ovladavanje ratnim vještinama. Ustav se, naravno, može promijeniti, ali za to je potrebna dvotrećinska ve-

ćina u parlamentu. Ako bi se i stvorila takva većina, što nije nemoguće, ostaje problem ukidanja priziva savjesti kao civilizacijskog i demokratskog dostignuća. U javnosti se spominje da bi se mladiće koji odbiju klasično služenje vojske slalo da uče o pomaganju i spašavanju u elementarnim nepogodama, no smisao pokretanja ove teme nije bio u tome da se pojača Civilna zaštita, što vjerojatno ne bi bilo zgoreg, nego da se veliki broj mladih muškaraca osposobi za ratovanje i korištenje oružja. Ponovno uvođenje vojnog roka zahtijevalo bi, također, i potpuno nove strateške i doktrinarne dokumente koji se tiču obrane i oružanih snaga, što nije jednostavan posao i ne može se napraviti u nekoliko tjedana. Hrvatska vojska, na primjer, još nije jasno formulirala doktrinu upotrebe rabljene eskadrole borbenih aviona Rafale, a za dva mjeseca u Zagreb stiže prvih šest primjeraka.

Drugi problem su materijalni i financijski potencijali za vraćanje obaveznog vojnog osposobljavanja. Sve kad bi sutra bile izglasane ustavne i zakonske promjene te kad bi se postigla politička suglasnost na svim potrebnim razinama, od čega smo jako daleko, nema nikakve šanse da obavezno služenje zaživi 1. siječnja 2025., kao što se najavljuje iz Vlade. Procjenjuje se da bi se godišnje obučavalo oko 17 hiljada mladića, dok bi djevojke mogle služiti vojni rok dobrovoljno: gdje smjestiti te ljude i kako osigurati tehničke i materijalne uvjete za provođenje obuke? Još uvijek ne postoji ni okvirni izračun koliko bi u prvoj godini koštalo odmrzavanje obaveznog vojnog roka, ali nesumnjivo se radi o desecima ili stotinama milijuna eura. 'Sigurnost nema cijenu. Vjerujem da smo toga svi svjesni', ispalio je potpredsjednik Vlade TOMO MEDVED poznatu floskulu i time odredio stupanj racionalnosti u raspravi o ovoj temi. Sigurnost, kao što znamo, naravno nema cijenu kad je u funkciji HDZ-ove izborne kampanje.

Ako je već tako – ako, naime, sigurnost nema cijenu i ako novac nije problem – tko je branio HDZ-ovoj vlasti da u proteklih sedam godina u svakom pogledu ojačava oružane snage. Vlada je tek proteklih mjeseci počela povećavati vojničke plaće i poboljšavati uvjete vojne službe, ali to je i dalje nedovoljno da bi potaknulo mlade ljude na razmišljanje o vojnom pozivu. Nije učinjeno gotovo ništa da se novcem i drugim beneficijama jače stimulira dobrovoljno pristupanje vojnoj obuci, pa da se iz šireg bazena biraju budući pripadnici profesionalnog sastava oružanih snaga. Da, kupljeno je dvanaest višenamjenskih borbenih aviona, da, doći će više desetaka doniranih američkih borbenih vozila, kao i nekoliko – što doniranih, što kupljenih – američkih helikoptera, ali vrlo je upitno hoće li u roku od dvije godine biti razvijena još jedna, treća, gardijska brigada srednje težine, na što se Hrvatska prije više od tri godine obavezala NATO-u. Hrvatska, osim toga, ne raspolaže iole relevantnim sustavima protuzračne obrane, što znači da su, između ostalog, vrlo ograničene sposobnosti zaštite skupo plaćenih francuskih aviona. Skladišta topničke municije gotovo su ispražnjena, oklopne snage i artiljerijska oruđa većinom su odavno zastarjeli, a nije ništa bolje stanje ni s protuoklopnim, raketnim i radarskim sustavima. Ratna mornarica, zapravo, vegetira posljednjih dvadesetak godina, dok nova grana vojske – bespilotne letjelice i dronovi različite namjene – nije ni u začecima.

Sve ovo nabrojano pravi su prioriteti Hrvatske vojske da bi se dostigla optimalna opremljenost postojećeg profesionalnog sastava, a za to su potrebne stotine milijuna ili milijarde eura iz državnog proračuna, ne računajući daljnje neophodno povećavanje plaća i beneficija sadašnjih i budućih vojnih profesionalaca. Pritom valja imati na umu da u trenutačnim okolnostima treba godinama čekati na isporuku i uvođenje u upotrebu većine borbenih sredstava i municije koji su HV-u nasušno potrebni. Lakše je posegnuti za nedomišljenim i predizborno motiviranim vraćanjem obaveznog vojnog roka kao oblikom kratkoročne manipulacije biračima desnice, ali i kao zgodnim instrumentom za ozloglašavanje političkih protivnika u kampanji. Nema sumnje da će se svatko tko dovede u pitanje ovu na brzinu sklepanu sigurnosnu zamisao suočiti s HDZ-ovim optužbama za fatalni manjak domoljublja, za rusofilstvo i srbofilstvo, to jest za antihrvatstvo i izdajničke sklonosti što se manifestiraju u manjku oduševljenja HDZ-ovom propagandnom improvizacijom na vrlo ozbiljnu temu. ■

GORAN ČULAR

Zajednički nastup opozicije može HDZ učiniti nervoznim

Jedino što u ovom trenutku može ugroziti HDZ na vlasti jeste udruživanje značajnog dijela opozicije na izborima. Ne tvrdim da će do toga doći, ali sada to više ne ovisi o HDZ-u, već isključivo o opoziciji. Jer na slučaju Turudić izgubili su stratešku kontrolu nad opozicijom

IZGLASAVANJE IVANA TURUDIĆA za novog glavnog državnog odvjetnika posljednjih je dana prvoklasna politička tema u državi, a razloga za to je mnogo. Osim njegove neosporne bliskosti s vladajućim HDZ-om, problematične su poruke koje je izmjenjivao s uskočkom optuženicom JOSIPOM RIMAC (danas PLESLIĆ) i prisran odnos s bjeguncem ZDRAVKOM MAMIĆEM. Pritom je Turudić uhvaćen u brojnim izmotavanjima i lažima u tim i ne samo tim slučajevima. O tome i drugim aktualnim temama razgovaramo s politologom GORANOM ČULAROM, profesorom na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu.

S obzirom na takve okolnosti, kakvu vladavinu prava i demokraciju trenutno imamo u Hrvatskoj? Što je u cijelom slučaju vama najproblematičnije?

Činjenice koje su se u javnosti pojavile o gospodinu Turudiću, o njegovim kontaktima i prirodi tih kontakata bile bi u svakoj normalnoj političkoj situaciji dovoljne da oni koji ga predlažu preispitaju njegov izbor za glavnog državnog odvjetnika. Meni je u svemu najproblematičnija unisonost HDZ-a i njegovih koalicijskih partnera da brane taj izbor. Poruka je sljedeća: nema tog argumenta koji ćemo mi uzeti u obzir, a to uništava samu bit demokratske politike. Čak i u vrijeme TUĐMANOVA HDZ-a mogli ste pročitati stavove istaknutih članova koji su bitno odudarali od službene stranačke politike. Nevjerojatna unisonost proširila se i na koalicijske partnere. Potpuno suprotno uvriježenim, pretežito lijevim stavovima da su manjine, po definiciji stvari, osjetljivije na povrede demokratskih standarda, zapravo se pokazuje potpuno suprotno – njihove predstavnike, uz časne iznimke, baš briga za te bakračke, jednako kao i liberalne. Nakon dužeg perioda, od 2000. godine naovamo, kad su se zaista održavali izbori u demokraciji, oni opet postaju 'izbori o demokraciji'. To je, mislim, najproblematičnije.

Treba li stoga biti naivan i povjerovati premijeru kad kaže da je riječ 'o medijsko-političkom udaru na Vladu'? Smatrate li da je izborom Turudića učinjen određeni ustupak desnijem krilu HDZ-a? Koliko se takav ustupak može obiti o glavu HDZ-u na izborima?

Nisam uvjeren u tezu o pogodovanju desnici, kako u HDZ-u tako i izvan, kao zalogu za budućnost. Možda je u samom početku i bilo takvih računica, ali odluka da se Turudić brani po svaku cijenu rezultat je nečeg drugog. Mislim da je riječ o samom premijeru ANDREJU PLENKOVIĆU. U nekim drugim okolnostima možda bi i napravio neki manevar, rekao da je riječ o novim informacijama koje traže dodatne konzultacije ili tome slično. Ovdje Plenković nije računao da će informacije koje je on znao tako javno i jako odzvoniti. Na drugoj strani su predsjednik ZORAN MILANOVIĆ i mediji kojima on često docira i donesena je odluka da se takav osobni poraz ni u snu ne može dozvoliti. Kad je riječ o posljedicama za HDZ i izglede na izborima, dogodio se bitan iskorak. Od 2016., a posebno nakon 2020. godine HDZ ponovno dominira hrvatskom stranačkom scenom, ovog puta prvi put od 1990. sa značajnom opozicijom na oba kraja ideološkoga spektra. To je za HDZ bila idealna situacija i samo ju je trebalo održavati da konopac ne nategne previše i da udruži opoziciju. Možda se pokaže da je upravo slučaj Turudić to prejako zatezanje. Jedino što u ovom trenutku može ugroziti HDZ na vlasti jeste udruživanje značajnog dijela opozicije na izborima. Ne tvrdim da će do toga doći, ali sada to više ne ovisi o HDZ-u, već isključivo o opoziciji. Jer na slučaju Turudić izgubili su stratešku kontrolu nad opozicijom.

Premijer se izvlači

Reakcija parlamentarne oporbe na izbor Turudića bila je očekivana, posebno ona zastupnika i drugih članova platforme Možemo! koji su noć prije u znak protesta probdželi na Markovu trgu. Kako biste komentirali taj čin i kakve su šanse za formiranje određene alternativne oporbe, što se također spominjalo kao mogućnost na ovogodišnjim izborima?

Možemo! se nalazi u svojevrsnoj disonanci onoga kako interpretira političku situaciju i onoga kako se strateški ponaša. Retorički, pa i u smislu takvih okupljanja, potiču tezu da pod vlašću HDZ-a sama demokracija dolazi u pitanje. U svojim izbornim strategijama ponašaju se kao da to nije tako. Svi trebaju shvatiti ozbiljnost situacije, posebno birači, jedino stranke ne moraju odustajati od svojih donesenih izbornih strategija. Kako se obično takve disonance razrješavaju racionalizacijom, u posljednje vrijeme nameću tezu da je poraz HDZ-a na izborima moguć jedino uz jako povećanu izlaznost birača na izborima. Takva teza ima nekoliko vrlo jasnih problema: a) kako pokazuju određene analize koje koriste podatke Fakulteta političkih znanosti, ima nekih naznaka da su apstinenti u Hrvatskoj sličniji biračima novih stranaka, ali to je jako daleko od bilo kojeg jasnog pokazatelja da je ta teza točna; b) uopće ne razmatraju suprotne teze, recimo da određene koalicijske izborne strategije možda mogu rezultirati nekim uspjesima i bez povećane mobilizacije birača i c) uopće ne dovode u vezu koalicijske strategije stranaka s izlaznošću birača, valjda pretpostavljajući da su to dvije nepovezane stvari.

Koje bi dakle koalicijske izborne strategije bez povećane mobilizacije birača mogle biti uspješne?

To je ipak stvar procjena političara na temelju ciljanih informacija o ponašanju birača. Općenito, hrvatski izborni sustav, posebno na razini izbornih jedinica, stvara nemalu disproporciju između glasova i mandata, a ta je disproporcija veća što više glasova ostaje ispod

Možemo! se nalazi u svojevrsnoj disonanci onoga kako interpretira političku situaciju i onoga kako se strateški ponaša. Retorički, pa i u smislu okupljanja, potiču tezu da pod vlašću HDZ-a sama demokracija dolazi u pitanje. U svojim izbornim strategijama ponašaju se kao da to nije tako

praga. Jedan mandat više u svakoj izbornoj jedinici stvara razliku od deset mandata, što nije zanemarivo. Ako taj mandat pokupite upravo glavnom konkurentu, to će vašu neto razliku i dodatno povećati. Jedan od razloga zašto je Gong predlagao smanjenje broja izbornih jedinica na šest jest, između ostaloga, u tome da bi takvi izbori imali znatno slabije disproporcijske učinke i time bitno manje poticaje strankama za izbornu koaliranje. Izborna koaliranje nije nešto što bi politolog načelno zagovarao, jer zamagljuje jasno programsko natjecanje, a može i zbuniti birače i rezultirati određenim osipanjem biračkoga tijela. U tom smislu izborna koaliranje je i rizik. Međutim, negirati učinke koalicija na konačnu raspodjelu mandata jednostavno nije točno. Osim toga, od 2015. stranke na raspolaganju imaju i preferencijsko glasanje, koje se može iskoristiti da bi se i biračima koalicija pružila mogućnost da se stranački jasno izjasne. Sve je stvar odluke i jasne komunikacije s biračima.

Oporba je za subotu najavila prosvjed na Trgu svetog Marka u Zagrebu. Što njime može dobiti?

Prosvjedom želi poručiti da politika u Hrvatskoj izlazi izvan okvira normalnog demokratskog nadmetanja i da slučaj Turudić nije početak, već jako uznapredovala faza tog procesa, a vjerojatno ujedno i testirati stvarnu reakciju građana i na temelju toga odlučiti ima li smisla razmatranje bilo kakvih drugih koalicijskih aranžmana. Priča o koalicijskom nastupu i inače će se zarolati. Najveći pobornici su upravo male stranke, Socijaldemokrati, HSS, Centar, stranke koje nisu sigurne kako uopće prijeći prag. I to je razumljivo. Međutim, prave izborne strategije traže puno racionalniji pristup i ponešto istraživanja. HDZ, s druge strane, već ubire 'plodove' svog inzistiranja na Turudiću. Zajednički nastup opozicije, pa bilo tek kao ideja u zraku ili medijski napisi, jedino je što ih uistinu može napraviti nervoznim.

Predsjednik Milanović vrlo je kritički dočekao izglasavanje Turudića kojeg je, najblaže rečeno, nazvao muljatorom. Ured predsjednika u jednom je priopćenju naveo i da predsjednik vlade 'nije tražio sigurnosnu provjeru tog sumnjivog i mutnog (nazovi) suca, iako je taj godinama sinonim za dušebrižnika kriminalnog miljea'. Premijer je prije toga tvrdio da su tražili sigurnosnu provjeru za Turudića – dakle, netko opet laže? Ako je tome tako, onda može bitno imamo i zloupotrebu sigurnosno-obavještajnog aparata u političke svrhe?

Ne poznajem detalje takvih procedura ni ovlasti koje i tko u tome ima. To su stvari za pravnike ili stručnjake za nacionalnu sigurnost. Kao politologu bi mi bilo sasvim razumljivo da predsjednik države i vlade mogu zatražiti, ako to smatraju potrebnim, takvu provjeru za svakoga koga po Ustavu ili zakonu imaju pravo predlagati za neku funkciju. To proizlazi iz logike takvih položaja i ovlasti, bez obzira na to što je propisano u konkretnoj administrativnoj proceduri ili nekim drugim zakonima. Ponavljam, onda kad su ovlaštene predlagачi, ne kad se sjete za bilo koga u sustavu. To bi moralo biti tako ako želimo da ih možemo držati odgovornima za njihove odabire. U tom smislu mi je malo smiješno da se premijer izvlači na to da takve provjere prema zakonu vrijede pet godina i da on nije mogao tu ništa. Da je htio, mogao je. U svjetlu čitave afere ovako ostavlja sumnju da mu je dobro došlo. Nema kod nas premijer ni ovlasti za razrješenje ministara, pa ih je svejedno razrješavao, i nije bio prvi koji je to radio. Faktički je 2017.

Od 2016., a posebno nakon 2020. godine HDZ ponovno dominira hrvatskom stranačkom scenom, ovog puta prvi put od 1990. sa značajnom opozicijom na oba kraja ideološkoga spektra. To je za HDZ bila idealna situacija i samo ju je trebalo održavati

sastavljao novu vladu, sa sasvim novim stranačkim sastavom, a da je prvi premijer od 2000. godine koji nije dobio mandat za sastavljanje vlade od tadašnje predsjednice. To je radio 44 dana, iako Ustav za promjenu vlade bez izbora nudi najviše 30 dana. Čudna je ta pravna mimikrija, kad treba dozvoljava sve, a kad treba, potpuno oslobađa odgovornosti.

Predvidljiv Ustavni sud

Što nam govori premijerova indirektna prijateljica DORH-u 'držite se sebe i svojih nadležnosti', uz prethodni komentar da poruke koje je Turudić razmjenjivao s Josipom Rimac nisu relevantne, da je to 'privatna korespondencija'? Jesu li takve prijete normalne i opravdane? Ne insinuiraju li Plenković takvom porukom DORH-u istovremeno i mjesto otkuda su mogle procuriti navedene suspektne poruke?

Da, to je bila poruka: znam da ste vi to inicijalno plasirali da biste utjecali na moj odabir, a to nije vaš posao. Koji su bili motivi onih koji su materijal dostavili novinarima i kad se to dogodilo, možemo samo nagađati. Možda se iza toga kriju vrlo pokvarene namjere, a možda i svijest o javnom interesu. Ali time, i posebno kvalifikacijom da javne objave poruka služe nekim interesnim grupama, a tu je mislio na medije, potpuno je eliminirao element javnosti iz procesa donošenja javnih i političkih odluka. Na kraju krajeva, konačnu je odluku donio Sabor i nema ništa normalnije u demokraciji da na različite načine pokušavamo utjecati na odluke naših zastupnika.

U jednoj televizijskoj izjavi Turudić je rekao da nije siguran da je u Hrvatskoj trebalo osnovati Ured europskog javnog tužitelja (EPPO), sugerirajući da mu se previše daje na značenje. Taj je ured ranije podigao optužnicu protiv dvoje bivših visokopozicioniranih članova HDZ-a, bivše ministric Gabrijele Žalac i Tomislava Tolušića, i umjesto da pohvali rad ureda s kojim bi trebao i osobno ubuduće surađivati, on smatra da se moć EPPO-a prenamlažava. Time kao da je otkrio svoju buduću poziciju zaštitnika aktualne vlasti?

Ali Plenković se tu nije sjetio upozoriti Turudića da se, kao sudac, suzdrži javnog ko-

mentiranja odluka izvršne ili zakonodavne vlasti i pokušaja da utječe na nešto što nije njegov posao! Što neće biti njegov posao ni kad bude glavni državni odvjetnik. Nije to Turudiću prvi put, svojedobno je predlagao da se u zakon unese kazneno djelo poricanja karaktera Domovinskog rata, da bi on kao sudac mogao po tom zakonu suditi. Gori od političara koji presuđuju su samo suci koji donose zakone.

Govorite dakle o zamijenjenim ulogama između političko-pravosudne nomenklature, što je povremeno odlika ove naše demokracije. Na koncu, eto razloga za daljnju sumnjičavost u ono što se naziva neovisnost pravosuđa.

Iako je napredovanje unutar pravosuđa načelno prepušteno samom pravosudnom sustavu, i jedan ili dva političara unutar Državnog sudbenog vijeća ili Državnoodvjetničkog vijeća ne čini veliku razliku, upravo iz objavljenih SMS-poruka mogli smo vidjeti da politička podrška sucima ili državnim odvjetnicima s ambicijama napredovanja može biti krucijalna. Stvari se institucionalno mogu samo nešto pametnije ili manje pametno postaviti, ali krajnji učinci uvijek ovise o profesionalnom integritetu sudaca i odvjetnika. I tako je svugdje, i u obrazovanju, i u liječništvu, i u novinarstvu, i u drugim pozivima. S druge strane, i političari se mogu osjećati ograničeno. Milanović iskreno misli da Ustavni sud Hrvatskoj nije potreban. U Možemo! su sigurno bili iznenađeni da im se upravni sud 'petlja' u provođenje jedne javne politike, mjere roditelj-odgojitelj, koju su u izborima jasno obećali i koja nema veze s ljudskim pravima. Povjerenstvo za sprečavanje sukoba interesa je, što institucionalno, što kadrovski, osakaćeno, jer je išlo na živce i političarima i sucima. Možda su tome doprinijele i određene odluke Povjerenstva. Mislim na odluku o KARAMARKU iz vremena DALIJE OREŠKOVIĆ koja je

imala izravni politički utjecaj, da bi kasnije na upravnom sudu pala. Štoviše, pokazalo se da je Karamarko, čak i u sukobu interesa, imao bolje procjene arbitražnih sporova oko INA-e od PETROVA koji nije bio u sukobu interesa. NATAŠA NOVAKOVIĆ je kaznila dva zastupnika zbog toga kako su glasali u Hrvatskom saboru, iako u Ustavu jasno piše da zastupnik ne može biti kažnjen za to kako glasa. Ustavni sud je nedavno ukinuo Hrvatskom saboru mogućnost vjerodostojnog tumačenja zakona, možda iz opravdanih razloga, a u životu se svakodnevno traže tumačenja zakona, i to, zamislite, od ministarstava, pa čak i od agencija, dakle od izvršne vlasti koja je sama sudjelovala u pripremi istih zakona.

Turudić je svojedobno predlagao da se u zakon unese kazneno djelo poricanja karaktera Domovinskog rata, da bi on kao sudac mogao po tom zakonu suditi. Gori od političara koji presuđuju su samo suci koji donose zakone

Ustavni sud je donio odluku kojom je odbio ocjenu suglasnosti Zakona o izbornim jedinicama s Ustavom, tako da su jedinice i dalje ustrojene na teritorijalno neprirodan način. Iz Gongora poručuju da su 'loše i nelogične izborne jedinice prekrojene po mjeri vladajućih, na temelju nepouzdanog registra birača, urušavajući povjerenje građana u izbore i vjerojatno slabeći njihovu ionako nisku participaciju'. Kako komentirate odluku Ustavnog suda i koliko je ona važna u godini izbora?

Ustavni sud je jedna sasvim predvidljiva institucija. Ne samo da s velikom vjerojatnošću možete predvidjeti njihove odluke, već se isto tako može predvidjeti kojih troje sudaca će pisati izdvojeno mišljenje. Ako je tako, postavlja se pitanje čemu zapravo služe te njihove vehementne ustavnopravne rasprave kad završavaju vrlo često istim rezultatom. Nisam očekivao da će Ustavni sud išta drukčije reći oko izbornih jedinica. Da je Ustavni sud htio išta ozbiljnije napraviti, on bi to već napravio kod prve odluke.

Sukob dva interesa

Kako gledate na već notornu činjenicu da novinare i njihove izvore HDZ želi ušutkati uvođenjem u Kazneni zakon kaznenog djela 'neovlaštenog otkrivanja sadržaja izvidne ili dokazne radnje', što je kolokvijalno nazvano Lex AP?

Nisam pravni stručnjak i nisam upoznat kako se to rješava u drugim državama. Istina je da se tu sukobljavaju dva interesa, od kojih je jedno ljudsko pravo, a drugo temelj demokratskog nadzora nad pravosudnim postupcima. S jedne strane, javnost mora nadgledati rad i Državnog odvjetništva i suda. To je posebno važno u ovakvim državama, u kojima građani nemaju puno povjerenja u pravosudni sustav, i to s razlogom. Slučaj Turudić to zorno pokazuje. S druge strane, istina je da objava dokumenata iz

izvida ili istrage jako narušava osobno pravo na presumpciju nevinosti. Bivša gospođa Rimac je vjerojatno u javnosti već osuđena, premda postupak nije ni počeo. Bez obzira na to koja je motivacija Vlade da ide na kaznenu odgovornost, važno je da se to zakonski dobro postavi, a stvar će, kao i uvijek, ovisiti o konkretnom slučaju. U zadnjim verzijama prijedloga Vlada je dosta reterirala pod utjecajem javnosti, a možda i sugestija iz Europske unije. Videniji pravnici tvrde da je sada riječ o korektnom prijedlogu. Mislim da bi i opozicija to trebala prihvatiti barem kao polaznu osnovu za raspravu. I kad ne bude HDZ-a i današnje opozicije, to će i dalje biti problem. Znači, nije HDZ jedini politički akter u Hrvatskoj zatvoren za argumente.

Hrvatsko novinarsko društvo je poručilo da bi stupanje na snagu takvog zakona ozbiljno ugrozilo istraživačko novinarstvo i ušutkalo zviždače. Vjerujemo da je ipak od javnog interesa da građani saznaju za određena kriminalna djela.

Najnovija verzija, s umetnutim člankom, osigurava da novinar ne može odgovarati, ali i da nitko ne može odgovarati ako je objavljivanje bilo u javnom interesu. Što je alternativa? Da u zakon stavimo da su izvidi i istrage javni i da je pravo građana da imaju uvid u sve faze postupka? Znam da bi novinari htjeli da im beskrajno vjerujemo da se svi u svakom trenutku drže načela svoga poziva, to bi htjeli i suci i političari, i mi nastavnici. Praksa govori da nije uvijek tako, pa ni u novinarstvu. A osim toga, hoće li se nešto objaviti ili neće, i kako će se objaviti, ne ovisi često o novinaru. Koliko, braneci novinarstvo, branimo zapravo interese vlasnika i sprege urednika možda najbolje mogu odgovoriti sami novinari. I Turudić žarko želi da mu vjerujemo da ništa od njegovih kontakata i 'određenosti' nije utjecalo na njegovu sudačku profesionalnost. Teorijski je to moguće. Zašto mu ne vjerujete? ■

UGOVOR
S ĐAVLOM

PIŠE Boris Dežulović

I danas, kao nekad, opet Šerpe za par dolara dnevno zapadnim ljudima tegle tone opreme i hrane, samo što ovaj put svoje teške rance umjesto klancima Himalaja nose betonskim klancima naših gradova, a umjesto smrtonosnim okomicama okovanim ledom penju se liftovima naših nebodera

Ljudi s istoka

NA jeziku Šerpa 'Chomolungma' znači 'Majka svijeta'. Tim imenom oni zovu krov svoga malog svijeta, planinski vrh koji je zapadni svijet proglasio svojim krovom i nazvao ga po GEORGEU EVERESTU, britanskom geodetu, kartografu i masonu koji pod njim za života nikad nije bio, niti ga je ikad vidio.

Šerpe su mali narod koji živi u najnepriступacnijim planinskim dijelovima Nepala. Na njihovu jeziku riječ 'Šerpa' znači 'ljudi s istoka', i čuva pamćenje na davno vrijeme kad su tu stigli s istoka Tibeta. Nasuprot njihovim šarenim molitvenim zastavicama i narodnim nošnjama – prslucima chhuba, bluzama raatuka i jaknama tetung jarkih svijetloplavih, žutih i zelenih boja – stoji golemi, hladni sivobijeli masiv Himalaja, Šerpama toliko uobičajen i svakodnevan da su u njihovoj religiji svete zapravo daleke, mistične – doline. I kad su prije stotinu godina iz tih dolina stigli 'ljudi sa zapada', neobičan narod koji se penje na planine, bilo je sasvim razumljivo da za pomoć i vodstvo potraže Šerpe, kojima su Himalaje i dječji vrtić i škola, i kuća i crkva.

Za Šerpe smo prvi put čuli prije sedamdeset godina, kad je svijet obišla senzacionalna vijest da je Novozelancin EDMUND HILLARY uspio ono što nitko nikad nije: popeti se i sići s Mount Everesta, kako 'ljudi sa zapada' nazivaju Chomolungmu. Nikad to Hillary ne bi uspio bez iskusnog lokalnog penjača, vodiča i svog velikog prijatelja TENZINGA NORGAYA, s kojim se zajedno popeo na vrh, i njegovih nepalskih sunarodnjaka Šerpa, koji su na svojim leđima nosili tone opreme i hrane za ekspediciju.

Sve otada, u predrasudi i jeziku ljudi sa zapada riječ 'Šerpe' označava 'ljudi koji na leđima nose hranu'.

Nama nepojamno fizički izdržljivi i snažni, nepalski su Šerpe desetljećima tako na svojim leđima nosili hranu i opremu za stotine i hiljade zapadnjačkih planinara što su tragom Edmunda Hillaryja tražili alpinistički Sveti gral. Kad je, recimo, upravo ovih dana prije točno četrdeset pet godina na dugački put u Nepal i povijesni uspon na Mount Everest krenula prva jugoslavenska ekspedicija – prilično razumljivo sastavljena od dvadesetak Slovenaca i, prilično nerazumljivo, jednog Dalmatinca, Splićanina STIPE BOŽIĆA – osamnaest tona opreme i hrane punih je dva deset dana na svojim leđima nosila brigada od sedam stotina pedeset Šerpa, predvođena iskusnim himalajcem ANG-PHUOM, 'našim Tenzingom Norgayjem'.

Jugoslavenska ekspedicija za uspon na vrh izbrala je zloglasni i dotad neosvojeni Zapadni greben. Za prvi pokušaj završnog uspona bili su određeni prekaljeni Slovenci VIKI GROŠELJ i MARJAN MANFREDA: nisu uspjeli, ali su fiksirali vez kojim će se uskoro kao prvi Jugoslaveni na Everest popeti ANDREJ ŠTREM-FELJ i NEJC ZAPLOTNIK, a dva dana kasnije i naš Splićanin Božić, zajedno sa STANETOM BELAKOM i Ang-Phuom. Na spustu s vrha zatekla ih je strašna oluja, zbog koje su noćili na osam hiljada i dvjesto metara visokoj litici, preživjevši najviši izmjereni bivač u cjelokupnoj povijesti alpinizma. Sutradan, kad su već gotovo bili na sigurnom, Ang-Phu je krenuo dohvatiti šalicu čaja, poskliznuo se i nestao u dva kilometra dubokom bijelom ambisu.

Stipin davni prijatelj tako je životom platio zapadnjačku fascinaciju planinom. Bilo je neke okrutne, hladne i svirepe himalaj-

Dostavljač na zagrebačkim ulicama (Foto: Emica Elvedi/PIXSELL)

ske pravde u tome, jer kako je Ang-Phu svoj život tom fascinacijom isplaćivao, tako ga je na koncu i platio.

U ono vrijeme, recimo, za iscrpljujući posao tegljenja teških ruksaka i sanduka himalajskim klancima Šerpe su bili plaćeni dva dolara po danu – nama sitniš za cigarete, njima dobra plaća kojom su hranili obitelj. Malo gdje, eto, dva dolara vrijedi više nego na Himalajama: cijeli jedan život. U pedesetak godina do tada dvadeset i šest Šerpa glavom je platilo uspone fascinaciju 'ljudi sa zapada' Everestom, a u sljedećih pedesetak godina do danas poginut će ih još stotinu. U Nepal, međutim, nema mnogo poslova na kojima se može zaraditi par dolara dnevno, pa hiljade Šerpa i dalje tegle tone opreme i hrane leđenim prostranstvima Himalaja.

Još mnogo puta bili su među njima Stipe Božić i njegovi slovenski prijatelji. I nikad nisu zaboravili svog nepalskog brata, posjećujući Ang-Phuovu udovicu i pomažući u školovanju njihova sina, danas visokog budističkog svećenika. Nije ih Stipe zaboravio ni prije pet godina, kad se još jednom vratio na Himalaje, da obilježi četrdesetu godišnjicu uspona na krov svijeta. Ovaj put cilj mu je bio nešto niži himalajski vrh Imja Tse, a vodič Šerpa SONAM TSHERING, prekaljeni penjač kojemu je strašni Mount Everest bio isto što i Stipinim Splićanima Marjan: čak pet puta Sonam se penjao na Chomolungmu! Vodio je tako Sonam Stipu i prijatelje na Imja Tse, i sve je bilo kao nekad, osim što je Stipin novi nepalski prijatelj ovoga puta na povratku s planine zajedno s njim produžio u – Hrvatsku.

Stotinu godina, eto, nepalski su Šerpe Europljanima nosili opremu i hranu po himalajskim vrletima, sve dok nisu čuli da se tih par dolara može zaraditi i u Europi. Danas, pet godina nakon što je Sonam među prvima stigao u Split, među gotovo dvjesto hiljada stranaca koji žive i rade u Hrvatskoj čak je dvadeset pet hiljada Nepalaca. Ovdje, jasno, obavljaju poslove koje za onih 'par dolara' nitko ne želi: rade kao zidari, vozači, konobari ili – dostavljači. Hiljade Nepalaca u Hrvatskoj vidimo tako ovih dana na našim ulicama, kako na mopedima i biciklima s velikim spremnicima na leđima dostavljaju na kućne adrese hamburgerere, pizze i pivo.

I eto sedamdeset godina kasnije na ulicama Splita i Zagreba 'ljudi s istoka' u istim onim svojim tradicionalnim živopisnim nošnjama jarkih boja. Samo što njihova svijetloplava chhuba ima logotip mobilne platforme Wolt, njihova zelena raatuka nosi simbol dostave Bolt, a žuti tetung prepoznatljivi znak dostavljačke tvrtke Glovo. I danas, kao nekad, opet Šerpe za par dolara dnevno zapadnim ljudima tegle tone opreme i hrane, samo što ovaj put

svoje teške rance umjesto klancima Himalaja nose betonskim klancima naših gradova, a umjesto smrtonosnim okomicama okovanim ledom penju se liftovima naših nebodera.

Ovaj put nije tako opasno.

Ili barem tako ne izgleda.

Svakodnevno u hrvatskim novinama i portalima čitamo kako Nepalci i ostali strani radnici u Hrvatskoj žive poput junaka DICKENSOVIH romana, natrpani u improvizirane hostele, kontejnere ili stračare bez vode i kanalizacije, a svaki izlazak na ulicu za njih znači i suočavanje sa strahom od napada i batina. 'Nakon fizičkih napada na mene i moje kolege i zemljake više se ne osjećam sigurnim prolaziti ulicom u večernjim satima', nekidan je za Al Jazeeru svjedočio Nepalac YOGMANI KAFLE. 'Prije mjesec dana napali su mog kolegu iz Nepala. Prvo su ga zaustavili i pitali za cigaretu, a kad su shvatili da je nema, počeli su ga tući. Još su jednog dostavljača napali oko Nove godine. Napadaju dostavljače jer znaju da uvijek imamo gotovinu.'

Napadi su sve češći, a princip vrlo jednostavan: lažno se naruči hrana i sačeka dostavljač. Nedavno su tako u Zagrebu napadači naručili hranu, i kad je dostavljač izašao iz automobila iz mraka su izašle tri osobe, od kojih mu je jedna stavila cijev pištolja na glavu i tražila od njega novac i hranu. Kad je to odbio učiniti, pretukli su ga, oteli mu četiristo eura, uzeli hranu i ostavili ga na ulici bez svijesti, s frakturom nosne kosti i sinusa.

I sve to tek u boljem slučaju, kad je motiv samo četiristo eura i podgrijana jumbo pizza. Na ksenofobne komentare, rasističke ispade i prijete 'ljudima s istoka' Nepalci i njihovi azijski i afrički supatnici odavno su navikli. Sve češće naše su ulice neprijateljskije i opasnije od Chomolungme: sve češće osam hiljada metara visoki bivač u snježnoj oluji na zloglasnom Zapadnom grebenu izgleda bolje i udobnije nego smještaj u Zagrebu, a tegljenje hrane po zaleđenim himalajskim klancima lakši način da se zarade dva dolara nego dostava McDonald'sova hamburgera u nekom splitskom kvartu.

Dodajte im stoga ta dva dolara, eura, što god: taj sitni čovjek u živopisnom tetungu jarke svijetloplave boje, koji je po neprijateljskim betonskim klancima za vas na leđima nosio pizzu i pivo, bio je na jebenom Mount Everestu.

Pet puta.

I nije došao u vaš Zagreb da se popne na Medvednicu, zabode na Sljeme šarene tibetanske molitvene zastavice i nazove ga Tenzing Norgay. ■

Sastanak Beogradske
 grupe roditelja
 nestalih beba

Nestale bebe Jugoslavije

Iako nema dokaza da se u Jugoslaviji provodila masovna organizirana trgovina novorođenčadi, preko tri tisuće obitelji vjeruje u mogućnost da njihova djeca nisu umrla, nego da su dana na posvajanje. Cijeli pokret potrage za bebama i upornost njegovih aktera ovaj fenomen čini izuzetno zanimljivom refleksijom kolektivne traume, u kojoj se miješaju specifično žensko iskustvo, iskustvo obespravljenih pacijenata zdravstvenog sistema i iskustvo društva formiranog na paranoji od duboke države

NA zadnjim parlamentarnim izborima u Srbiji pojavio se neobičan savez između bivšeg predsjednika države BORISA TADIĆA (Socijaldemokratska stranka), bivšeg ministra ekonomije i ismijavanog borca protiv 'agresivnih vaksera' SAŠE RADULOVIĆA (Dosta je bilo) i ANE PEJIĆ i njezinog pokreta Otete bebe – promena sistema. Osvojili su 0,8 posto glasova birača i crveni karton zbog kršenja autorskih prava iz Hrvatske: VANNA VRDOLJAK i ADONIS ČULIBRK BOYTRONIC tužili su koaliciju zbog neovlaštenog korištenja pjesme 'Tek je 12 sati' u kampanji. Nakon predvidljivog fujaska, očekuje se da dvojica poznatih aktera ove bizarne političke inicijative konačno siđu s javne scene, a da na njoj ostane žena o kojoj se u Hrvatskoj gotovo ništa ne zna – Ana Pejić.

Pokret Otete bebe stranački je nastavak Udruženja roditelja nestalih beba Vojvodine, čija je Pejić predsjednica. To je jedna od nekoliko udruga koje u Srbiji desetljećima jurišaju na sve moguće državne institucije s ciljem da se ustanovi što se dogodilo s hiljadama djece rođene od 1970-ih godina naovamo. Radi se o novorođenčadi koja je nekoliko sati ili dana nakon porođaja proglašena mrtvom, o čemu su majkama pruženi slabašni ili čak nikakvi odgovori i informacije, skoro uvijek posredno.

Sistem se potpuno nadvio nad ženama koje su tek rodile i doživjele tragediju: tijela nikada nisu predana na identifikaciju majkama ni članovima obitelji, roditeljima je onemogućen ukop bez objašnjenja ili pod izgovorom da će se žena traumatizirati, naknadno tražena dokumentacija o uzroku i vremenu smrti pokazala se kaotičnom, često neautentičnom, a prečesto uopće nije nađena. Koliko su bolnice nevidavno postupale prema majkama i čitavim obiteljima novorođene djece, pritom kršeći jugoslavenske i srpske zdravstvene propise, govore i originalni telegrama putem kojih su roditelji često obavještavani da je dijete umrlo, uz kratku konstataciju – bolnica će izvršiti ukop.

Takva sistemska bezobzirnost i mizogonija u zdravstvu i ginekologiji u Srbiji potaknula je pokret koji se odmah odmaknuo od kritike zdravstvenog sustava: preko tri tisuće obitelji iskreno vjeruje u mogućnost da su njihova djeca živa i da žive u familijama koje su ih usvojile zahvaljujući organiziranoj trgovini u kojoj su sudjelovale tajne službe Jugoslavije i Srbije. Za to čak ni najuvjereniji nemaju nikakvih dokaza, što čiji pokret i upornost njegovih aktera čini izuzetno zanimljivom refleksijom kolektivne traume, u kojoj se miješaju specifično žensko iskustvo, iskustvo obespravljenih pacijenata zdravstvenog sistema i iskustvo društva formiranog na paranoji od duboke države. U intenzivnom medijskom praćenju ovakvih priča ništa od ovoga se ne vidi, premda su se time bavili i novinari s odličnom profesionalnom reputacijom koji su iskustva roditelja prenosili uz minimum obrade.

Medijski bum – koji su Tadić i Radulović na izborima htjeli iskoristiti preko Ane Pejić – u Srbiji je počeo 2001. godine, no na prijelomni je trenutak za pokret i traumatizirane roditelje trebalo dugo čekati i investirati ogromnu energiju, vrijeme i trud. On se dogodio 2013. godine, kada je presudom Europskog suda za ljudska prava (ESLJP) u predmetu ZORICA JOVANOVIĆ protiv Srbije utvrđeno da je postupcima bolnice prema roditelji, oduzimanjem prava na ukop umrlog djeteta, neuređenošću bolničkih procedura i dokumentacije o toku poroda i smrti djeteta, kao i reakcijama svih drugih institucija kojima se podnositeljica predstavke poslije tragedije obraćala, prekršen članak 8. (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života) Europske konvencije o ljudskim pravima. U presudi je opisano kako je Jovanović 28. listopada 1983. godine u Općoj bolnici Čuprija rodila zdravo muško dijete i došla ga sve do 30. listopada, kada su joj u bolnici najavili da će sutradan oboje biti otpušteni. Međutim, 31. listopada, oko 6 i 30 ujutro, liječnik je majci javio da je beba umrla.

'Podnositeljica je u tom trenu potrčala hodnikom prema sobi u kojoj je njezin sin bio smješten, no dvije su je osobe fizički obuzdale. Medicinska sestra joj je pokušala ubrizgati sedativ, čemu se podnositeljica oduprla. Na kraju je podnositeljica u stanju šoka otišla iz bolnice, nakon čega se njezina rodbina pokušala informirati o preuzimanju tijela djeteta. Rečeno im je da ono ne može biti predano obitelji, jer je otpremljeno u Beograd, gdje će se obaviti obdukcija', stoji u rješenju ESLJP-a, uz napomenu da je to već tada bilo vrlo neobično i da je 'odstupalo od uobičajene procedure'.

Nakon što se počelo izvještavati o brojnim slučajevima s gotovo identičnim scenarijem, Jovanović se ohrabrila i 24. listopada 2002. godine od Opće bolnice Čuprija zatražila svu relevantnu dokumentaciju o smrti svog sina. 'Podnositeljica je 12. studenog dobila obavijest da je dijete umrlo od nepoznatog uzroka 31. listopada 1983. godine u 7.15 i da nema nijednu drugu informaciju o događaju, jer je njihov arhiv uništen u poplavi'. Istog mjeseca Općina Čuprija obavijestila je podnositeljicu predstavke da je zabilježeno rođenje djeteta, ali ne i smrt. U siječnju 2003. godine otac podnosi kaznenu prijavu protiv medicinskog osoblja bolnice za otmicu djeteta, no općinski tužitelj prijavu odbacuje kao neosnovanu, tvrdeći da postoji dokaz da je njegovo dijete umrlo 31. listopada. Budući da je 2007. godine podnositeljica od Općine Čuprija dobila rodni list i da je istovremeno potvrđeno da smrtni list ne postoji, da tijelo ni obdukcijom izvještaj nikada nije predano obitelji i da obitelj nikada nije informirana gdje i kada je tijelo sahranjeno, a tužiteljica je zbog toga godinama liječena od depresije, sud zaključuje da je gospođa Jovanović 'pretrpjela kontinuirano kršenje prava na poštovanje njenog obiteljskog života zbog stalnog neuspjeha države Srbije da joj pruži pouzdane informacije o tome šta se desilo sa njenim sinom', zaključuje ESLJP.

Klinika za ginekologiju i akušerstvo u Višegradskoj ulici u Beogradu

Istim rješenjem, sud u Strasbourgu se poziva 'na veliki potencijalni broj mogućih tužitelja', te pod člankom 46. (obvezujuća snaga i primjena) nalaže da Srbija mora poduzeti mjere i dati uvjerljive odgovore o tome što se desilo svakom nestalom djetetu i roditeljima osigurati adekvatnu odštetu. To je zemlju natjeralo da, pod prijetnjom sankcija zbog otezanja, 2020. godine konačno donese Zakon o utvrđivanju činjenica o statusu novorođene dece za koju se sumnja da su nestala iz porodilišta u Republici Srbiji.

Sam sadržaj zakona, koji je iznevjerio očekivanja udruga, kao i događaji prije njezgovog usvajanja, igraju značajnu ulogu u masovnosti uvjerenja da iza ovakve prakse stoji organizirani kriminal trgovine djecom iz rodilišta i da Srbija po tome stoji uz bok Španjolskoj, Irskoj, Argentini i Čileu, u kojima je oduzimanje djece bilo dio diktatorskog terora ili strategije Katoličke crkve koja se prodajom rješavala djece rođene 'u grijehu'. Pored toga, razlike među roditeljskim skupinama nisu male, kao ni međusobna razilaženja i otvoreni sukobi. Dio je izrazito antijugoslavenski nastojen i opsjednut teorijama o učešću Udbe u otmicima djece, neki se hvale političkim kontaktima sa sadašnjim predsjednikom ALEKSANDROM VUČIĆEM, na primjer predsjednik Udruge za istinu i pravdu o bebama RADIŠA PAVLOVIĆ, Pejić je prošle godine pokušala ući u parlament; neki ne žele primiti nikakvu odštetu za dokaz o statusu djeteta, a drugi smatraju da se takva pravna mogućnost ne smije otpisati, no većina se slaže da je ovo velika humanitarna katastrofa koju treba sistemski rješavati mimo svake stranačke politike.

Sumnje u kriminal odnose se na gotovo sve zemlje bivše Jugoslavije, a grupe roditelja organizirane su u BiH i u Sloveniji, samo u mnogo manjem opsegu.

— Mislim da sam prvi put za takve sumnje čula preko štampe u BiH. Više se ne sećam koji je medij to objavio, ali radilo se o nekoj teškoj priči o sudbini sedam beba iz porodilišta u Tuzli koje su proglašene mrtvima. Vesti su tad još bile prilično nejasne. Spominjala se zamena u rodilištima i da su deca završila kod nebioloških roditelja, a tek su se koncem 1970-ih i početkom 1980-ih sporadično javljale, uglavnom vernice, kojima u bolnicama nije bilo dopušteno da sahrane svoju decu – za Novosti kaže poznata srpska pravna stručnjakinja i umirovljena profesorica VESNA RAKIĆ VODINELIĆ.

Prijelomni trenutak za traumatizirane roditelje dogodio se 2013., kada je presudom ESLJP-a u predmetu Zorica Jovanović protiv Srbije utvrđeno da je postupcima bolnice i ostalih institucija prema roditelji prekršeno pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života

kinja i umirovljena profesorica VESNA RAKIĆ VODINELIĆ.

Rakić Vodinelić je skupa s kolegom DANILOM ČURČIĆEM, advokatom i programskim direktorom Inicijative A 11, 2014. godine pisala Zakon o istraživanju položaja nestale novorođenčadi, koji je Vlada velikim dijelom odbacila radeći na tzv. Zakonu o nestalim bebama iz 2020. godine.

— Priče su se u to doba više širile među stanovništvom nego u štampi, a poticalo ih je to što majkama umrle novorođenčadi u bolnici nisu hteli pokazati decu, niti su obiteljima dozvoljavali da preuzmu telo deteta i obave ukop. Matrica je bila uvek ista: rekli bi ženi da je bolje da se ne traumatizira i nagovarali je da čim pre zaboravi na smrt deteta i da razmišlja o novome. Primećeni su i neki obrasci u procedurama i neka imena koja su se ponavljala: npr. često se spominju porodilišta tadašnja Višegradska i Narodni front u Beogradu, pa imena nekih lekara, vreme smrti je često noć ili vikend, češće se događalo nakon poroda sa svim zdravih blizanaca i često je umirao onaj koji je na porodu imao bolji APGAR (indeks vitalnosti) itd. Početkom 1990-ih, kada su počeli ratovi, zavladao je kaos koji se prelio i na ovu situaciju. U tom su trenu neki mediji, uglavnom opozicionjski, počeli poklanjati više pažnje ovom fenomenu i otvoreno spominjati mogućnost da ta deca nisu umrla, nego da su ukradena i nezakonito usvojena – govori Rakić Vodinelić.

Njezin je interes za ovu priču konačno probuđen presudom protiv Srbije u Strasbourgu. — Moram reći da me u tom trenutku najviše fasciniralo to što je javnosti sasvim nepoznata advokatkinja DRAGICA GOVEDARICA iz Batočine, malog mesta kod Kragujevca, napisala tako maestralnu predstavku za ESLJP. S užitim sam to čitala i bila ponosna na kolegicu,

Ja sam zaposlen u JKП Погребне услуге од 1998. године, био сам руководиоца радне јединице капела, сада сам директор сектора за основну делатност. У то време за мртворођене бебе смо добијали само допис из болнице, односно списак преминулих беба, презиме и пол да ли је мушко или женско и то се третирао као патоанатомски отпад. У том периоду дешавало се да се те бебе као патоанатомски отпад сахрањују, а некада су и кремирани остаци. У то време није био никакав пропис како да се поступа у тим ситуацијама, тако да је била одлука JKП Погребне услуге како да се поступа у сваком конкретном случају. Напомињем да смо у допису од 16.12.2003. године тачно навели поступак у вези са живорођеним па умрлим бебама и тако се и поступало у том периоду. Постојала је евиденција беба које су сахрањене или кремиране и та евиденција се водила у једној књизи на пријемном шалтеру у коју су уписивани подаци из спроводнице леша. Не знам због чега се у дописима од 07.08.2002. године, 24.11.2003. године и од 14.04.2021. године у вези преминулих близанаца Рађеновић наводе различити подаци, до 2002. године имали смо такву евиденцију, а када се појавио проблем са бебама од 2003. године донети су неки прописи у вези процедуре сахрањивања, односно кремирања преминулих беба.

Iz svjedočenja zaposlenika Pogrebnih usluga da su tijela preminulih beba tretirali kao patoanatomski otpad

Marija Draškić (Foto: Privatna arhiva)

koja je uspela u tome da Strazbur natera Srbiju da prizna povredu prava na porodični život i osigura nezavisni mehanizam da se utvrdi sudbina te dece, a da se s druge strane roditeljima isplati pravična naknada. Tad je postalo jasno da je cela stvar mnogo ozbiljnija nego što je predstavljeno i nego što smo svi mi do tada shvatali. Srbiji je nametnuta obaveza da istraži šta se s decom desilo – prisjeća se Rakić Vodinečić.

Na poziv MIRJANE NOVOKMET, predsjednice Beogradske grupe roditelja nestalih beba, s Čurčićem je počela raditi na zakonu, no danas je nezadovoljna verzijom koju je država prihvatila i donijela.

— Kolega i ja smo krenuli od toga da postoji problem zastare i nedostatka živućih svedoka, i to smo hteli da premostimo nekim metodama preuzetim iz krivičnog prava. Na primer, da u zakonu bude mogućnost krivičnog progona za lažno svedočenje ili zataškavanje slučaja. Pošto se sve skupa događalo u vremenu za koje sadašnja vlast ne može biti odgovorna, imali smo velika očekivanja od države i verovali da će zakon proći, no usvojena je verzija koja ne zadovoljava nikoga, ni državu koja mora da spere ljagu sa sebe od ovog ozbiljnog skandala, ni roditelje. Njih ovaj zakon svodi na potražitelje odštete, a oni žele nešto mnogo veće. Žele istinu o tome što im se dogodilo sa djecom i prihvatit će je, ma kakva ona bila – kaže poznata pravna stručnjakinja.

Kada bi se bivšu državu zaista moglo inkriminirati konkretnim dokazima o organiziranoj otmici beba, Jugoslavija bi na mapi svijeta bila upisana kao jedina zemlja s komunističkim vodstvom u kojoj se odvijao takav kriminal. Počeci transgeneracijske fobije od krađe djece najvjerojatnije sežu do vremena JOSIPA BROZA TITA, kada su neki mediji o inozemnom interesu za usvajanje jugoslavenske djece pisali u antikolonijalističkom tonu, u kojem se danas izvještava o usvajanju npr. afričke djece.

‘Strani državljani veoma su zainteresovani za našu decu’, rekla je MILEVA BAČKONJA, direktorica Centra za socijalni rad beogradske općine Palilula, odakle je ‘za dve godine strancima na usvajanje dato 12 beba’. ‘Svoju želju da uzmu baš dete iz Jugoslavije oni obražavaju time što tvrde da smo mi zdrava, vitalna

nacija, još neiskvarena visokim standardom i ultracivilizacijom’, pišu 1972. godine u izdanju poznatog Borbinog magazina ‘Svet’ autori BUBA MIŠIĆ i MIODRAG BOGDANOVIĆ. Obojica su objavljivala serijale o kupovini djece iz Jugoslavije u kojima je, između ostalog, pisalo da je ‘na svetskom kongresu o usvajanju u Milanu, delegatkinja iz Danske rekla dr. IVU NEDELJKOVIĆU, naučnom saradniku Instituta za socijalnu politiku SR Srbije: Usvajam dete iz Vijetnama, za mene su vaša užasno skupa’.

S ovim je vremenskim odmakom nemoguće utvrditi je li se radilo o propagandi protiv trulog Zapada ili se prodaja djece u vrijeme Jugoslavije zaista događala, no u oba je slučaja bizarno da se država javno proglašavala nemoćnom da se obrani od takvog kriminala. ‘Upozoren sam da se, zbog pravnog formalizma i birokratizma u postupku međunarodnih usvojenja čak i dece koja su rođena i nalaze se u Jugoslaviji, putem posrednika razvio takav biznis koji je na skandalozno zao glas izneo naše ‘metode’ kod usvajanja i ‘proslavio’ ga u međunarodnim oblicima realizacije kao jednog od basnoslovnih skupih’, citira se Nedeljkić u izdanju ‘Sveta’ od 14. siječnja 1972. godine.

— I za mene je to, koliko se sećam, počelo 1970-ih – potvrđuje za Novosti MIRJANA NOVOKMET, koja je i sama doživjela traumu.

— Sećam se da je o kupovini dece u Titovo vreme pisala neka štampa, ali to se ozbiljno razmahalo tek 1990-ih, kada smo suočeni s masovnim nestancima dece u porodilištima, uvek po istom obrascu. Krenuli smo da pratimo tragove i dokaze o sudbinama te dece u bolnicama i utvrđivali neverovatne stvari. Šta da, na primer, kažemo na priču NIKOLE ŠEGRTA čija se supruga porodila 16. oktobra 1993. godine, kada je rekao da u parafinskom kalupu (kalup koji sadrži DNK umrle osobe, op. a.), koji je nekako uspeo da dobije iz bolnice, nema ljudskih ćelija? DNK analizu radio je u Vankuveru u Kanadi. Broj sličnih slučajeva navodi nas da tvrdimo da su deca nestala, a ne da su umrla. Kao što nema ubistva bez leša, tako nema ni smrti bez tela umrle osobe – tvrdi Novokmet.

Sina je rodila s 19 godina, 27. siječnja 1978. u 22 sati i 20 minuta, u najvećem rođilištu u Višegradskoj ulici u Beogradu, današnjoj Klinici za ginekologiju i akušerstvo.

— Nijedan lek nisam popila za vreme trudnoće i sve je bilo u savršenom redu, došla sam da rodim u terminu. Trudnoća mi je vođena u zemunskom Domu zdravlja, i ono što je iz sadašnje perspektive veoma čudno je insistiranje moje doktorke sa ginekologije na tome da je obavezno kontaktiramo kada porodaj krene, kako bi i ona prisustvovala – objašnjava Novokmet.

Sjeća se da su se na CTG-u čuli otkucaji srca djeteta, a da su je zatim uspavali. Kada se probudila, rekli su joj da je dijete mrtvo i ona od tada pokušava utvrditi što se dogodilo.

— Negde 2002. godine dobila sam obdukcioni nalaz u kojem se ne vidi šta je uzrok smrti, već je rađen histopatološki nalaz posteljice i pupčanika. U godinama koje su usledile po-

Vesna Rakić Vodinečić (Foto: Medija centar Beograd)

kušavala sam da dođem do dokumentacije, ali bi mi, kao i ostalima, rekli da je bila poplava, da su papiri uništeni... Fale i stranice iz mog kartona na ginekološkom odeljenju u Domu zdravlja u Zemunu, a nestala je i doktorka, prestala je da radi samo mesec dana od mog porođaja. Kada sam tražila uvid u matičnu knjigu rođenih, dobila sam kopiju izvoda u kome nema ni imena ni prezimena Novokmet. Međutim, 2006. godine konačno sam uspela da dobijem spisak sve dece rođene 27. januara 1978. i videla da pored podataka o mom detetu stoji ime SAŠA. Ko mu je dao to ime, ostaje misterija. Baš kao i podatak iz pogrebnog preduzeća koje nam je izdalo dokument da dete mrtvorodeno na taj datum nije nikada stiglo iz Višegradske na groblje – svjedoči Mirjana Novokmet o kronologiji zbog koje je uvjerena da dijete nije mrtvo.

Pod pritiskom velikog broja sličnih priča iznesenih u medijima, u proljeće 2003. godine vlada pokojnog premijera ZORANA ĐINĐIĆA zatražila je da tužilaštvo otvori istragu o nestalim bebama, bez obzira na zastarjelost kaznenih djela koja se spominju. Na sastanku u Beogradu 28. svibnja 2003., na kojem je bilo prisutno više lokalnih i državnih javnih tužilaca, predočeno je da je tokom 2002. godine podnesen velik broj prijava za kaznena djela otimanja maloljetnih osoba i promjena obiteljskog stanja. Tom je prilikom politički naloženo da javni tužitelji u svim predmetima moraju staviti prijedlog za poduzimanje određenih istražnih radnji protiv N. N. osoba, uz dostavu cjelokupne prikupljene dokumentacije. Uključeno je Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije, čiji su službenici trebali istražiti bolničke zapise i prikupiti nepravilnosti oko upisa u matične knjige rođenih i umrlih, a od roditelja se tražilo da navedu ako sumnjaju da su određeni liječnici ili medicinske sestre počinili kaznena djela i je li im poznato gdje je dijete za koje tvrde da nije mrtvo. Zdravstvena inspekcija je trebala utvrditi je li poštovana uobičajena procedura u tim slučajevima i koje su nepravilnosti eventualno uočili. No čim su predmeti došli do sudnica, sve je palo u vodu.

Početak studenog 2004. godine republikanski javni tužitelj SLOBODAN JANKOVIĆ ukazom ukida akt svog prethodnika o pokretanju istrage povodom otetih beba, ali roditelji ni nakon toga ne odustaju. Obračaju se Odboru za podneske i predstavke Skupštine i uspijevaju formirati Anketni odbor Skupštine Srbije za utvrđivanje istine o nestalim bebama koji će se baviti utvrđivanjem činjenica o djeci. Član odbora MIROSLAV NEDELJKOVIĆ 2005. godine izjavljuje da vidi grešku u radu Ministarstva unutrašnjih poslova. ‘Anketni odbor smatra da je činjenica da se gubi trag beba od porodilišta do kapele i groblja vrlo važna i da nadležni organi treba da daju odgovor na ovu misteriju. U razgovorima sa predstavnicima MUP-a i republikog Tužilaštva došli smo do

Telegram saučesca kojim porodicu obavještavaju da sahranu vrši bolnica

saznanja da su ovi organi neprofesionalno postupali po ovim predmetima’, izjavio je.

Novokmet tvrdi da to i još bezbroj institucionalnih propusta ukazuje na političku važnost ove teme.

— Mi mislimo da je ogroman nacionalni interes da se utvrdi istina i tako se i ponašamo. Pritom nam je sasvim deplasirano da govorimo o nekakvom prekršaju u procedurama i zapisima. Želimo da se ustanovi jesu li naša deca zaista umrla – objašnjava.

Na raspolaganju im je ostao samo tzv. Zakon o nestalim bebama koji je Srbija donijela na pritisak Strasbourga, no on ne može doprijeti istrazi jer osigurava isključivo isplatu odštete svima koji pred sudom dokažu da se status djeteta ne može utvrditi. Rakić Vodinečić objašnjava zašto je sam sadržaj zakona, skupa s cijelom kronologijom lošeg angažmana države na ovom predmetu, po njoj dokaz da je ovo bio kriminal koji su organizirale tajne službe Jugoslavije, a kasnije Srbije.

— Jedino tajne službe ovde imaju kontinuitet zbog kojeg država može kočiti ovu istragu. Kakve veze Vučić ima sa dešavanjima u vreme kada se on tek rodio? Zašto bi on kočio ove istrage? Kako drugačije da objasnim razvođenjanje zakona, istraga i svih drugih načina utvrđivanja statusa te dece? Naprosto mi zdrav razum kaže da je u ovo morala biti upletena država preko svojih službi u vreme kada se kriminal dešavao, a da danas ostaci tih istih službi blokiraju da se sve rasplete – smatra ona.

Umirovljena profesorica MARIJA DRAŠKIĆ s Katedre za građansko pravo Pravnog fakulteta u Beogradu sasvim drugačije razmišlja i tvrdi da su se državne institucije, kao nikada ranije, orkestrirano mobilizirale da riješe ovaj slučaj i odgovore na sumnje roditelja.

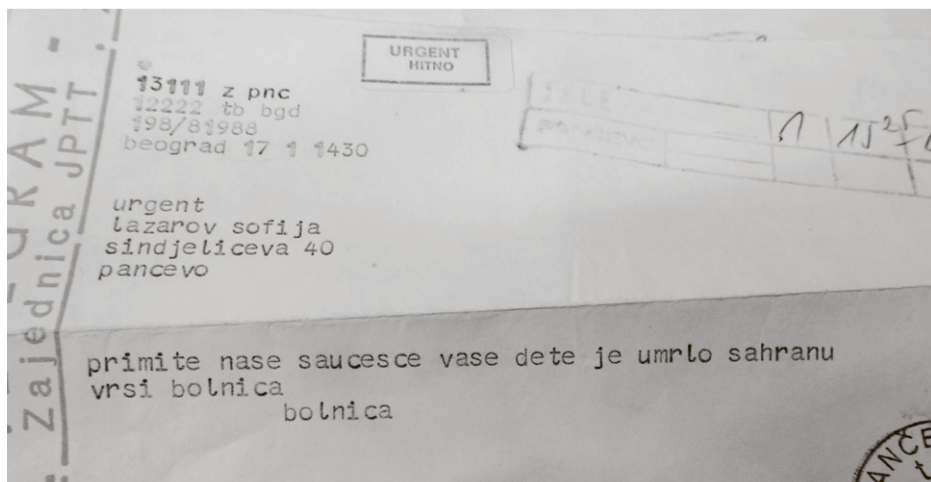
— Mislim da je kolektivnu fantaziju o otmicima beba pokrenula jedna jedina rečenica u izveštaju SAŠE JANKOVIĆA (bivši ombudsman, op. a.) koja glasi: ‘Ne može se isključiti da nije bilo zloupotrebe.’ Inače je njegov izveštaj temeljit i korektan, ali primarno govori o nesaglašenosti proceduri u srpskim porodilištima i tome da lekari nisu hteli da predaju telo mrtvog deteta da se žena ne bi traumatizovala ili da su samo usmeno pitali roditelje žele li uzeti telo. Sada imamo taj zakon s kojim se ništa ne dešava i zaista mi je teško nagađati u kojem će pravcu sve to ići – govori Draškić.

Smatra da je situaciju u Srbiji nemoguće usporediti s Argentinom, gdje je za vrijeme vojne diktature od 1976. do 1983. godine oko 500 djece planski otete političkim zatvorenicima i dodijeljeno pristašama hunte.

— Mislite li da je takav državni projekat moguće sakriti? Ja mislim da nije i da su roditelji koji su izgubili decu verovatno pobjegli u fantaziju koja je izgrađena na nekim greškama sistema. Kada su uspeli pritisnuti i zainteresirati vlast, mnoge su službe u Srbiji radile bolje nego ikada. Međutim, ni jedan jedini trag otmice deteta nikada nije otkriven – ističe Draškić.

Na pitanje kako tumači da roditelji djece unatoč tome insistiraju na priči o njihovoj krađi, odgovara da bi to svrstala u ‘fenomene modernog doba poput antivakcinalnog pokreta’. — To je ovde dobilo prilično nezgodne proporcije. Jedna je šefica službe za matične knjige imala policijsku pratnju jer su joj roditelji pretili, uvereni da ona ima nekakve veze sa otmicima beba. Ne znam kada će i pod kojim uslovima to prestati – kaže Draškić. ■

* U idućem nastavku donosimo sadržaj pedantno sačinjenog izvještaja bivšeg ombudsmana Saše Jankovića, svjedočenja babice iz Višegradske bolnice i članova Beogradske grupe roditelja nestalih beba, razgovore s bivšim ministrom unutarnjih poslova Srbije i sa Zoricom Jovanović čiji je predmet u Strasbourgu natjerao Srbiju da donese Zakon o nestalim bebama te izvještaj o presudi Suda u Strasbourgu iz 2005. povodom vrlo sličnog slučaja u Hrvatskoj.

Трајна пребиралишта

ЦРТА, српска опозиција и већина еуро-парламентараца фантомске бираче открили су тек сада када су српске власти успоставиле дигитални адресни каталог, који им је послужио као крунски доказ за наводно драстичну изборну крађу

До прије пет-шест година сваки трећи грађанин Србије, односно око 2,7 милијуна становника, живио је на адресама које нису имале имена улица и кућне бројеве. Још увијек актуална премијерка АНА БРНАВИЋ као бивша министрица државне управе и локалне самоуправе, након пилот-пројекта у Лозници, који је реализиран у сарадњи са швајцарском владом, иницирала је успостављање дигиталног 'адресног каталога' у којем би сви грађани Србије коначно добили адресе с називима улица и кућним бројевима и били уредно евидентирани на адресама на којима стално живе или привремено бораве.

Већ само пребацивање с папирнатог у дигиталну верзију адресног регистра подразумевало је грешке и пропусте које ће се накнадно морати поправљати, а како је притом требало и тримилијунском броју грађана додијелити и нове називе улица и кућне бројеве, ризик грешака био је пуно већи. На тај огроман посао државне управе и локалне самоуправе надовезивало се и полицијско ажурирање пребивалишта и боравишта грађана, а затим и њихово уврштавање у пописе бирача. Како су Србију читаво десетљеће на крају прошлог стољећа преплављивале и стотине тисућа избјеглица из Хрватске, Босне и Херцеговине и с Косова од којих су многи добили држављанство, а још више њих пријављивало боравак и пребивалиште у Србији те су аутоматизмом уписивани у пописе бирача, тко год тврди да у њима има велик број непрописно уписаних бирача заправо игра на сигурну карту јер процес успостављања дигиталног адресног каталога и усклађивање свих других каталога грађана није ни у теорији могао проћи без бројних пропуста и грешака.

Све до одржавања недавних просиначких изванредних парламентарних, покрајинских и београдских избора сви пропусти, па и они који су учињени при уписивању пребивалишта и боравишта грађана те њиховом уписивању у бирачке пописе, рутински су исправљани ако су откривени и нитко због тога није дизао галаму, иако се од распада Југосла-

вије у свим њезиним бившим дијеловима годинама политички манипулирало с држављанством, пребивалиштима и боравиштима становника.

И кад се чинило да се тридесетак година након распада Југославије окончало поигравање с људским животима због политичког манипулирања књигама држављанства, пребивалиштима и боравиштима становника, а онда и пописима бирача и изборним правима, дио српске опозиције и невладиних организација громогласно је оптужило власт Вучићевих напредњака да су драстично покрали изванредне просиначке изборе, поготово београдске, манипулирајући десетима тисућа бирача незаконитим уписивањем њихових пребивалишта тамо гдје стварно не живе како би својим бирачима омогућили судјеловање на изборима и тамо гдје на то нису имали право.

Оптужбе је још прије избора закотрљала неваљана организација ЦРТА (Центар за истраживање, транспарентност и одговорност) тврдећи да се Вучићев режим манипулирајући пребивалиштима бирача и бирачким пописима припремио за изборну крађу организираном миграцијом фантомских бирача, како оних из сусједних земаља и с Косова, тако и оних из унутрашњости којима ће омогућити

гласање на изборима у Београду. Све што јој се учинило сумњиво с уписаним пребивалиштима грађана, у ЦРТА-и су повезали с бирачким пописима и намјером власти да уз помоћ фантомских бирача побједи на изборима. ЦРТА-ине аналитичари ниједном ријечју не спомињу могућност да су грађани посегнули за непрописним пријављивањем пребивалишта и због других разлога, а не само због судјеловања на изборима.

Српски држављани с двојним држављанством, примјерице, све до почетка овог стољећа пријављивали су пребивалиште у Србији како би избјегли вађење виза и пријављивање полицији при сваком уласку и изласку из Србије. Пријављивањем пребивалишта на адресама на којима су они или њихова родбина и пријатељи имали некретнине у власништву стјецали су право на добивање особних документа, отварање банковних рачуна у Србији па све до права на бесплатне дионице појединих државних предузећа и недавне државне помоћи од сто еура у вријеме короне. Међу Србима с Косова мотив за пријављивање пребивалишта у Београду и другдје по Србији још увијек је јак разлог и синдром 'предбјеглица', који је социолог МИЛАН МЕСИЋ регистрирао

анкетирајући протјеране Хрвате из Вуковара након његове окупације. Прогнани Вуковарци инзистирали су на категорији 'предбјеглице', 'избјеглица' и 'прогнаници' јер су 'предбјеглице' по њима били углавном имућнији суграђани који су и прије првог пуцња куповали нова 'пребивалишта' изван Вуковара, 'избјеглице' су били они који су из Вуковара побјегли за вријеме оружаних сукоба, а 'прогнаници' су претрпјели све посљедице рата да би из свог града били силом протјерани због националне припадности, ако су притом имали срећу да не буду убијени. Међу Србима на Косову и данас сви они који то могу итекако имају разлога припремити се да буду 'предбјеглице' како би избјегли судбину 'прогнаника', па и тако да осигурају пребивалиште у Србији гдје га по закону не би могли имати. Гласање на изборима у Србији и њезиним градовима само је нусподукт који могу, али и не морају конзумирати. Но потенцијалне косовске 'предбјеглице' у резолуцији Еуропског парламента редом су уврштене међу 'изборне крадљивце'.

ЦРТА-ино свођење непрописног пребивалишта само на фантомске бираче стога је политичка манипулација слична онима које су се догађале у процесима распада Југославије. Њезине тврдње да су неколико десетака тисућа бирача организирано довезени из БиХ, Хрватске и с Косова да би у Београду гласали за Вучићеве напредњаке темеље се углавном на 'анализи необичних имена' и папирнатим сумњама о деведесетак тисућа непрописно уписаних и избрисаних бирача у бирачке пописе, нису ни приближно поткријељене конкретним доказима него тек с неколико примјера из два узорка бирачких мјеста на којима је ЦРТА проматрала изборе у вријеме њиховог одржавања. Досад нитко, барем не јавно, није анализирао ЦРТА-ине извјештаје и методе којима су сачињени, а након што их је опозицијска коалиција 'Србија против насиља' грчевито прихватила као своје и успјела пренијети у Еуропски парламент и његову резолуцију, они су постали готово неупитан доказ на темељу којег се од Еуропске комисије тражи међународна истрага о крађи на српским изборима.

Фантомских бирача у Србији наводно није било, док је у њој сваки трећи становник пребивао на адресама без имена улица и кућних бројева, а ЦРТА, српска опозиција и већина еуропарламентараца наводно су их открили тек сада када су српске власти успоставиле дигитални адресни каталог који им је послужио као крунски доказ за наводно драстичну изборну крађу, иако од њих нитко није на бирачким мјестима видео и на дјелу ухватио барем једног 'фантомског бирача'. Фантомским бирачима су притом проглашени сви они који имају пријављено пребивалиште, а основано се сумња да у њему стално не живе, па им се због тога категорички одриче изборно право. Неважно је што као власници некретнина уредно плаћају порез на некретнине, све режијске и комуналне трошкове и што су у крајњу руку заинтересирани за вриједност својих некретнина која овиси и о инфраструктурном окружењу које креирају изабрани представници власти. Ако су се којим случајем одлучили гласати на просиначким изборима, сада их је, међутим, и Еуропски парламент осудио као судионике у изборној пљачки Вучићевих напредњака, иако су барем неки међу њима гласали и за Ђиласову опозицијску коалицију. ■

С ЦРТА-ине прве пресице која је одржана послје великих избора у Србији (Фото: Милош Тешић/ATAimages/PIXSELL)

INTRIGATOR

Pandemija
ustašofilije

Istovjetni mural sa slikom ustaškog vojnika pod crnim šljemom na kojemu se ističe šahovnica s prvim bijelim poljem širi se Dalmacijom poput zaraze

Zadarski grafit je poput virusa (Foto: Dino Stanin/PIXSELL)

SLOGAN 'Naša Oluja ne prestaje' ovih je dana zaživio u praksi. Markar kada je u pitanju sada već dobro poznati mural s tom porukom i slikom ustaškog vojnika pod crnim šljemom na kojemu se ističe šahovnica s prvim bijelim poljem. Nakon Zadra i Splita, osvanuo je, naime, i u nizu drugih dalmatinskih mjesta: Novalji, Benkovcu, Škabrnji, Sukošanu, Turnju, Dobropoljani, Dragama, Slivnici, Privlaci, Murteru, Pirovcu, Sinju, Tugarima. Sudeći po brzini kojom se mural širi, ne sumnjamo da će do izlaska novog broja Novosti na kioske ovaj popis biti i duži.

Uz istovjetan 'umjetnički' izričaj, gotovo svim navedenim muralima zajedničko je to što se pod slikom vojnika nalaze potpisi istih autora, lokalnih ogranaka navijačkih skupina Tornado i Torcida. Momci se nakon obavljenog posla otvoreno hvale na društvenim mrežama, a kako njihovi proustaški uraci ne bi prošli nezapaženo, pobrinuo se DAMIR MARKUŠ, veteran HOS-a, aktualni član Domovinskog pokreta i nekadašnji dogradonačelnik Kutine. Gotovo ne prođe dan da Markuš na svojoj Facebook-stranici ne objavi fotografiju novog grafita uz poruke kao što je 'nema predaje'.

'Hoćemo još, hoćemo još', mole u komentarima njegovi pratitelji, na što HOS-ovac odgovara 'bit će opet sutra ujutro' i tako dalje pokreće navijačko-komentatorski niz u kojem, očekivano, ne manjka ustaškog pokliča 'Za dom spremni' i njegovih različitih varijacija. 'Ništa ljepše od rata do danas, kad vidim da su napokon mladi ponovo na jedinom i pravom putu, dosta više jugoslavenstva – ZDS', piše

jedan Markušev fan. 'U svim gradovima, selima i zgradama samo stavljajte. Ne mogu oni sakriti koliko vi možete postaviti. Ajmoooo, cijela Hrvatska na noge', dodaje drugi. 'Znači, onaj konj iz Zadra pokrenuo je oluju, ne-svjestan svoje retardiranosti', zakucava treći, aludirajući na predsjednika zadarskog SDP-a DANIELA RADETU, koji je u više navrata upozorio kako se radi o liku vojnika okićenog NDH obilježjima.

Nakon što je Radeta na Gradskome vijeću zatražio uklanjanje murala iz Ulice Ante Starčevića, gdje je osvanuo još 2017. godine, i time uvjetovao izglasavanje lokalnog proračuna, početkom proteklog siječnja su se ispred spornog uratka okupili članovi navijačke skupine Tornado i grupa veterana, među kojima su bili MARKO SKEJO, nekadašnji zapovjednik IX. bojne HOS-a 'Rafael vitez Boban', te MARKO MILJANIĆ, ratni zapovjednik obrane Škabrnje. Nekoliko dana kasnije, Radeta je fizički napadnut, a zadarski mural je i dalje netaknut. Ako pritom ne brojimo intervenciju nepoznatog heroja ili heroine u vidu crvenog srca iscrtanog preko šahovnice s prvim bijelim poljem, a koja zbog upornosti pripadnika Tornado nije izdržala ni jedan cijeli dan. U narednim tjednima kopije zadarskog murala počele su nicati i u drugim mjestima, a zasad su od njih gore nabrojanih petnaestak, uklonjena tek dva i to oba u Splitu.

Inicijativu za daljnje širenje lika ustaškog vojnika u međuvremenu je javno podržao još jedan zadarski političar, HSP-ov gradski vijećnik MATE LUKIĆ, poznat kao sudionik misa na kojima se moli za pokoj duša ustaških zločinaca ANTE PAVELIĆA i JURE FRANCETIĆA te po stavovima da je 'antifašizam

nosio smrt, progon i zločin', a 'ZAVNOH bio i ostao instrument jugoslavenske okupacije Hrvatske'. Mladahni Lukić ovaj je put poručio kako su 'završili vrijeme verbalnog delikta i zabrana iskazivanja domoljublja'. Izrazio je nadu da će isti mural uskoro osvanuti i u njegovom kvartu. Pod uvjetom da se na vojničkom šljemu umjesto spornog grba ponovno nađe crveno srce, mi mu želimo jednako.

■ Tamara Opačić

Culeja
prebacilo

NASTAVLJA se natjecanje u širenju mržnje s Facebooka. Ovaj put je red došao na već zaboravljenog bivšeg zastupnika i odnedavnog HSP-ovca ŽELJKA GLASNOVIĆA kojeg je zasmetala najava Studentskog zbora zagrebačkog Pravnog fakulteta da organizira putovanje u Beograd. 'Studentski zbor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu organizira studijsko putovanje u Kuću cvijeća u Beogradu. Nakon toga imaju susret sa studentima Beogradskog Pravnog fakulteta gdje je studirao ratni zločinac i suradnik UDB-e VOJISLAV ŠEŠELJ. Da li je predsjednik studentskog zbora, LUKA PAVLIŠIĆ, član HDZ-a? Dobro došli u treću Jugoslaviju', napisao je Glasnović.

Ne bi ova vijest bila vrijedna mrčenja tin-te, bez obzira na Glasnovićevu faktografiju grešku da je Šešelj studirao u Beogradu (studij je završio u Sarajevu, a u Beogradu doktorirao, ako je to bitno), da se nije javio još jedan bivši HDZ-ov zastupnik. Tako je STEVO CULEJ čak i po vlastitim prostačkim standardima prekardao pa napisao: 'Nadam se da ih pokolju ko svinje'.

Portal Index je pokušao doći do Culeja, koji se javio na telefon, ali se pravio da je telefonska sekretarica da bi kasnije ipak nazvao i očekivano poručio da se radi o 'udbaško-masonske-soroševskoj podvali' i da je on 'jedan od najvećih mirotvoraca koji su hodali Saborom'.

Culej je poznat po vrijeđanju. Novinaru Indexa je svojedobno poželio da ga siluju, grubo je napadao LGBTQ osobe i pripadnike srpske manjine, a sada ga je izgleda dodatno prevalilo pa je s već uobičajenih 'pedera' i 'Srba' navalio na studente poželjivši im, eto, da ih 'pokolju ko svinje'. Čekamo da se oglasi policija. I nije bio jedini. Među komentatorima su se nanizali njegovi sumišljenici koji su mlade akademce nazivali 'stokom, orjunašima, izdajnicima, jugopartizanima', zatražili zabranu povratka studenata u Hrvatsku, od novog državnog odvjetnika IVANA TURUDIĆA zahtijevali da 'krene s prvim uhićenjima' i zazivali 'Oluju koja će riješiti sve Jugoslavenne i četnike te ih uputiti preko Drine'.

Pokazalo se, međutim, da je sve to bilo uzalud, jer studenti ne odustaju, nego najavljuju da će uz Pravni fakultet u Beogradu posjetiti boemsku Skadarliju, Hram Svetog Save i Kuću cvijeća, kao i da im ovo nije prvi put da idu tamo.

■ Goran Borković

Zasučite
rukave

Poslije velikog odaziva na prošlotjednom prosvjedu prosvjetara, hoće li Ministarstvo ipak početi raditi na nekim promjenama?

Prosvjed smo organizirali s ciljem da se naše Ministarstvo trgne iz letargije i da se ministar potruži osigurati primjerenu poziciju znanosti i visokog obrazovanja u novom sustavu koeficijentata. Ministarstvo je dosad zakazalo. Na 15 stranica smo obrazložili što treba napraviti. Očekujemo da će prosvjed imati efekt i da će naša mišljenja biti usvojena. Ako tako ne bude, to će dovesti do degradacije znanosti i obrazovanja i to će biti za ostavku ministra FUCHSA. To mu je nekoliko tisuća prosvjednika i jasno poručilo. Reforma koja je dobro zamišljena i potrebna, koju su sindikati podržali, provedena je katastrofalno. Sindikat sada *de facto* pokušava pomoći Vladi da se izvuce iz problema u koji se sama uvukla, srljavajući sa završetkom posla, naravno, zbog izbora.

Na prosvjedu je izostalo učešće jednog dijela školskih sindikata. Otkud to nejedinstvo?

To je pitanje za sindikate koji se nisu odazvali pozivu. Bili su pozvani svi prosvjetni sindikati, a Sindikat znanosti je i dalje otvoren za bilo koji oblik zajedničke suradnje u interesu naših članova.

Upravo je najavljeno da će učiteljima plaće nakon uredbi rasti prosječno između 216 i 345 eura. Je li to dovoljno?

Koliko sam vidio to nisu neto iznosi kako je to Ministarstvo objavilo nego bruto iznosi i kada se tako uzmu stvari, nemoguće je to nazvati uspjehom. Prosvjeta je opet pri dnu po pitanju koeficijentata. Ova objava Ministarstva predstavlja bezočnu manipulaciju javnošću ili katastrofalnu nekompetentnost zaposlenika Ministarstva. Teško je reći što je gore. Zaista, umjesto ovakvih stvari, trebali bismo zasukati rukave i popraviti loše međudnose u koeficijentima.

Komentari vladajućih glase da je prosvjed prosvjetara bio politička uvertira za prosvjed lijeve oporbe 17. veljače?

Jeftin pokušaj od vladajućih je podvaljivanje priče da su sindikati politički motivirani i da nema stvarnog razloga za prosvjed. To je vrlo lako provjeriti. Neka udovolje našim zahtjevima. Kažu da nema razloga za kritiku jer svima plaće rastu. Povišice koje Vlada trenutno nudi, vrlo brzo će se istopiti, no nakaradni odnosi među radnim mjestima u javnim i državnim službama ostat će zacementirani godinama. Također, kažu da još ima vremena za razgovor i da zato prosvjed nema smisla. Nažalost, vremena za bilo kakav ozbiljan razgovor ima jako malo. Uredba će biti usvojena do kraja mjeseca i pred nama je svega još nekoliko dana da se nešto popravi.

■ Paulina Arbutina

Sistematsko stvaranje idiota

Kurikulum za srednje strukovne škole nastavu povijesti svodi na samo jedan razred, a sva je povijest nacionalna i to tek od 18. stoljeća. Učenici tih škola gotovo uopće neće imati nastavu društvenih i humanističkih predmeta

SLOBODAN ŠIJAN je 1983. snimio film 'Kako sam sistematski uništen od idiota' o Babiju Papuški, ortodoksnom idealistu marksistu, fanatičnom sljedbeniku ERNESTA CHE GUEVARE, čovjeku s društvene i kulturne margine koji u studentskim zbivanjima 1968. vidi priliku, ali će tog asocijalnog revolucionara čak i mlada 68-aši odbaciti. U Hrvatskoj bismo ubuduće mogli gledati film radnog naslova 'Kako smo sistematski stvorili idiote' i to 'idiote' u izvornom starogrčkom značenju riječi, kao one koji ne sudjeluju u javnim poslovima, nego kao one koji su (samo)isključeni iz zajednice, nevoljni i nesposobni sudjelovati u njenim poslovima i rješavanju njenih problema.

U prijedlogu kurikulumu za srednjoškolsko strukovno obrazovanje gotovo u cijelosti eliminirano je društveno i humanističko obrazovanje. Ostavljene su tek mrvice, jedna godina nastave povijesti i jedna godina geografije. Bjelodano je to iz prijedloga strukovnog kurikulumu za stjecanje kvalifikacije 'tehničar za 3d tehnologije' u obrazovnom sektoru strojarstvo, brodogradnja i metalurgija. O tom je prijedlogu javno savjetovanje otvoreno do 16. veljače, a izvješće o provedenom javnom savjetovanju trebalo bi biti objavljeno do 22. ožujka.

Problem je nešto starijeg datuma od aktualnog prijedloga. Nacionalnim strukovnim kurikulumom predviđeno je da se satnica dijeli 45 posto na općeobrazovne, a 55 posto na strukovne predmete. To je sasvim solidan postotak za općeobrazovne predmete i dovoljno prostora za raspodjelu satnice između njih. Osnovna je zamisao u Nacionalnom strukovnom kurikulumu bila da učenici koji pohađaju srednje strukovne škole budu spremni za tržište rada, a državna matura za njih je bila sekundarna. Međutim, upravo je državna matura dovela do odmaka od osnovne ideje. Tvrdilo se da učenici tih škola neće biti spremni za državnu maturu, stvoren je pritisak i povećana je satnica predmeta koji se obavezno polažu na državnoj maturi.

Posljedica toga je redistribucija satnice unutar onih 45 općeobrazovnih posto. Predmeti koji se obavezno polažu na državnoj maturi (hrvatski jezik, engleski jezik, matematika) 'uzeli' su satnicu ostalim općeobrazovnim, u pravilu društvenim i humanističkim predmetima. Naprosto, obavezni predmeti na državnoj maturi dignuti su na razinu gimnazijske satnice, pa za ostale nije preostalo dovoljno sati. Problem je lako rješiv: ta tri predmeta 'spustila' bi se s četiri na tri sata tjedno i tako bi se otvorio prostor za druge humanističke i društvene predmete.

U prijedlogu kurikulumu, na koji se opširno i veoma kritički osvrnuo Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, povijest je smještena u treći razred. Dakle, nakon

Za nove generacije zemlja bi mogla biti prazna ploča (Foto: Duško Jaramaz/PIXSELL)

osnovne škole učenici bi imali dvije godine stanke, pa onda nastavak poduke iz povijesti. Ta poduka bit će ekstremno reducirana, na hrvatsku povijest od 18. do 20. stoljeća. Trenutačno učenici srednjih strukovnih škola povijest uče dvije godine, a nastavom su obuhvaćene opća i nacionalna povijest. Odsjek za povijest upozorava da predloženim kurikulumom nije moguće ostvariti zahtjev o nastavi povijesti u srednjim strukovnim školama kao nadogradnji na temeljnu znanja iz osnovne škole. Uz ostalo, takva nastava povijesti može se protumačiti i kao nacional-idiotizacija učenika koji će povijest učiti uvelike očišćenu od i isključenu iz šireg konteksta zbivanja, a upravo je taj širi, europski i civilizacijski kontekst, presudan i za oblikovanje nacionalne povijesti.

To je tek dio problema. Oko 70 posto srednjoškolske populacije pohađa strukovne škole. Radi se o oko 130.000 učenika u tristotinjak škola. Prema prijedlogu učenici će od općeobrazovnih predmeta četiri godine imati hrvatski, strani jezik, matematiku i tjelesni odgoj. Četiri godine imat će i izborni predmet (vjeronauk ili etiku), a jednu godinu povijest i jednu godinu geografiju. Njihove gimnazijske kolege slušaju povijest i geografiju u punom opsegu te još politiku i gospodarstvo, filozofiju, sociologiju i psihologiju, a sve su to predmeti ključni za međupredmetnu nastavu građanskog odgoja i obrazovanja. Učenici srednjih strukovnih škola u prve dvije godine neće imati ni jedan društveni ili humanistički predmet, a oni koji pohađaju vjeronauk ni jedan sekularni predmet.

Ishod tako organizirane nastave nije teško zamisliti. Od pompozno proklamirane 'škole za život' ostat će krhotine, a čak je upitno koliko će takve škole obrazovati za radno mjesto, odnosno za tržište rada. Društveni i humanistički predmeti su, kolikogod im programi možda jesu loši i neadekvatni, nezamjenjivi u stvaranju ljudi koji imaju socijalne vještine, koji koliko-toliko razumiju vrijeme i svijet u kojem žive, imaju kulturnu svijest i shvaćaju koliko su za društvo važne zajedničke vrijednosti. Ovakvim obrazovanjem vjerojatno neće znati ni koje bi to vrijednosti trebale biti zajedničke, a kamoli razumjeti njihov sadržaj i važnost. Bit će to ljudi kojima će se moći veoma jednostavno manipulirati, lišeni čak i mogućnosti (ne svojom voljom ni svojom krivnjom) kritičkog odnosa prema zbivanjima u društvu. Istodobno mnogi od njih doprijet će na visoka mjesta u poduzećima i zajednici, uvelike nerazumijevajući svijet, vrijeme, zajednicu i društvo u kojem žive i to zahvaljujući hrvatskom obrazovnom sustavu. Takvo lišavanje učenika društvenih i humanističkih predmeta, u srednjim strukovnim školama eventualno bi i bilo moguće, ali u tom slučaju bi osnovna škola morala trajati deset, a ne kako je u Hrvatskoj, po tome veoma zaostaloj članici Europske unije, osam godina.

Da stvar bude potpuno nepovoljna, ni obrazovanje za tržište rada ne funkcionira kako je zamišljeno. Bilo je zamišljeno da će učenici znatan dio praktičnih nastavnih predmeta obavljati u praksi, dakle u firmama, obrtima koji se bave onim djelatnostima za koje se obrazuju. Međutim, kako je takvih, u pravilu proizvodnih, firmi i obrta sve manje, njihovu funkciju sve više i sve češće preuzimaju škole.

■ Tihomir Ponoš

FRAGMENTI GRADA

Nirnberg za Netanjahua

OD početka vojne akcije u Gazi likvidirali smo ili zatočili oko 20 hiljada Hamasovih boraca. To je malo više od pola njihovog borbenog stroja. I nećemo stati sve do kraja, dok u potpunosti ne uništimo Hamas. Otprilike tim se riječima nedavno obratio izraelski premijer BENJAMIN NETANJAHU domaćoj i svjetskoj javnosti, hineći leadersku odlučnost i nepokolebljivost u televizijskom nastupu. To je komadić izjave dane u svrhu opravdavanja onog što se nikako ne može opravdati, a to je odbijanje Izraela da – usprkos pritiscima i naganjanjima ogromne većine tzv. međunarodne zajednice – prihvati dogovor o prekidu vatre u Gazi i započne mirovne pregovore s Palestincima.

Dotičnog će premijera povijest – bude li je uopće i bude li makar minimalno pravedna – zasigurno tretirati kao bezočnog zlikovca, ratnog zločinca koji zaslužuje suđenje na nekom budućem Nirnberškom procesu. Zamislili smo se pritom nad brojkama, spomenutim u iskazu Netanjahua i prevedenima u bazične procenatualne omjere. Slijedeći podatke koje je iznio, borbene jedinice Hamasa broje oko 40 hiljada ljudi. Ako znamo da je ukupan broj stanovnika Gaze otprilike 2,3 milijuna, ispada da samo 1,7 posto populacije u Gazi pripada aktivnom vojno-borbenom sektoru. Tek 1,7 posto, ili manje od dva čovjeka u masi od stotinu ljudi!

Pozivajući se na Hamasovo počinjenje teškog zločina 7. 10. 2023., cionistički je režim samo radikalizirao ionako već desetljećima dugu, kontinuiranu represiju nad Palestincima. Deklarativno vođeni ambicijom potpunog uništenja Hamasa – što je naprosto nemoguća misija i neće se desiti, barem dok su Iran i Libanon ovakvi kakvi jesu – politički radikali na čelu Izraela započeli su kampanju provođenja novog svjetskog genocida. Od Drugog svjetskog rata naovamo, po kriteriju intenziteta ubijanja u jedinici pripadajućeg vremena, samo je genocid u Ruandi 1990-ih nadmašio ovaj užas u Gazi.

Koristeći 40-ak hiljada Hamasovih boraca kao alibi, Izrael ubija desetke hiljada, a raseljava dva milijuna ljudi u Gazi. Do kraja uništava kompletnu tamošnju infrastrukturu. Čini sve da usmrti i raseli što više Palestinaca, a onima koji prežive i tamo ostanu, iole normalan život učini nemogućim. Pritom, kao svaki drugi zločinački režim, i ovaj izraelski svojoj naciji i državi koje reprezentira čini medvjedu uslugu. Rastu nove generacije mladih Palestinaca obilježene teškim traumama. Idealno je to za Hamas i slične organizacije. Iz takvog će korpusa ubuduće lako regrutirati nove, sve fanatičnije ratnike, spremne u svakom trenutku ugroziti Izrael.

Nadalje, ugled države Izrael u svijetu vjerojatno nikada nije bio manji no što je danas. I napokon, u Izraelu bi iz vlastite tragične povijesti morali naučiti da je nemoguće u potpunosti uništiti jedan narod, a pogotovo palestinski. Narod je to koji se Palestine nikad neće odreći.

■ Hajrudin Hromadžić

DRAGO HEDL

Lex AP je lex apokalipsa

Nove izmjene Kaznenog zakona za istraživačko su novinarstvo, bez mogućnosti istraživanja i korištenja i dosadašnjih skromnih instrumenata, njegov kraj. Moramo se oslanjati na izvore, moramo vjerovati našim izvorima i oni moraju imati povjerenje u nas novinare da ćemo ih na sve moguće načine zaštititi

IAKO su predviđenim izmjenama Kaznenog zakona novinari na kraju izuzeti iz novog kaznenog djela neovlaštenog otkrivanja sadržaja istrage, izravno se prijete svima drugima – pravosudnim dužnosnicima, okrivljenicima, odvjetnicima, svjedocima, vještacima koji mogu javnosti otkriti podatke o nezakonitom djelovanju pojedinaca iz vlasti. O budućem otežanom pristupu javnosti informacijama i mogućem zastrašivanju novinarskih izvora razgovarali smo sa istraživačkim, višestruko nagrađivanim novinarom DRAGOM HEDLOM.

Plenkovićevih osam godina na čelu Vlade obilježio je čitav niz korupcijskih afera vezanih za same ministre i visoko pozicionirane HDZ-ovce. Sve te afere uglavnom nije razotkrio DORH, već hrvatski mediji. Takozvani lex AP jasna je poruka medijima da su prešli granicu. Jesu li mediji najveći Plenkovićev neprijatelj?

Za sve te afere koje su razotkrili novinari znali su i DORH i policija, ali su šutjeli, držali te predmete duboko sakrivene po raznim ladicama. Nije postojala politička volja da se te sporne situacije pokrenu. Kad te afere dospiju u medije, kad postanu dio javnog prostora i kad izazovu određene reakcije, onda se *post festum* javi i tužiteljstvo i svi oni koji za sebe vole reći da su organi gonjenja. Novinari su sigurno napravili ogroman posao u razotkrivanju korupcijskih afera i novi Kazneni zakon je jasna poruka politike da se pretjeralo i da se više neće dopustiti da se inicijali A. P. spominju u kontekstu korupcije i kriminala. Indikativno, kad su se prvi put u čuvenim prepiskama državne tajnice i kninske kraljice pojavili inicijali A. P., tada je Plenković najavio da će tome stati na kraj i da će se donijeti zakon koji će onemogućiti cu-

renje informacija iz istrage. Prošlo je godinu dana i prijedlog takvog zakona postoji. Očita je namjera da se mediji zaustave i da se naši dosadašnji, šturi izvori još više zatvore kako bi nam dragocjene informacije iz sustava bile skroz onemogućene. Naš premijer ne shvaća da je on samo službenik koji bi trebao raditi svoj posao najbolje što zna i da ga kao takvog novinar može pitati što ga je volja, a ne da on bira što jeste, a što nije tema.

Afere brzo padaju u zaborav, optužnice se čekaju, sudskim procesima, i kad počnu, nema kraja. Znači li novi Kazneni zakon samo još jednu polugu sigurnosti vlasti? Da, problem nastaje kad te afere iz medija treba pretočiti u optužnice i pokrenuti sudski postupak. Svaki dan se otkrije neka nova afera koja zasjeni one stare i mi smo stalno u nekom novom procesu u kojem otkrivamo priče, pratimo ih neko vrijeme i onda se pojavi nova, još veća afera. Prvi put je bila u pitanju afera od sto tisuća kuna, pa smo sad već došli do afere u INA-i i do milijardu kuna. To ide geometrijskom progresijom i upravo nam ta silna količina afera često ne daje priliku da istjeramo priču do kraja. Navest ću primjer, koji nije toliko vezan za kriminal i korupciju, ali pokazuje sliku našeg društva. Dogodi se prometna nesreća u kojoj sudjeluje župan DAMIR DEKANIĆ, čovjek vozi pijan, znamo da je recidivist, poznato je kad i gdje se dogodilo, tko je sudjelovao, jasno je i kako se ponašala policija. Da mi novinari nismo tu priču forsirali iz tjedna u tjedan, iz mjeseca u mjesec, siguran sam da od nje ne bi bilo ništa. Čovjek za kojeg sad već postoji podignuta optužnica, koji je bio u pritvoru zbog istrage, i dalje priča kako je u toj priči nečužan. Istovremeno i dalje ostaje na funkciji župana, njegova mu

stranka forme radi zamrzava članstvo, ali on sutra na izborima može biti ponovno izabran. Takvi su naši zakoni. Afere se gomilaju i na tom vrhu piramide imamo ogromnu bazu u kojoj sve te zaboravljene priče čekaju sudski rasplet, koji će trajati i trajati.

Sizifov posao medija

Kakav će u tom kaznenom okviru biti položaj istraživačkog novinarstva?

Kad sam radio seriju tekstova o ratnim zločinima ranih devedesetih, bio sam izložen prijetnjama, pod zaštitom policije. Sad prikupljam informacije o 'uglednim', visokopozicioniranim ljudima i nude mi novac da ne objavim za njih spornu priču

Nove izmjene Kaznenog zakona za istraživačko su novinarstvo, bez mogućnosti istraživanja i korištenja i dosadašnjih skromnih instrumenata, njegov kraj – to nije samo lex AP, nego lex apokalipsa. Mediji moraju biti otvoreni prozor za društvo, otkrivati, propitkivati, analizirati, kritizirati našu stvarnost, da nikoga ne ostave na miru, da hrabro i slobodno uđu u borbu s političarima znajući da će iz nje izaći poraženi, kao što uglavnom i izlazimo. Ako mediji pognu glavu i kažu zašto bismo se mi petljali u sve to, pitam se tko ostaje, tko će biti taj kažiprst koji će ukazati na nepravilnost, na nepravdu. Stanje u medijima je i dosad bilo prilično beznažno. U određenim trenucima kao Sizifov posao. Prijepodne guramo kamen uzbrdo, a popodne on sam pada dolje, i tako konstantno. Nemamo alate koje imaju Državno odvjetništvo i policija, i hvala bogu da ih nemamo. Moramo se oslanjati na izvore, moramo vjerovati našim izvorima i oni moraju imati povjerenje u nas novinare da ćemo ih na sve moguće načine zaštititi, uključujući i situacije na sudu, ne otkrivajući njihov identitet, već da ćemo na sebe preuzeti odgovornost ukoliko tužitelj tvrdi da naš objavljeni sadržaj nije točan.

Upravo zahvaljujući izvorima, građanima su otkrivene brojne afere. Novim zakonskim odredbama izvori se ozbiljno zastrašuju i ušutkuju. Hoće li se hrvatski građani, koji su i dosad često bili inertni, nakon ovoga još više zatvoriti?

Građani se boje vlastite sjene. Novinar mora imati jako puno iskustva, mnogo tekstova iza sebe da mu građani počnu vjerovati kako bi mu otkrili neku spornu situaciju kojoj su svjedočili. I u sustavu mnogi se ne slažu sa svim što se događa, ali šute jer riskiraju svoju poziciju, a neki i egzistenciju. Vrlo rado će ispričati svoju priču, ali da se njihovo ime ne spominje. Kažu: 'Znate, imam dva kredita, supruga možda dobije posao u državnoj službi...' Zapuštene smo građani u političkom smislu, ne znamo svoja prava. Bojimo se politike, da će nam netko nauditi. Čuli smo bezbroj puta izričito 'mene politika ne zanima', kao da je krimen ako nas politika zanima. Politika je danas sve i svuda, a prepuštamo se politici kao nekoj sferi izvan našeg prostora, koja je tu negdje, eto, kao dragi bog koji o svemu odlučuje, o svemu misli i svakog kažnjava ili nagrađuje, ovisno o tome kako se tko ponaša. Sjećam se, za vrijeme rata u Osijeku ime BRANIMIRA GLAVAŠA se izgovaralo u pola glasa, toliki je strah vladao među ljudima. Danas je premijer božanstvo kome se treba klanjati i aplaudirati, ne daj bože nešto protiv njega reći, samog sebe ste doveli u sukob.

Kažu da se nove kaznene odredbe neće primjenjivati ukoliko je u pitanju pretežito javni interes. Ali tko je taj koji će odrediti što je javni interes?

Očito jedna osoba – sudac. Nekoliko puta sam u svojoj karijeri na sudu pokušavao dokazati javni interes. Ako pišem o jednoj velikoj poljoprivrednoj firmi u Slavoniji, koja je užasni zagađivač okoliša i stvara probleme susjednim selima, mene sutkinja blijedo gleda kad kažem da sam to objavio zbog javnog interesa. Njoj nije jasno što je to javni interes. Dobar dio sudaca ne razumije pojam novinarstva, ne razumije pojam javnog interesa i ne razumije da se tekst može tumačiti na različite načine, kao i sve u životu. Sud nikad ne traži nekakvog vještaka koji bi objasnio što je novinar htio reći. Kad je u pitanju prometna nesreća ili neki me-

dicinski termin, traži se mišljenje sudskog vještaka, ali kad je u pitanju novinarski tekst, onda suci sve znaju, onda im ne treba nitko ništa objašnjavati.

U svemu tome mediji su sve više financijski ovisni o vlasti. Kako u financijskoj ovisnosti stvoriti slobodan prostor izražavanja?

Vrlo teško, ni *mainstream* mediji u Hrvatskoj za koje mislimo da žive od prodaje svojih novina ne mogu biti financijski neovisni i dobro znaju pravilo: veži konja gdje ti gazda kaže, a objavljuju samo sitne gluposti kako bi ipak stvorili sliku u javnosti da su neovisni, da mogu nešto napraviti. Lokalne sredine najviše izravno financiraju lokalne medije, ali i na neke druge načine, mada to čini i država i jačim medijskim kućama kroz razne vidove doniranja, financiranja konferencija, nekakvih oglašavanja. Lokalnim medijima je najteže. Znam jako puno kolega koji su odlični, ali sami ne mogu pisati o problemskoj temi jer ako napišu, više ne postoje, za njih bi priča bila završena. Mnogi novinari su skloni autocenzuri, dobro znaju granicu do koje mogu ići. Znam da nisu baš sretni i većina njih zapravo taj posao radi sa grčem u želucu. Ali nemaju izbora, danas je vrlo teško naći posao u medijima.

Novoimenovani glavni državni odvjetnik Ivan Turudić rekao je da Ured europskog javnog tužitelja štiti europske, a ne hrvatske interese. Kao da su hrvatski interesi korupcija i kriminal?

To mi je vrlo neobična izjava budućeg glavnog državnog odvjetnika. Zašto se bojimo

ako radimo sve pošteno?! Kad smo sve svoje pokrali i više nemamo što, sad krademo europski novac. Nije to samo naša specifičnost, znamo kako je prolazio europski novac u Bugarskoj, Rumunjskoj i u drugim zemljama koje su relativno kasno ušle u EU. Ne vidim nikakav problem da postoji europski javni tužitelj koji je tu iz razloga da štiti interes EU-a koji je za određene projekte dao novac. Zašto bi Europa dala novac za neke projekte koje nema pravo kontrolirati? Nije u pitanju samo europski novac, jer Europa malo što financira u potpunom iznosu, uvijek tu nekih 20–30 posto plaćaju hrvatski porezni obveznici. DORH je vrlo jak kad je u pitanju običan čovjek, sitne ribe, kad žena pojede pršut u nekoj posluži, ona će biti vrlo brzo kažnjena jer je oštetila svog poslodavca. Zato nam treba DORH da na takvim sitnim primjerima pokaže da postoji, da imamo pravnu državu, a na kapitalcima izmišljamo sinkope i olakotne okolnosti. Turudić je zbog odmakle starosne dobi oslobodio zatvorske kazne majku moćnog HDZ-ovca u Zagrebu jer je, kaže, 'vratila sve što je ukrala'. Zgodna situacija. Tko sve ne bi volio da ga ne kazne ako vrati ono što je ukrao. Poruka je: slobodno kradite, ako vas ne uhvate, super, ako vas uhvate, vratite ukradeno i proći ćete bez kazne. Ali to vrijedi samo za odabrane.

Pravo i pravda

Gdje su tu pravda i odgovornost?

Odgovornost bi trebalo izbaciti iz našeg rječnika jer je nepotrebna. Nitko za odgovornost ne pita. Ministrica vanjskih poslova jedne sjevernoeuropske zemlje greškom je službenom karticom platila čarape na aerodromu,

dala je ostavku jer je zloupotrijebila karticu. Kod nas ukradu hotel, banku, samo slegnu ramenima, nikom ništa. Ne postoji moralna odgovornost da ljudi sami kažu 'ne, ja to više neću, ne mogu, odstupam, počinio sam grešku, ispričavam se'. Pravda zanima jako mali broj ljudi. Pravo je dobro posloženo, ali neka pravda koju mi svi u sebi osjećamo i koja bi trebala biti kriterij za funkcioniranje društva potisnuta je daleko na marginu. O pravdi možemo govoriti samo u teorijskom smislu, ali što god da se napravi, uvijek je to neka vrsta kompromisa u kojem ćemo dobiti dio onog što bi trebala biti pravda, a puno veći dio onog što pripada pravu. Na

Turudić je zbog odmakle starosne dobi oslobodio zatvorske kazne majku moćnog HDZ-ovca u Zagrebu jer je, kaže, 'vratila sve što je ukrala'. Zgodna situacija. Tko sve ne bi volio da ga ne kazne ako vrati ono što je ukrao

kraju krajeva, kad pogledamo što smo prošlih tjedana čitali u vrlo bogatoj i impresivnoj količini poruka koja je svakodnevno stizala od jedne osobe, što se sve događalo, a poslije svega je većina saborskih zastupnika hladno digla ruku i rekla 'idemo glasati za tog čovjeka, tako nam je rekla naša partija'. Ti saborski zastupnici, koji bi trebali graditi i čuvati svoj integritet i integritet Sabora, samo su obični vojnici partije koji ne smiju reći 'ne'. Ozbiljan je društveni problem taj što kod nas sve počinje i završava sa politikom. Dok nema zdravog pravosuđa koje će raditi neovisno, sukladno zakonima, uvijek postoji nada kod onih koji ulaze u korupciju i kriminal da će se nekako snaći ako netko i razotkrije njihove mutne poslove.

Da usporedimo hrvatsko novinarstvo devedesetih kad su se razotkrivali ratni zločini i današnje kad su teme korupcija i kriminal. Koja je razlika?

Ratnih devedesetih su nas tukli, sad nam nude novac. Kad sam radio seriju tekstova o ratnim zločinima ranih devedesetih, ona je bila apsolutni tabu, nimalo popularna. Bio sam izložen prijeljama, pod zaštitom policije. Sad prikupljam informacije o 'uglednim', visokopozicioniranim ljudima, saborskim zastupnicima i nude mi novac da ne objavim za njih spornu priču. Naravno, poznat je slučaj notornog FRANJE LUCIĆA koji mi je vrlo otvoreno i eksplicitno nudio novac. Čak mi je pojasnio da nisam dobro shvatio: da će mi platiti tri puta više nego što me plaća moja redakcija. Srećom, snimio sam razgovor. Da nisam snimio, tko bi mi vjerovao? Ipak je on ugledni član HDZ-a, saborski zastupnik, a ja samo novinar. ■

ЦИВИЛНИ КОРЕКТОР

О томе како дефинирати цивилно друштво, како је оно функционирало у социјализму, а како функционира данас и могу ли нам организације цивилног друштва понудити системску промјену за Новости говоре Срђан Дворник, Томаж Мастнак и Лидија Кринцер-Радојевић

ИАКО се активизам цивилног друштва данас подрамујева, ријетко се пропитују разлози његова настанка још у Југославији, односно (не)славног живота у државама које су настале њезиним распадом. Те смо теме отворили са СРЂАНОМ ДВОРНИКОМ, представником цивилног друштва који се уз практични активизам бавио и теоријским концептима цивилног друштва, ТОМАЖОМ МАСТНАКОМ, политологом и протагонистом словенског цивилног друштва осамдесетих година, а данас његовим радикалним критичаром и ЛИДИЈОМ КРИНЦЕР-РАДОЈЕВИЋ, теоретичарком и истраживачицом која је ак-

Срђан Дворник (Фото: Приватна архива)

тивна у аустријским организацијама цивилног друштва посвећеним културним политикама и синдикалним аспектима културног рада.

Дворника смо уводно замолили да нам појасни своју тезу да имамо демократију, али немамо друштво.

— У демократији се, како год је дефинирали, на неки начин ради о напетости између друштва и политичке заједнице. Ако је све обухваћено само једном страном, политичком заједницом, имамо азијску деспотију или модерни тоталитаризам. 'Друштво' напосто значи да се нека репродукција живота, од материјалне производње и економских интереса до различитих односа сурадње, конкуренције, разликовања и антагонизма, успоставља на темељу тог дјеловања. Тај сплет односа има неку снагу, производње живота и његовог уређивања, али не може без опћедруштвене разине уређења које зовемо државом — одговорио нам је Дворник.

Дефиниција цивилног друштва коју нам понудила Лидија Кринцер-Радојевић била је много више дијалектична.

— Цивилно друштво је скуп хетерогених друштвених актера који својим активностима интервенирају у поље политичког и економије. Они су у односу заострене конкуренције с обзиром на своје политичке агенде, али и с обзиром на придобивање материјалних средстава неопходних за дјеловање. Границе

између поља политике, економије и цивилног друштва су порозне, а та су поља међузависна. Тим се конструктом друштвени антагонизам у капитализму преводи у појединачне сукобе различитих друштвених интереса који се пунктуално стабилизирају у темпоралним друштвеним договорима који потенцијално стварају или одржавају неку хегемонију — казала је.

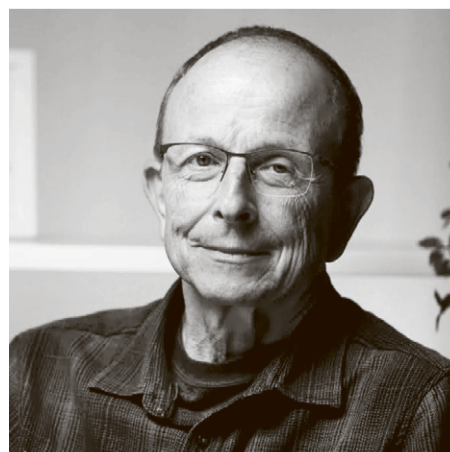
А о томе како је друштво функционирало у социјализму говори нам Срђан Дворник.

— То наше 'друштво' није било друштво у либералном смислу јер је уређивање односа било под битним утјецајем политичке моћи. Дапаче, главнина односа који чине друштво успостављана је, уређивана и контролирана посредством политичке моћи. Најприје стављањем свега, од привреде до културе, под државну контролу, а потом полагањем, постепеним попуштањем или лабављењем те контроле. Кад је самоуправна 'театрокрација' прожела готово све, знало се да у позадини чучи партијско водство које је знало притегнути узде сваки пут кад су ствари запрјетиле да ће се отети контроли. У поретку чијим је урушавањем отворен простор за демократизацију догодио се парадокс: он више није био кадар управљати читавим друштвом — у социологијском смислу — и сви су почели вапити за демократијом. За њу смо се залагали у ситуацији у којој су сви дијелови друштва били у пропадању. Била би илузија замишљати да смо демократију 'изборили' онако како ју је изборило друштво у моделској револуцији попут француске. Она је напосто била популарна фигура, жељени лик, али демократију смо добили као модус да се дотад једина партија безболно ријешити власти с којом више није знала што би. Зато нисмо ушли у демократски плурализам ослоњен на јако грађанско друштво, него у утрку за то тко ће бити најбољи поборник заједнице, дакако етничке. Одатле и ратови у којима се распала мултиетничка политичка заједница — истиче Дворник.

Томаж Мастнак другачије види осамдесете године.

— Цивилно друштво у Југославији и остатку источне Европе било је опозиција у односу на реалне социјалистичке државе. Оно је несвјесно и непромишљено уводило либералистичке идеје и вриједности. Након побједи либерализма у хладном рату и пада социјализма, цивилно је друштво дошло на власт, што је логичка бесмислица јер је цивилно друштво по дефиницији сфера супротстављена власти. Након пада социјализма и побједи либерализма цивилно је друштво изгубило свој опозицијски набој и његове су идеје постале владајуће. Ако је цивилно друштво у осамдесетим годинама представљало алтернативу, та је алтернатива

Томаж Мастнак (Фото: Спреенскот/YouTube)

Лидија Кринцер-Радојевић
(Фото: Гудрун Бекер)

сада владајуће политичко усмјерење. Након осамдесетих више нема ни опозиције ни алтернативе — сматра Мастнак.

Према Дворниковом мишљењу, проблем је у парадоксалној ситуацији у којој друштво није властитом снагом освојило моћ владања, него је већина популације шаптом пала под нову, етничку заједницу, што је позадина и контекст различитих покушаја малих група да то ставе у неке цивилизоване границе.

— Кад данас размишљам о крају осамдесетих, рекао бих да је једна од најважнијих порука Удружења за југославенску демократску иницијативу (УЈДИ) била то да ће, ако се цијели југославенски поредак не демократизира, него само његови углавном етнички дефинирани дијелови, у опћем распаду армија остати једина функционална организација на разини федерације, а армија без цивилне политичке протутеже је редимејд опасност и пријетња. Тако је и било. Опет смо у националистичким државама, које су продукт распада, добили доминацију политичке заједнице, али без снажног и релативно аутономног друштва. Опет је привреда преуређивана по политичким преференцијама — или раскрчмљена и уништена неспособношћу нових добитника — и опет су образовање и култура подвргнути величању етнонационалне заједнице. А неколико десетака оточића с неколицином активних грађанки и грађана, који су се поставили властитим ангажманом и које нитко није бирао, покушавало је сачувати нешто слободу у односу на државу, а не помоћу ње и обрнути бар елементарна права од самовољних отказа, деложација, различитих облика дискриминације, па и убијања. Те су групе фигурирале као оно што би у друштву какво се развило у капитализму — да се не заваравамо, са свим класним и осталим неједнакостима и експлоатацијама — било 'цивилно друштво', друштво које се активно односи према јавном и политичком животу и праву да се у њему слободно судјелује. У књизи коју сам написао прије 15 година предложио сам разликовање класичног грађанског друштва — хегеловског *биргерлихе Гезелшафт* — и оног 'цивилног' као сплета својом вољом и активизмом постављених актера, који у западној Европи или Сјеверној Америци дјелују усред грађанског, а у порецима који су настали на рушевинама болшевичког социјализма дјелују без њега, унаточ, па и успркос свему — говори Дворник.

— У деведесетима је подршка и промоција цивилног друштва постала саставни дио америчке вањске политике. Цивилно друштво које посредно или непосредно подупире америчка политика, тзв. цивилно друштво 2.0, у правилу је уперено против националне суверености, има глобалистичку идеологију и политику те служи

интересима својих спонзора. Оно шири и промиче либералистичку идеолошку, политичку, економску и културну агенду и судјелује у рушењу влада у непокорним државама – оцјењује Мастнак.

Колико су танке границе цивилнодруштвеног активизма, економије и политике Кринцер-Радојевић илустрирала је њемачким примјером.

— На тајном састанку радикалних десничара у Потсдаму, који је према писању истраживачке мреже Коректив одржан у студеном 2023. под покровитељством власника пекарског ланца Бакверк, окупили су се представници цивилнодруштвених организација, подузетници и представници АфД-а да би продискутирали концепт ремиграције као новог ‘плана’ за Њемачку. Захваљујући истраживању Коректива до данас је око 1,4 милијуна људи демонстрирало против њемачке радикалне деснице и АфД-а. Цивилно се друштво и у овој причи сматрало браником демократије, иако примјер јасно показује да оно може имати више лица. Овисност цивилног друштва о средствима која мора намакнути у увјетима слободног тржишта ставља његове организације у прекарну и зависну позицију, што увелике утјече на њихову политичку агенду. Зато нам организације цивилног друштва не могу понудити системску промјену – истиче Кринцер-Радојевић.

— Цивилно је друштво у осамдесетима наступало против цензуре и заузимало се за слободу говора и тиска. Данас оно захтијева и проводи цензуру, односно ‘укида’ оне које другачије мисле. ‘Култура отказивања’ је данас дух цивилног друштва. У осамдесетима је цивилно друштво наступало против лажи, а данас под изговором борбе против ‘дезинформација’ шири лажи. У осамдесетима је цивилно друштво захтијевало политички, идејни и идеолошки плурализам, а данас помаже увести једноумље. У осамдесетима је цивилно друштво наступало против социјалистичког ‘тоталитаризма’, а данас помаже успостављању либералистичког, стварног тоталитаризма – сматра Мастнак.

— Цивилне организације у пољу културе из структурних се разлога често нађу у контрадикторним позицијама. Капиталистичка логика дјеловања, која је присутна у натјечајима за јавне субвенције и другим облицима осигуравања финансијских средстава, неријетко се супроставља политичкој агенди културних актера. Штовише, та дискрепанција неријетко води у подређивање политичких наратива економским интересима и мијења карактер актера извана и изнутра. Цијела ствар постаје комплициранија кад се узме у обзир да економски интереси такођер слиједе неку политику, односно да произлазе из политичког наратива и да се граница између економског и политичког не може једноставно повући. Зато лако можемо доћи у позицију да као манифестни антикапиталисти примјењујемо класичне капиталистичке механизме експлоатације и доминације на различите актере, а да тога нисмо свјесни. Капиталистички односи су, нажалост, присилни и нису ствар избора, зато је важно антикапиталистичке агенде уградити у продукцију – каже Кринцер-Радојевић.

У каквом је стању цивилно друштво у нас данас и каква му је будућност?

— Данас више не бих имао основе за тврдњу о друштву потпуно овисном о држави. Има нешто бизниса, медија и професија које релативно аутономно афирмирају своје интересе. Али оних који се залажу за нешто онкрај посеб-

них интереса – за социјалну солидарност, људска права, неовисно културно стваралаштво – и даље је мало. Осим тога, многе од оних који су се некоћ залагали за те вриједности појели су професионализација, жаргон етаблираних недржавних организација из развијенијих друштава и нарцисоидно уживање у властитим ‘идентитетима’. Политичка и социјална култура организирања за нешто што

ти не иде равно у цеп је слаба. Цивилнодруштвени актери и даље овисе о невеликој подршци ширег друштва, некоћ пресудној, а и данас неопходној подршци фондацијских донатора, промјенивој срећи државних донатора и наручитеља послова у непрофитном сектору које и даље понекад називамо донаторима без обзира на то о којој се држави ради, великим приватним иноземним фондација-

ма или еу-фондовима. Они ријетко подржавају аутономно дјеловање, а чешће користе ‘цивилне’ актере као спроводнике друштвених промјена како их они замишљају. Лако би на темељу тога било исцртати суморну будућност лоше бесконачности истога, али нема сумње да ће бити нових иницијатива и важних преокрета. Само их не можемо предвидјети – закључује Срђан Дворник. ■

Položaj žena u manjinskim zajednicama

Bit će istražena zastupljenost žena iz zajednica nacionalnih manjina unutar manjinskih organizacija i u politici, kako na nacionalnoj tako na razini općina, gradova i županija

Kroz projekt 'Rodna dimenzija hrvatske manjinske politike', u naredne dvije godine trebali bi biti istraženi položaj i prava žena u manjinskim zajednicama. Time će se nastojati popuniti velika praznina u hrvatskoj znanstvenoj literaturi. Fokus na etnicitet i uočena diskriminacija na nacionalnoj osnovi, propitivanje rodne neravnopravnosti unutar manjinskih, često getoiziranih i patrijarhalnih zajednica, tek sada izlaze na površinu i postaju tema. Istina, istraživači su se u Hrvatskoj bavili životnim uvjetima i šansama Romkinja, ali je izvjesno da predrasude i zatiranje prava na izbor ne zaobilaze ni druge pripadnice manjina.

Kako je najavljeno, bit će istražena zastupljenost žena iz zajednica nacionalnih manjina unutar manjinskih organizacija i u politici, kako na nacionalnoj, tako na razini općina, gradova i županija. Istraživačice će se baviti percepcijom rodne ravnopravnosti unutar manjinskih zajednica. Probat će ustanoviti da li su pripadnice izložene višestru-

koj diskriminaciji unutar svojih zajednica i u širem društvu, kolika je raširenost nasilja nad ženama u manjinskim zajednicama, i konačno, jesu li pripadnice manjina u prilici ostvarivati svoja reproduktivna prava.

Pokretačica je ANTONIJA PETRIČUŠIĆ, profesorica na katedri za sociologiju Pravnog fakulteta u Zagrebu i znanstvenica koja se u istraživačkom radu bavi pravima žena i nacionalnih manjina. Projekt je podržalo Zajedničko povjerenstvo za znanstveno-tehničku suradnju Vlade Republike Hrvatske i Savezne vlade Republike Austrije.

Petričušić za Novosti kaže da isprepleteni obrasci nejednakosti, temeljeni na spolu i etničkoj pripadnosti, dodatno povećavaju rizik od društvene isključenosti i marginalizacije pripadnica nacionalnih manjina. Govoreći o manjinskoj političkoj sceni, ona ističe da nije iznenađujuće da žene u takvim zajednicama manje sudjeluju u politici ili pak pretežno sudjeluju u nekonvencionalnim oblicima političkog života, što zbog nedostatka prilika, a što zbog njihove socijalizacije. Smatra se, dodaje Petričušić, da upravo socijalizacija

u specifičnim rodnim ulogama ima snažan utjecaj na isključivanje žena iz političke participacije. Žene se prikazuju kao aktivnije u privatnoj sferi i u skrbičkim ulogama, dok se muškarci smatraju aktivnijima u javnoj sferi, kojoj pripada i politika.

U istraživanju će koristiti tri metode: kritičku analizu diskursa, metodu dubinskog intervjuiranja i analizu sekundarnih izvora. Relevantni podaci će biti prikupljeni kroz deset dubinskih intervju s pripadnicama nacionalnih manjina u Hrvatskoj koje su politički aktivne kao i s predstavnicima institucija javne vlasti koji se bave provedbom manjinske politike.

Kada je riječ o tretiranju ove teme u europskom kontekstu, Petričušić navodi da je Vijeće Europe donijelo dvije strategije rodne ravnopravnosti. Savjetodavni odbor koji prati provedbu Okvirne konvencije za zaštitu prava nacionalnih manjina, bio je dužan iz svojih redova imenovati izvjestiteljicu za rodnu ravnopravnost. Ona bi potom pratila da svako mišljenje o provedbi Okvirne konvencije uključuje i fokus na dostizanje rodne

ravnopravnosti, pojašnjava istraživačica. S druge strane, Federalna unija europskih nacionalnih manjina (Federal Union of European Nationalities – FUEN) krenula je nešto drugačijim putem.

— Prije više od godinu dana FUEN je proveo istraživanje u manjinskim organizacijama. Nedvojbeno je ustanovljeno da žene jesu zastupljene u europskim manjinskim organizacijama, ali uglavnom na operativnim pozicijama, dok muškarci dominiraju na vodećim pozicijama, na izvršnim položajima ili u upravljačkim tijelima. Stoga je FUEN osnovao radnu skupinu koja je iznjedrila prijedloge za poticanje rodne ravnopravnosti unutar manjinskih organizacija. To je pohvalan i važan pristup, da odozdo, voljom članica, mijenjaju praksu i grade kulturu rodne ravnopravnosti, a da ne čine to zato što je nametnuto izvana i odozgo, zakonima ili standardima međunarodnih organizacija – naglašava Petričušić.

Ona je za ovaj projekt okupila tim suradnica, istaknutih znanstvenica u području rodne ravnopravnosti i ljudskih prava. Specifičnosti životnih uvjeta pripadnica manjinskih skupina istraživat će IVANA RADAČIĆ, stručnjakinja Vijeća Europe za ljudska prava žena te potpredsjednica Radne skupe UN-a o diskriminaciji žena i djevojčica, EMINA BUŽINKIĆ s Instituta za razvoj i međunarodne odnose u Zagrebu, zatim MAJA MUNIVRANA i ANA HORVAT VUKOVIĆ s Pravnog fakulteta u Zagrebu. S njima će raditi četiri doktorandice iz četiri različita društvena područja: sociologije, lingvistike, politologije i prava, MARIJA ANTIĆ, NINA ČOLOVIĆ, BARBARA MAŠIĆ i DARIJA ŽELJKO.

Nina Čolović iz Srpskog narodnog vijeća, kroz rad u manjinskom obrazovanju, stekla je uvid u situaciju na terenu. Ona neprestano promišlja temu žene u manjinskom kontekstu. Uglavnom je blisko surađivala s nastavnicama iz ruralnih krajeva gdje je jako malo infrastrukture i podrške za njihov rad.

— I nastavnice se susreću s istim problem kao i djeca, to je pitanje prijevoza, kakve kvalitete su prometnice... U doba pandemije, sjećam se da mi je jedna nastavnica rekla da je morala usklađivati rad sa svojom djecom u kućanstvu, u pripremanju online nastave i rad u polju. Većina njih kombinira agrikulturni rad s nastavničkim. Nema puno socijalnih usluga, stoga na žene u seoskim područjima koje većinski naseljava srpsko stanovništvo, pada znatnija briga o starijima i nemoćnima. Cijelo pitanje reproduktivnog rada postaje sve akutnije kada se okrenemo selu i slabije naseljenim područjima gdje su ljudi izolirani i gdje nisu izgrađeni kolektivi – govori Čolović.

U svemu je problematičan i pristup reproduktivnim pravima. Tema ovog istraživanja načeta je na nedavnom okruglom stolu Radne grupe slavenskih manjina (AGSM) koja djeluje unutar FUEN-a. Čolović i sugovornice su tada komentirale da je pitanje reproduktivnog zdravlja, pristupa abortusu ili ginekološkoj skrbi, povezano s pitanjem prometne povezanosti.

— Žene se suočavaju s raznim preprekama. Skrb im je jako daleko, samim tim i nedostižna, a već postoje teškoće u komunikaciji u izrazito patrijarhalnom okruženju. Osim toga, na našim područjima se u zadnje vrijeme zagovaraju projekti poput 'Zaželi'. Žene koje već brinu o svojim kućanstvima trebale bi brinuti o još pet ili šest drugih, većinski samačkih kućanstava. To donosi ogromnu količinu rada, ali predstavlja i nadomjestak nedostatka socijalne države. Mi danas afirmiramo kroz projektnu brigu umjesto da tražimo brigu koju bi organizirale općine, županije i gradovi – zaključuje Nina Čolović. ■

Projekte brige trebale bi provoditi općine, gradovi i županije – program 'zaželi' u Trpinji

Nikad više u vlakove

Jednolični zvuk kloparanja vlaka vremešnu Darinku Bajić i danas u trenutku metaforički transportira u najgore dane njezina života, kad su je kao 13-godišnjakinju s Korduna ustaše stočnim vagonom poslali svojim njemačkim gospodarima

Ostala bez brata i oca –
Darinka Bajić (94)

MOGU se ja voziti u autu, autobusu i brodu, ne bi me bilo strah ni u avionu, ali u vlak me ne stavljam, tu vožnju sigurno neću podnijeti – kaže nam 94-godišnja DARINKA BAJIĆ iz Donje Brusovače koju su u svibnju 1942. kao 13-godišnjakinju ustaše utrpale u teretni vlak za Lajpcig, da bi je njemački nacisti istim prijevoznim sredstvom vratili u NDH. Više od dvije tisuće kilometara vožnje u stočnim vagonima duboko se urezalo u dušu i srce djevojčice s Korduna, pa je jednolični zvuk kretanja vlaka po tračnicama uspijeva zlokobno metaforički transportirati u najgore dane njezina dugog života.

— S početkom maja 1942., tik prije partizanskog proboja na Biljevu, ustaše su par stotina zarobljenih žena, djece i staraca odveli na željezničku stanicu u Vojniću: u toj kilometarskoj koloni bili smo majka Dragica, četverogodišnji brat Žarko i ja, a oca partizana ubili su koji mjesec ranije. Po velikoj smo kiši prenočili na otvorenom, da bi nas drugog jutra stočnim vagonima otpremili u Staru Gradišku. Prvo što smo ugledali nakon cjelodnevne vožnje bila je mutna Sava: svi smo pomislili da će nas u njoj odmah podaviti – prisjeća se Darinka.

Zarobljenike su nakon iskrčavanja doveli na veliku ledinu ograđenu četverometarskim zidom. Posred polja se uzdizala visoka zgrada od kamena: u njezinim vlažnim podrumima spavat će na golom betonu, bez slamarica i pokrivača, po pedesetak ljudi naguranih u istu prostoriju.

Nakon torture u Staroj Gradiški, Kordunaši su u lajpciškom logoru dobivali hranu, krevete, pidžame i – toplu vodu

Željeznička kompozicija na karlovačkom kolodvoru

— Ne znam uopće kako to preživjesmo, mjesecima smo bili u totalnom mraku. Samo bi nas jednom dnevno, obično prijepodne, puštali po par minuta na svjetlost dana. Uglavnom smo gladovali, a kad bi do nas stigao kazan s hranom odvratnog okusa, gutali bismo na silu, tek da preživimo. Jedino je voda valjala, ali su i na njoj škrtarili. Nakon gotovo tri mjeseca svakodnevne torture, izveli su nas par stotina na ledinu, pa počeli birati koga će poslati na rad u Njemačku. Tu su nas razdvojili: mamu i mene u grupu za Njemačku a Žarka nekamo odveli s drugom malom djecom. Dan-danas čujem majku kako za njim zapomaže – govori Darinka drhtavim glasom. Njih sedamdesetak žena, djece i starčadi utrpali su ustaše ponovno u stočne vagone, pa poslali preko Austrije prema Njemačkoj.

— Gladni, žedni i izmučeni dugim putovanjem k'o stoka, stigismo u austrijski Linc, gdje nas ustaše predadoše Nijemcima. Bili smo iznenađeni koliko su se oni otpočetak prema nama odnosili. Smjestili su nas odmah u nekakve pristojne prostorije i pošteno nahranili; jedan mi je stražar čak donio svježeg kruha kad je primijetio da se mučim sa starim i tvrdim! No poslije tri dana takvog predaha ponovno se našosmo u vagonima, pa pravac za njemački Lajpcig – prisjeća se naša sugovornica detalja putovanja koje joj je obilježilo život.

Iza višednevne stiješnjenosti u dupkom punoj kompoziciji teretnog vlaka, naši Kordunaši završavaju u lajpciškom logoru gdje, na još veće iznenađenje od onog u Lincu, dobivaju hranu, krevete, pidžame i – toplu vodu.

— Nekoliko smo mjeseci bili u tom prihvatnom centru, koji nam se u odnosu na ustaški logor u Staroj Gradiškoj činio gotovo poput raja ili, danas bi kazali, najluksuznijeg hotela. No jednog dana dođe do nas neki oficir, pa nam uz pomoć prevoditelja reče da nas vraćaju nazad, našim kućama: kad smo to čuli, počeli smo zapomagati i moliti da ostanemo, bili smo sigurni da nas opet šalju u Staru Gradišku. Nitko Nijemcu nije vjerovao da nas vraća kući. Neki su čak vikali da bi radije da ih ubiju nego transpor-

tiraju u ustašku državu, no nacisti se ipak nisu obazirali na takve želje, nego opet s nama u stočne vagone. Tako za par dana stigismo u Zagreb, pa u Karlovac iz kojeg nas sedamdesetak nekakvi vojnici povedoše pješice prema Petrovoj gori. Nije nam ništa bilo jasno sve dok do nas nije stigla skupina partizana s dvojicom zarobljenih njemačkih oficira za koje su nas zamijenili. Nakon razmjene, mama i ja odosmo kući, gdje ćemo dočekati oslobođenje; što se dogodilo s malim Žarkom, koji je ostao u Staroj Gradiškoj, nikad nismo doznale – završava storijsku o svojoj neželjenoj životnoj avanturi Darinka Bajić.

Ubrzo nakon oslobođenja, u poraću, mlada se žena udala za svog VLADIMIRA čije prezime nosi i nakon njegove smrti. Otišao je za uvijek prije desetak godina. Od tada samuje,

ali je bar MILENA i LJUBICA, njene kćeri koje sa svojim obiteljima danas žive u Zagrebu i Nizozemskoj, s vremena na vrijeme posjete. Njezina mjesečna primanja iznose svega 120 eura, koliko socijalne pomoći dobiva. Ipak, radnici Centra za socijalnu skrb redovito je obilaze, baš kao i komšije, pa nekako prebenda samotnjačku svakodnevnicu. O zdravlju nerado govori, kao što se ni na druge teškoće neće žaliti, radije se još jednom prisjeća trauze ratnih godina.

— Kad sam prije par godina posjetila ostatke starogradiškog logora, prisjetila sam se svega kao da je jučer bilo: ni sama još ne znam kako sam preživjela. Sve sam nekako u ovih osamdesetak godina uspjela potisnuti, ali me zlokobni zvuk kloparanja vlaka, čujem li ga na javi ili u snu, začas prebaci u najgoru noćnu moru koju sam doživjela. ■

ИНФОРМАТОР

Срби из Хрватске и Хрвати из Србије још једном су укрстили копачке

Припреме за пут на сјевер

Двије пријатељске, мањинске репрезентације искористиле су утакмицу у Старој Пазови да се припреме за Еуропаду 2024. у Данској и Њемачкој

Двије пријатељске, мањинске ногометне репрезентације, оне Срба из Хрватске и Хрвата из Србије, протекле су суботе у Старој Пазови одиграле још једну заједничку утакмицу. Побједу, и то с резултатом 3:2, извојевала је момчад Хрвата из Србије. Но резултат је овога пута био мање важан, објашњава нам ТАТЈАНА ДРАГИЧЕВИЋ, програмска директорка Спортског рекреативног друштва Срба у Хрватској (СРДС), које је у сарадњи с Фудбалским савезом Србије (ФСС) организирано утакмицу у Националној кући фудбала у Старој Пазови.

Обје репрезентације су, наиме, сусрет искористиле за припрему за надоласећу Еуропаду, европско ногометно првенство аутохтоних националних мањина које ће од 28. јуна до 7. јула 2024. бити одржано у Данској и Њемачкој.

— Циљ припрема је био да се међу добрим играчима одаберу они најбољи који ће отпутовати на првенство. Што се тиче репрезентације Срба из Хрватске, то је била прилика да наш изборник НИКОЛА НИКИЦА ГАГУЛИЋ и његов тим добију комплетан увид и тако од 24 окупљена ногометаша одаберу њих 18 – каже Драгичевић. Програмска директорка СРДС-а додаје да финални одабир поставе која ће наступити на Еуропади још није готов.

— Ове године смо стварно добро екипирани и засад је познато да ће већи дио репрезентације поновно бити с подручја источне Славоније, односно Вуковара и Осијека. Прије самих припрема смо уложили нешто већи напор и ангажирали новог помоћног тренера, Сашу Колара из НК Петрова гора, који је направио теренску

анализу и помогао нам да постигнемо што бољу регионалну заступљеност те избежемо што квалитетније играче – говори ТАТЈАНА ДРАГИЧЕВИЋ.

На прошлој Еуропади, која је у организацији Словенаца из Корушке одржана 2022. године, репрезентација Срба из Хрватске пласирала се у четвртфинале и на крају заузела пето мјесто. Такав резултат, каже Драгичевић, играчима је повод да се сада озбиљније посвете припремама и додатно мотивирају за натјечање.

Момчад Срба из Хрватске ће на надоласећем европском првенству националних мањина играти у Групи Г, и то против репрезентација Словака из Мађарске и ФЦ Помака који представља исламизирани Бугаре. Ждријебом су тако доспјели у једину групу која има три (док остале имају четири) репрезентације. Репрезентација Хрвата из Србије, чији су играчи махом из Војводине, натјечат ће се пак у Групи Ф с Тимом Корушка, односно Словенцима из тог дијела Аустрије, репрезентацијама Градишћанских Хрвата и Нијемаца из Чешке.

Будући да ће Еуропада бити одржана у различитим пограничним мјестима Њемачке и Данске, двије пријатељске момчади овога пута, за разлику од прошлих, неће моћи организирати заједничко путовање на натјечање. Међутим, то не значи да на првенству неће бити прилика за сусрете и дружења на којима ће представници Срба из Хрватске и Хрвата из Србије поновно створити позитивну, пријатељску атмосферу каква је прошле суботе владала у Спортском центру ФСС-а у Старој Пазови.

— Унутар тог објекта имали смо јако добре услове па смо у склопу припрема одржали састанак на којем смо договорили детаље везане уз саму организацију пута, смјештаја и набавку спортске опреме. Хрватски ногометни савез нам од раније пружа подршку, а сада смо одређени вид сарадње започели и са Фудбалским савезом Србије – каже Драгичевић.

Поред ТОМИСЛАВА ЖИГМАНОВА, председника Демократског савеза Хрвата у Војводини, и представника Министарства омладине и спорта Србије, припремама за Еуропаду у Старој Пазови присуствовали су СВЕТИСЛАВ МИКЕРЕВИЋ, председник Координације вијећа и представника националних мањина Вуковарско-сријем-

ске жупаније, те ДЕЈАН ДРАКУЛИЋ, председник Заједничког већа општина.

■ Тамара Опачић

Одговорно трошење

Саветовање Владине Канцеларије за националне мањине и зво-а одржано је у Вуковару

Заједничко веће општина у сарадњи с Канцеларијом за људска права и права националних мањина, организовало је 9. фебруара у Српском дому у Вуковару саветовање о унапређењу процеса финансирања и уговарања пројеката, у складу с Оперативним програмима националних мањина за период од 2021. до 2024. Представљени су кључни законодавни оквири, односно које су све активности и трошкови прихватљиви од стране поменуте Канцеларије, чија је улога да осим доделе, врши и контролу финансијских средстава одобрених за поједине пројекте.

Циљ саветовања био је да информише представнике удружења, институција, начелнике општина и њихове заменике, са подручја деловања зво-а, како би се спречио евентуални поврат средстава и упозна их с њиховим правима и обавезама. Директор Канцеларије за људска права и права националних мањина АЛЕН ТАХИРИ нагласио је добру сарадњу са зво-ом, изразивши наду да ће током ове године бити остварени нацрти нових оперативних програма.

— То су, пре свега, програми усмерени на очување културног идентитета, језика, писма и вере – рекао је Тахири додајући да су потребе националних мањина различите. Говорећи о српској и ромској националној мањини, за које је рекао да су највише маргинализоване у друштву, нагласио је да се дужи временски период није радило на провођењу интегративних програма, те су њихове потребе специфичније у односу на друге мањине.

Председник зво-а Дејан Дракулић, истакао је важност овакве врсте едукације како за Веће тако и за остале партнере, с којима сарађују, а има их 170.

— Учесници су имали прилику да чују како се средства, не само троше, него и правдају трошкови те колико је важно да се сви укључени у програме одговорно понашају према јавном новцу, добијеном из Канцеларије за људска права и права националних мањина – рекао је Дракулић. У односу на ранији период, информисани су о неким променама, попут финансирања фудбалских клубова, ловачких друштава и манифестација попут фишијада, што убудуће неће бити пракса.

— Остају нам програми из сфере образовања и предшколског васпитања, пројекти из домена културе, издаваштва, округли столови, научни скупови и слично – рекао је Дракулић говорећи о прихватљивим пројектима. Подсетио је да су то већ традиционални програми и да треба деловати на начин да другачији начин финансирања и специфичности пријаве не

Саветовање о пројектима мањина

доведу у питање реализацију значајнијих пројеката.

У саветовању су поред споменутих, учествовале заменица директора Канцеларије за националне мањине и људска права КЛАУДИЈА КРЕГАР ОРЕШКОВИЋ, те саветница и виша стручна саветница у Канцеларији ИРЕНА ВРДОЉАК и МАРИНА РАШАН.

■ Сенка Недељковић

Усташки графити у Дицму

У насељу Сушци, испред православног гробља, непознате особе оставиле су фашистичке графите

У Дицму, мјесту између Сплита и Сиња, на цести испред врата која воде на православно гробље и храм Успења Пресвете Богородице, средином прошлог тједна осванула су усташка знаковиља: црним спрејом исписани су вели-

Млади не воле границу

Студентски збор Правног факултета Свеучилишта у Загребу прошлога је тједна објавио на својим каналима да отварају пријаве за студијско путовање у Београд. Како су рекли у објави, планирани датум путовања је 15.3. до 17.3., те ће тада у разноликом програму студенти Правног факултета у Загребу имати прилику уживати у свим чарима главног града Србије, те посетити њихов Правни факултет. Како су навели у пријави, број мјеста ограничен је на немалих 500, а програм укључује разгледавање града с фокусом на боемску четврт Скадарлију, обилазак Куће цвијећа, Трга Славије, Храма Светог Саве, Калемегдана, крстарење бродом по Сави и Дунаву. Све то, упаковано у тродневни аранжман, студенте ће изаћи пристојних 150 еура, што је за такав пут и више него повољан износ.

Да такав излет загребачких студената не би прошао потпуно нормално побринули су се бивши саборски заступник и генерал жељко Гласновић и бивши саборски заступник хдз-а Стево Цулеј, који је студентима 'добродушно' поручио да се нада да ће их у Београду 'поклати као свиње'. Тај сценариј би за Цулеја био као добитак на лоту, јер би такво нешто, па чак и замишљено, вратило ствари на позиције у којима се Цулеј осјећа најбоље, поновно би распалило мржњу и нетрпељивост у којима би Цулејеве идеје изнова добиле шансу да се чују и буду слављене. С друге стране, његов колега Гласновић нема само проблем с Београдом, Кућом цвијећа и Светим Савом, њему смета и Правни факултет у Београду као такав, јер је, како погрешно тврди, на истом дипломирао и Војислав Шешел (заправо је дипломирао у Сарајеву).

Гласновићу и Цулеју, али вјерујем и многима другима, комбинација одласка у Београд, па онда још у Кућу цвијећа и Храм Светог Саве звучи као сценариј из ноћне море и доказ да концепт 'за што смо се ми борили' полако губи битку с временом и новим генерацијама. Њима за утјеху, нису ни први ни посљедњи у повијести који су изгубили или ће изгубити битку за очување вјечне мржње и нетрпељивости. Наравно, све ово не значи да су у задњој фази припреме за стварање треће Југославије, али је видљиво да ствари које су некада биле незамисливе сада постају поприлично нормалне.

Друштвене мреже, популарна култура и дозвола досадни сатови повијести природни су непријатељи свих оних који би односе Хрвата и Срба зацементирали у 90-има. За мејнстрим којем припада већина људи и огромна већина младих вријеме тече даље и према напријед, а ово студијско путовање загребачких студената само је животна манифестација те неминовности. Доиста, оваква путовања из Хрватске у Србију донедавно су се могла видјети само на страницама организација Срба из Хрватске и у правилу су имала сврху одржавања културних и националних веза с матицом. У међувремену догодило се то да је Храм Светог Саве из вјерске дјеломично преселио у туристичку сферу, па постаје нормално и да студенти права из Загреба организирано походе православне богомоље.

Свакоме тко имало разумије друштвене законитости јасно је да ће оваквих путовања и у блиској и у даљој будућности бити све више, а да ће гласова попут Цулејевих и Гласновићевих, темељем природних законитости, бити све мање и мање. Процес глобализације који је данас ушао у све наше поре драстично приближава и унифицира некада увелике различита друштва, па и континенте. И Србија и Хрватска и све земље у регији драстично се мијењају. Огроман прилив радне снаге из Азије у регији само ће допринијети чињеници да разлике које видимо једни у другима почну изгледати све мање и небитније. У судару са заиста другачијим културама које са собом доносе своје обичаје, језик, прехрану и обрасце

понашања, регионалне разлике којима се до сада поклањала велика пажња полако ће блиједити. То су неминовности одређене људском природом које се могу сузбити само скупим и врло добро осмишљеним кампањама за које данас не постоји нити интерес нити спонзор.

С тим на уму, нема никакве сумње да ће Београд и даље привлачити све већи број студената и младих из Хрватске, јер они њега све више повезују са звијездама ТикТока, Јутјуба, пјевачима, глумцима, гејмерима и разним инфлуенсерима, а све мање с шешелјима и сличним 'звјездама' ратних деведесетих година. Испод површине и потпуно изван сфере утјецаја државних и класичних медија, који и даље настоје контролирати наративе, развио се читав свијет у којем живе данашњи млади. Иако физички живе у Хрватској или Србији, млади су ментално у свијету у којем су границе све мање и мање видљиве. У случају неких непредвидивих криза тај се свијет може урушити, али у овом тренутку процес брисања регионалних разлика има пуне спремнике горива. Гласновић и Цулеј и сви с друге стране који су на истој радикалној линији непрестиве границе између Хрватске и Србије имају тежак задатак да започете процесе врате на старе колосијеке. Морат ће се, осим против природне људске жеље за забавом, дружењем и комуникацијом, борити и против темељних економских законитости и глобализације која обликује друштва пуно јаче од било каквих закона и воље властодржаца.

■ Душан Цветановић

Награде као смернице

Почетком године у Србији се упале рефлектори књижевних позорница, врло често и распире страсти културне и шире јавности јер се у то време уручују неке од књижевних награда на највећем гласу. Од неколико стотина књижевних награда, колико их се у Србији тренутно додељује, за ретко коју би се и 'обични' читаоци, и познаваоци и проучаваоци књижевности, али и издавачи и сами књижевници сложили око статуса саме награде и ваљаности одабира лауреата. Иако се проблематизују многи елементи, од мотива успостављања неког признања, до установа које га додељују, стручности жирија, па све до самог дела и његовог аутора, ипак су те полемике истовремено и показатељ значаја који се приписује институцији књижевних награда, који и саму уметност писане речи на одређен начин популаризују. Начин својствен и примерен савременом добу. У којем награде у извесној мери имају утицаја и на књижевно тржиште, у којем је књига – производ у потрошачкој корпи. Али ако и занемаримо тај нимало наивни фактор продаје књига (иако га издавачи сигурно неће занемарити), награђена књига, награђени аутори, па и аутори који се нађу у ужем избору за неку награду, свакако кроз библиотеке и на друге начине дођу до већег броја читалаца. Читаоцима и даље књижевна признања служе као смернице. Награде и даље препоручују неке књиге и неке писце читалачкој публици и свакако доприносе да нека књига или аутор постану макар на кратко видљивији у јавности.

Добро је да награде, такве какве јесу, какве год да биле, нису једини фактор који обликује читалачке навике и укусе, а још мање фактор који усмерава књижевна струјања и поетике. Али свакако могу дати барем делимичан увид у књижевну продукцију и смер у којем се креће савремена књижевност.

Почетком ове године тако су додељене две истакнуте награде, обе за најбољи роман на српском језику објављен у претходној години. По многима две тренутно најзначајније награде, због уплива неких ванкњижевних фактора доживљавају се као супротстављене, чак и у књижевним круговима. Једна од њих је једна од најстаријих активних књижевних награда у Србији, Нинова награда, уста-

новљена 1954. године, када ју је добио добрица Ђосић за роман 'Корени'. Међу добитницима су и троструки лауреат оскар Давичо, Александар Вучо, Бранко Ћопић, Мирослав Крлежа, Меша Селимовић, Милош Црњански, Данило Киш, Светлана Велмар-Јанковић, Гроздана Олујић, Владимир Пишталло и други. Друга је Београдски победник, установљена 2021. године и додељује је Библиотека града Београда. Ово признање установљено је делом и из незадовољства културне књижевне сцене другим наградама, непосредно након тзв. бојкота Нинове награде, у којем је група од 18 српских писаца јавно скренула пажњу да 'о овом књижевном признању већ претерано дуго и претерано често одлучују што стручно, што морално, а најчешће и стручно и морално некомпетентни људи, за које није јасно по ком мерилу су бирани'. Добитник прве награде Београдски победник за најбољи роман у 2021. години био је драго Кекановић, и то за роман 'Приврженост', који је објавило Српско културно друштво Просвјета из Загреба.

Иако их многи и даље доживљавају супротстављенима, ове награде ипак превазилазе те препоре и једним делом баш због њих, а другим делом упркос њима, ипак допиру до читалаца и одјекују у ужим и ширим културним круговима. Зато је и занимљиво да су обе овогодишње награде добили аутори и дела који наговештавају нека не толико заступљена тематска струјања у савременој српској књижевности. Нинову награду ове године добио је Стево Грабовач за роман 'Послије забаве', док је Награду Београдски победник за роман 'Пакрац' добио Владан Матијевић.

У роману 'Послије забаве' једна од тема је злочин почињен у околини Босанског Брода 1992. године, за који није било суђења ни судског епилога. 'Пакрац' говори о судбини ратног ветерана и маргиналаца разочараних животом и врло сирово и без улепшавања описује савремени Београд. Већ на нивоу сижеа и самих наслова јасно је да оба романа захватају много шире у корпус српског народа и његове недавне историје него што је то у савременој продукцији иначе случај. Па и самог језика, јер ијекавица, иако један од два равноправна изговора српског књижевног језика, одавно није била 'награђивана'. Оба романа представљају својеврсно освежење на књижевној сцени својом аутентичношћу и храброшћу да истраже занемарене аспекте искуства овдашњег човека. И допринос у ширењу свести да је то искуство много шире и дубље од устаљених представа које о њему постоје.

■ Оливера Радовић

#216
Издаје Српско
привредно
друштво
'Привредник'

Утемељено
1898.

Добитник Нинове
награде за 2023.
годину

OSLONAC MLADIMA

oslonac.privrednik.hr

Većina mladih Srba u Hrvatskoj prolazi kroz mnoge izazove. Dok mi razmišljamo o prošlosti, oni će budućnost pronaći negdje drugdje. **OSLONAC MLADIMA** smo i Ti i Ja, i svi Mi koji želimo u sadašnjosti graditi bolju budućnost.

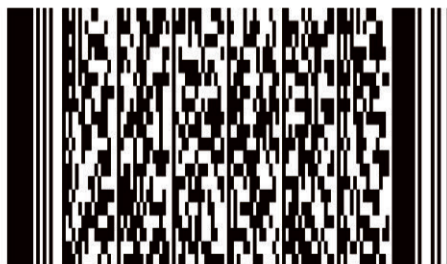
Srpsko privredno društvo Privrednik kroz tri stoljeća je **OSLONAC MLADIMA**. Zajedničkim radom samo u zadnje vrijeme izdvojili smo preko 500.000 eura za učeničke i studentske stipendije.

Postanite i Vi Privrednikov donator i pridružite se zajednici koja je **OSLONAC MLADIMA**! Posjetite našu web stranicu oslonac.privrednik.hr i saznajte kako možete donirati.

privrednik.hr

Pomozite uplatom i postanite OSLONAC MLADIMA!
Skenirajte barkod mobilnom aplikacijom bilo koje banke i donirajte odmah! Hvala Vam.

Posjetite naš P-portal i informirajte se o srpskoj zajednici u Hrvatskoj

p-portal.net

Radio Privrednik
Stanica za sve naše ljude

p-portal.net/radio-privrednik
Slušajte nas putem Interneta

Кралаљ, умјетник и револуционар

ПРЕЧА(НСКА)
ПОСЛА

пише Ђорђе Матић

Уз долазак калупа споменика у Београд, уз изложбу највећег умјетника оба наша народа, уз стогодишњицу смрти човјека који ће промијенити однос и спрам паришког споменика и Мештровићевог дјела и живота – јавља се питање. Има ли у овдашњим националним интелигенцијама још оних који би без идеолошких предрасуда промислили како ваља ова три догађаја

Писали смо прије неког времена о малом 'трилеру' унутар културе који се збио око куповине слике 'Одмор башибозука' паје Јовановића, коју је на аукцији на лондонском Сотебију откупио Музеј града Београда. Изгледа да су људи из Музеја (очито и с подршком државних институција, што је добра ствар, који год мотиви били) одлучили узети замах у овом правцу и искористити прилику да се набави још важних арте-

факата који би се из бијелог свијета вратили кући. Једино што су овај пут, за разлику од непроблематичног платна српског реалиста, избор и куповина одмах направили рикошет у поље које је у јавној рецепцији одмах у страну гурнуло умјетнички дио науштрб друштвеног. Музеј је, наима, из Париза откупио оригинални одљев у гипсу илити макету француског умјетника максима РЕАЛ ДЕЛ САРТА, из које је начињен споменик подигнут у Паризу 1936. у част двије године раније убијеном краљу АЛЕКСАНДРУ КАРАЂОРЂЕВИЋУ. Споменик и даље стоји у 16. арондисману, на Тргу Александра Првог од Југославије: краљ на коњу, али не у типичној херојској пози – једна рука му је на грудима, скоро под вратом, а друга забачена као без снаге уназад ка два стијега издигнута иза фигуре, што као да га придржавају. Умјетник је, рекло би се, хтио дочарати рањенога краља који пада погођен. У композицији више ликова, испод њега стоје отац му ПЕТАР ПРВИ, краљ ослободишељ, војводе живојин мишић и СТЕПА СТЕПАНОВИЋ, и маршал ФРАНШЕ Д'ЕПЕРЕ, командант Солунског фронта, почасни војвода српске и југославенске војске.

Ово је једини сачувани споменик краљу Александру из онога времена.

Те исте 1936. године данашњи Трг Републике Хрватске, такођер, носи име краља ујединишеља Александра. На тргу дјелује и чувена Висока умјетничка школа – на њој баш тада предаје највеће име овдашњих умјетности, иван МЕШТРОВИЋ, генијални скулптор и архитект. Још од свога Видовданског храма из 1911., преко 'Косовског циклуса' – чудесвених фигура краљевита марка, обилића и чувеног 'Срђе Злопоглеђе', ови радови осим што су српском наслијеђу дали слику и облик као ништа прије ни касније, уједно, на линији дијељене заједничке историје, извели су у материјалу и читаву визију и идеју будуће земље Јужних Славена. Након стварања прве заједнице, Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, па затим од 1929. и прве Југославије, Мештровић је као нитко симболички кодифицирао оно што се сматрало духом и потврдом јединства једнога 'троплеменог народа', идеју и срж онога што се зове југославенска култура. Кулминација у умјетничкој артикулацији те идеје је Споменик Незнаком јунаку на Авали. На Александрову иницијативу Мештровић је прије деведесет година, фаталне 1934., започео монументални, мистични маузолеј, с печатљивим големим каријатидама, женским ликовима које представљају јединство народа разврстаних по нацијама и покрајинама. Једноставније речено: томе што је идејно и политички представљао краљ, Мештровић је дао изглед.

Крајем прошле године, на стотину и четрдесет година од Мештровићевог рођења, у Загребу је у Кловићевим дворима отворена и велика ретроспектива рада овога најзначајнијег од свих наших умјетника. То је несумњиво догађај. Авај, на црти праксе овдашње да се с 'невидљиве' идеолошке тачке очисти један за овдашњу идеологију екстремно проблематски опус од свога повијесног, политичког и, кружно, идеолошког контекста, од свих контрадикција, нелагодних и трајно плашећих напустина на жељеној цјелини, кустоси изложбе су 'прилагодили' све што се не уклапа, умилу биографију и метафорички ушмирглали сваки оштар угао. То је досад уходан и једнако сраман поступак, за струку и шире етички. Јер: ако постоји једна биографија пуна протурјечја, од самога почетка до земаљског краја, то је Мештровићева. У необичној дисхармонији с величином дјела, тога неуспореди-

вог опуса, стоје умјетникова идејна престројавања, промјене и запањујуће идиосинкразије управо без паралеле и прецедента. Магљења, обфускације, манипулације аутора изложбе – догађаја огромних импликација, доказ су да у том правцу било какво промишљање проблемско није још ни започело, а спрам Мештровићевих некад фасцинантних, некад истински одбојних и морално необрањивих мијена.

Курс тих промјена појављује се и даље и у сасвим неочекиваном свјетлу, чак и онима који их знају учити и данас, а изван централне тријаде Мештровићевих идејних ставова и фаза. Угрубо: хрватско-српско заједништво – интегрално југославенство – касна негација и хрватски етноцентризам, три периода који стварају контраверзе и нелагоду какву ни много већи интелектуални потенцијал од данашњег у нас тешко да би могао испратити.

Усред споменутих годишњица, још једна се отуд поклопила, као огледало које ће неком вишом иронијом мутно бљеснути, да додатно баца у анксиозност овдашње ускогрудности. О тој се (сто) годишњици овдје није рекло ништа, или ништа интелигентно, у контрасту с њеном важношћу. Један књижевни фрагмент који ми је налетео прошлх дана дао је на истој линији то ново свјетло, и на комплекс Мештровић, јављајући се и као додатна, проширена метафора овдашњег пада и очајних времена. У ченгићевој незаобилазној мемоарској 'С Крлежом из дана у дан', у надневку који, опет округло, пада равно на педесет година, у фебруар 1974. – Стари говори о познанству с Мештровићем. И моменту којем је пак тада у 'тајној симетрији' било педесет година. У јануару 1924. умро је Владимир илич лењин – чему је ево точно стотину година, а о чему, колико ми је познато, није ових дана у нас речена ниједна једина интелигентна ријеч. Крлежа у то вријеме уређује 'лењински двоброј' своје Књижевне републике и очито и иронично прелазећи преко големих идеолошких разлика, смјело, можда и пола у шали, каже Ивану Мештровићу да му направи – скулптуру Лењина.

Развој је неочекиван.

'За четири дана ево га код мене.

'Ево Вам Лењина, можете га узети.'

Најважнији књижевник, уједно комунист, штовише бољшевик и непријатељ државе, од државног умјетника пар екселанс, к томе монархисте и (тада још) адепта интегралног југославенства којег је симбол краљ којим је ова прича и почела, тражи, дакле, да направи скулптуру вође совјетске социјалистичке револуције, међу круцијалним догађајима у историји човјечанства, и писац од кипара то тражи баш овдје, код нас, и у непосредној близини музеја гдје сада траје преважна ретроспектива. А кипар то и оствари.

Уз долазак калупа споменика с почетка, 'повратка' у Београд, уз догађај изложбе највећег умјетника оба наша народа, изложбе окљаштрена тупим умом и непоштеним представљањем, а уз стогодишњицу смрти човјека чије ће идеје промијенити и будућност односа и спрам паришког споменика и спрам Мештровићевог дјела и живота – усред тога јавља се данас питање. Има ли, наима, у овдашњим националним интелигенцијама још оних који би били у стању без идеолошких предрасуда и ограничења промислити како ваља ова три догађаја? Културно, друштвено, историјски, дијалектички. Или, како се знало рећи, 'здраворазумски', неоптерећено?

Питање, ако има још икога да повјерује, није реторичко. И нема унапријед задан одговор. ■

СЛАЂАНА КИЛИБАРДА Загреб је мој, али питање је да ли ме хоће

У 'Гавели' сам режирала представу 'Коловоз у округу Осејц' у коју сам уложила сву своју енергију, љубав и знање. Представа је одиграна готово сто пута. Након такве врло успјешне представе, нитко ме више није позвао, иако сам слала текстове које би имало смисла режирати. Очито је да нисам на листи

Рођена Загребчанка, слађана килибарда, након гимназије прво је студирала биологију на пмф-у и била је шест година средњошколска професорица. А онда је направила велики заокрет и након пуно перипетија уписала је у Београду казалишну режију. Данас је казалиште њена љубав и њен позив, режира на географској дијагонали ових крајева гдје год је позову, а многе њене представе добивају награде и признања. Али, у међувремену су ово подручје преплавили ратови и мржња и то је у животу ове вриједне редатељице оставило многе ожиљке. Оно што је важно, једнако као и њене добре режије, јест што она своје ране не злопамти и не записује их у црну књигу.

Ваш радио роман 'Константин Богобојазни', који сте релативно недавно реализирали у сарадњи са Вијећем српске националне мањине Града Загреб (вснм зг), темељи се на истоименом роману Симе Мравовића који говори о 'човјеку из мањинског народа' који се мора снаћи у Загребу почетком рата раних 90-их. Како је настала ваша радио драма?

Прије три године продуцентка наташа пушкар, представница вснм зг, споменула ми је роман 'Константин Богобојазни' и доста смо причале о њему. Ипак, требало је проћи двије године да би нас двије поново почеле разговарати о Симином 'Константину' и сложиле се како би форма радио романа била идеална за његово оживљавање. Осим тога, прочитала сам и све полемике и књижевне критике око њега и закључила да је тај роман 'стављен по страни' као мањинска тема и у таквој атмосфери перципиран је као не баш квалитетно књижевно штиво. Због свега тога сам жељела представити 'Константина Богобојазног' на начин да покажем да тај роман ипак има значајну литерарну вриједност и значај свједочанства једног времена. Углавном, драматуршку обраду романа направила је дина Вукелић и кроз наше разговоре и након њених 'неколико руку' рада на тексту, повезали смо разне ликове и догађаје у смислену цјелину. Симином 'Константин Богобојазни' био би, по мом мишљењу, одличан предлог за играни филм или тв серију, а могао би бити и одлична казалишна представа. То говорим према искуству

публике која је нетремице и врло концентrirано слушала наш радио роман у Загребачком плесном центру, када смо га прошле године први пут јавно изводили.

(Не)свјесна мисија

У радио роману 'Константин Богобојазни' играју врло надахнуто Уго Корани, Петра Свртан, Марко Хергешић, Сретен Мокровић, Александар Цвјетковић, Дорис Шарић Кукуљица, Никша Бутијер, Жарко Савић, Вилим Матула и други. Иронија приче о Константину усред рата 90-их јест у томе да је он припадник 'мањинског народа', рођени је Загребчанин и говори аутентичним пургерским језиком...

Што се тиче овдашњих Срба, они су се у 90-има гледали као да нису дио Хрватске, иако је то народ који је стољећима живио на овом тлу и чувао границу у борби с Турцима. Појам 'урбаног Србина' добио је раритетну конотацију, окретала су се леђа многим чије је име и презиме звучало 'ћирилично'. Један од њих био је и велики душан вукотић, који је преко ноћи 'одбачен' и због тога је јако патио, иако је Хрватска била његова домовина. Особно сам чула причу његових рођака. Рецимо породица Медаковић су стари 'Загребчани' без којих повијест Загребачке и Хрватске не би била иста. Лудило 90-их донијело је страх, неким

У Загребу ми је у једном тренутку рата било тешко, али су ми тада помогли Загребчани, а не нетко трећи и ја овај град неизмјерно волим и сматрам га својим

промјену вјере, неким промјену особног идентитета и промјене имена или презимена. Мојој обитељи такођер није било лако, ми смо тада били студенти, брат, сестра и ја, на прагу живота...

ШТО ЗНАЧИ ДА ЈЕ У 90-ИМА ВАМА И ВАШОЈ ОБИТЕЉИ БИЛО ТЕШКО?

Било је ту заиста свега, од 'слања на фронту' на испиту, епитета 'четникуше', преко бацања радних књижица, до квалификације неког младића у клубу 'Ђуро' да смо 'тропрсте кокошке', када му је на питање како се зове, моја сестра рекла да се зове Светлана. Но ништа од тога није у нама створило неку горчину или мржњу или било што друго. Хрватску сам одувјек осјећала као своју домовину, а такве ствари радили су појединци (а не народ), с којима се ионако никада не бих дружила. То вријеме није било безазлено (како би то Константин у роману рекао) ни за мањински ни за већински народ, али Загреб је одувјек био мултикултурна и мултинационална средина и тако би требао и даље функционирати. Ја само могу рећи да ме црногорско-српско национално обиљежје не одређује ни у ком смислу и да због тога нисам ни бољи ни лошији човјек од осталих. Остављам прихваћање мене особном афинитету сваког човјека, а ако му нешто смета, а онда ником ништа...

Када се осврнете на вашу досадашњу каријеру казалишне редатељице, какви су дојмови?

Прво, рекла бих да посао редатеља није баш за свакога. Да би редатељ трајао и опстао, мора у данашњем свијету имати карактеристике и особине личности за које сматрам да их не посједујем. Своје режије одувјек сам радила с великом припремом и проучавањем материје, максималном посвећеношћу, срцем и љубављу, које у данашњој ери инфлуенсера и самопромотора ипак нису толико на цијени. Ако нисте сами себи ходајућа реклама и ако не кокетирате с интересним скупинама, лобијима или политичким странкама, успјех и количина посла вам нису загарантирани. Морате ићи у корак с временом, а ја се томе напросто нисам прилагодила. Осим тога, тешко је бити жена редатељица, којој стално диктирају своје увјете, а када се аргументирано побуните,

Награђивана редатељица којој је казалиште позив и љубав

РАЗГОВАРАО
Бојан Муњин

најчешће останете на леду. Јако пуно сам дала казалишној режији и по старински још увијек очекујем да нетко примјети мој рад.

Режирали сте представе у разним градовима и с различитим глумцима. Гдје је ваша кућа, а гдје је ваше срце?

То је комплексно питање. Жељела сам студирати на казалишној академији у Загребу, а ипак сам ју завршила у Београду. Тамо сам неко вријеме и живјела, а онда сам се пожељела вратити у Загреб. Враћате се тамо одакле сте почели. У Загребу ми је у једном тренутку рата, као што сам рекла, било тешко, али су ми тада помогли Загрепчани, а не нетко трећи и ја овај град неизмјерно волим и сматрам га својим као што би га и сватко други тко у њему живи сматрао својим. Мој син данас има 14 година и доста је важно да има стабилно школовање, тако да ја путујем када је потребно ради мог посла. И враћам се у Загреб, а око свега ми помажу породица и пријатељи. Интересантно је да док сам живјела и радила у Београду, покушавала сам промовирати хрватске ауторе, а у Загребу сам хтјела приближити српске ауторе хрватској средини. Можда је то и нека врста несвјесне мисије, да ако већ живим на двије стране, онда покушам упознати сваку од њих с оним што је добро и квалитетно на другој страни.

Какве су сличности, разлике и прожимања градова као што су Загреб и Београд?

То је јако сложено питање на које бих могла одговорити дуго. Загреб и Београд за мене су два града повезана гомилом асоцијација: '442 до Београда', 'Београд – бели Загреб град', 'спорост-убрзање', 'ред-каос', 'мирноћа-хистерија' 'K&K – турска касабда', 'ијекавица-екавица', 'печени кестени – мирис липе', филм 'X8', 'аутопут', 'братство и јединство'. Заправо, мој Загреб и мој Београд у казалишно/позоришном смислу веже мирослав крлежа, тај чаробни, зачудни мрконасмјешени писац, који никада неће престати интригирати својом књижевном оставштином.

Два града

Гдје сте се срели ви и Крлежа?

Крајем деведесетих изашла сам на Академију драмских умјетности у Загребу, по други пут, на пријемни испит из казалишне и радио режије с експликацијом Крлежине једночинке 'Адам и Ева'. На пријемном нисам прошла, али пар мјесеци касније уследило је позив редатеља ПЕТРА ВЕЧЕКА да му будем асистентка у казалишту 'Гавела' на његовој поставци Крлежиног 'Вучјака'... Отприлике годину дана након тога уписала сам позоришну и радио режију у Београду у класи професора ЕГОНА САВИНА. Крајем те прве и почетком друге године студија осјећала сам се поприлично несигурно и јавила ми се двојба да ли наставити студиј или не. Но, ту поновно на сцену ступа Мирослав Крлежа и редатељ ДЕЈАН МИЈАЧ који ме посредством случајности позива да му асистирам у 'Леди' у Атељеу 212, првом Крлежи након рата у Београду. Јако сам уживала у том процесу. Режија Дејана Мијача била је маестрална, а Крлежино дјела заиста је велико.

Чини се да је казалиште лијечило ратне ране и Загреба и Београда...

Мислим да је тада значајна повезница Загреба и Београда био тадашњи управник Атељеа 212 светозар Цветковић који је осим Крлеже у Београд довео и младу тену штивичић и сњежану Бановић ('Двије'), а у то вријеме два града су повезали и слободан снајдер с 'Невјестом од вјетра', Крлежа с 'Адамом и Евом' и 'Маскератом' и боро Радаковић с 'Кај сад?'. У свим овим представама била сам асистент редатеља, али се јасно може рећи да је тих година, почетком двије хиљадитих, позоришни Београд заиста угостио казалишни Загреб. Доказ испреплетености ова два града су препуне каза-

Слађана Килибарда
(фото: приватна архива)

лишне/позоришне дворане када у Загребу гостују Београђани или када у Београду гостују Загрепчани, или заљубљени парови који циркулирају у оба смјера и организирају животе на обје адресе...

У животу сте имали и добрих искустава, али и оних веома лоших. Гдје је средина између огорчености и трпељивости?

Ја нисам огорчена особа. Нисам злонамјерно запамтила све оно што ми се ружно догађало у животу. Али јесам осјетљива око разних ствари у професионалном смислу. Мада до сада о њима никада нисам јавно проговорила. На примјер, у казалишту 'Гавела' режирала сам представу 'Коловоз у округу Осејц' и у њу сам заиста уложила сву своју енергију, љубав, знање и велики труд. Представа је одиграна готово сто пута, а да ме након такве једне врло успјешне представе, која је обиљежила један период тога казалишта, нитко више из 'Гавеле' није позвао бар на разговор око евентуалних нових наслова. Слала сам им и драмске текстове које би имало смисла режирати и – ништа. Очито, ја нисам на листи. Професионално, то није фер однос и то је оно што вам у послу засигурно мора сметати. Не мора вам нетко нужно дати нову режију, ја то и не очекујем, али могућност да нешто предложите и изложите идеју, свакако сам заслужила. Критичар томислав Курелец је у једној својој критици занимљиво примјетио: 'Редатељица Слађана Килибарда

ријетко режира у свом родном Загребу, али тада постиже врсне домете, посебице у 'Коловозу у округу Осаге' у 'Гавели' 2015. године и у 'Савршеном партнеру', у којима је показала за њу типичну способност држања позорности публике брзим ритмом представе, у којој су брижљиво дотјерани сви детаљи...' У Загребу су гостовале двије моје награђиване представе 'Мало благо' из Бања Луке и дјечја представа из Скопја 'Питам се питам, колико сам битан' за које су овдашњи критичари имали заиста само ријечи хвале. Загреб јест мој град, али је професионално питање, да ли ме у њему нетко хоће или неће.

У једном недавном разговору сте рекли да данас живимо у кризама које су посвуда око нас. Којим темама би се у таквом времену требале бавити казалишне представе?

Ако погледате око себе, ми живимо у времену готово потпуног отуђења на много начина. Казалиште је тренутно једини медиј у којем ви можете имати стваран однос из гледалишта са живом особом на позорници. Мислим да људима данас јако фали нека врста емпатије, солидарности и катарзе. На позорници је потребна емоција живог људског односа, која човјеку у његовом стварном животу данас недостаје. Казалишном гледаатељу на позорници не треба оно исто отуђење које гледа свакодневно, него тренутак духовног ослобађања и прочишћења. ■

Додик пред судом

Оптужен је због тога јер је потписао указ о проглашењу закона којим на територији Српске не вриједе одлуке високог представника и то дан прије него што је Шмитов спорни закон уопште ступио на снагу, како је примијетио загребачки адвокат Нобило

За случај суђења председнику Републике Српске милораду додику пред судом БиХ зна се и ван граница, што је и логично јер није баш често да се на оптуженичкој клупи нађе један председник, па макар долазио из једног босанскохерцеговачког ентитета.

Рочишта на том суђењу обично су вијест дана у свим водећим медијима у земљи већ неколико мјесеци. Прецизније, вијест не буду дешавања из суднице јер суђење, у суштини, а то у региону мало ко зна, практично није ни почело због процедуралних разлога. Конкретно, у вијест се претварају дешавања испред зграде суда на која редовно долази неколико стотина људи из Републике Српске да би Додик упутило подршку. Поруче са тих скупова обично се тичу политичке конотације случаја и оне у други план гурну правнички дио процеса толико дубоко да многима уопште није јасно због чега се Додик суди.

У земљи попут БиХ све је компликовано, па и судски процес против једног председника. А Додик је, упроштено речено, оптужен јер је као председник Републике Српске потписао указ о проглашењу закона којим је предвиђено да на територији Српске не буду поштоване одлуке високог представника. А да би схватили како се уопште дошло до ове ситуације, потребно је вратити се у 2021. годину, љетни период, када је са позиције високог представника (охр) у БиХ отишао Аустријанац валентин инцко. Његов мандат прошао је релативно мирно, није посезао за наметањима и смјенама, што су радили неки од његових претходника, али је ипак прије одласка наметнуо измјене Кривичног закона БиХ којима је постало кажњиво 'негирање геноцида'. Та одлука изазвала је хаос на политичкој сцени земље и, што је најважније, произвела поруке из Бањалуке да, једноставно, она неће бити испоштована на територији Републике Српске. Заплет почиње када умјесто Инцка у Сарајево долази кристијан шмит, њемачки политичар, некадашњи министар у савезној влади. Шмит се не води праксом својих претходника, па прије доласка о њему одговарајућу одлуку не доноси Савјет безбједности ун-а. Именовану новог високог представника противе се Кина и Русија које се залажу за потпуно укидање те институције и Нијемац практично стиже у БиХ без подршке 'свјетске владе'. А званичној Бањалуци која се деценијама залаже за одлазак охр-а тај став двије велике свјетске силе дошао је као 'кец на десет'.

Двије и по године Бањалука се понаша као да Шмит не постоји, а тај став финализиран је кроз усвајање закона о Народној скупштини Републике Српске, којим је прописано да било каква одлука охр-а неће бити примјењивана у Српској тако што неће бити објављена у њеном Службеном гласнику. Најаве доношења таквог закона трајале су мјесецима, а Шмит је тај период искористио да наметне измјене Кривичног закона БиХ којима је прописано да онај ко не поштује његове одлуке иде у затвор.

Сарајевски процес против председника Републике Српске

пише
Жарко
Марковић

Милорад Додик пред Судом БиХ (фото: Армин Дургут/PIXSELL)

'И сада имамо потпуни апсурд. Странац чији је легитимитет споран јер није потврђен у Савјету безбједности намеће измјене закона којима се кажњава непоштовање његових одлука. Истовремено, Бањалука на институционалан начин, кроз скупштину, доноси закон који предвиђа непоштовање тих одлука', појашњавају правници.

Имајући у виду да Додик као председник Републике Српске има уставну обавезу да потпише указ о проглашењу сваког закона, он је то урадио и у конкретном случају који се тиче Шмита, а како Тужилаштво БиХ у Сарајеву поштује оно што наметне охр, та институција подигла је оптужницу против председника Републике Српске након чега је уследило суђење. Или почетак суђења јер, како је већ наведено, ниједно рочиште није одржано.

Додиков први долазак у судницу ишчекиван је у сарајевским медијима на нивоу дочека свјетских звијезда које једном годишње походе Сарајево филм фестивал. Али, када се председник Српске први пут појавио у судници, почео је нови заплет. Његова одбрана почела је да оспорава све, од судије за претходни поступак, затим судије у самом поступку, до начина састављања оптужнице. Притисак одбране донекле је уродио плодом, па је усред поступка промијењен поступајући судија. Умјесто мирсада стрике именована је сена узуновић, јер Стрика на прољеће одлази у пензију. Та чињеница бацила је ново свјетло на поступак јер је постављено питање зашто је уопште у први мах именован судија који тако брзо одлази у пензију. С друге стране, ни постављање Узуновићеве није прошло без реакција, па су тако медији у Српској пронашли да је током рата била активан припадник бошњачке армије што је, устврдили

су, аутоматски елиминише као непристрасну у цијелој причи.

У Додиков адвокатски тим, у међувремену, укључили су се и правници из Београда, а указао се и анто нобило, искусни адвокат из Загреба, који је случају прије неколико дана понудио нови угао.

'Измјене Кривичног закона БиХ, које је наметнуо Кристијан Шмит, ако се занемари његова упитна улога као законодавца, ступиле су на снагу дан након објављивања у Службеном гласнику БиХ, односно 8. јула, док је председник Републике Српске Милорад Додик инкриминисане указе потписао 7. јула, што значи да у вријеме потписивања указа Шмитов спорни закон није ступио на снагу. Ваља закључити да се сваки закон у БиХ мора објавити у Службеном гласнику и тек тада минимум сљедећег дана ступа на снагу', навео је Нобило дајући случају нову дозу апсурда.

По његовим наводима, Додик никако није могао бити оптужен јер на дан потписивања указа, Шмитово наметање није било на снази. Из охр-а су, међутим, узвратили да Нобило није у праву јер одлуке охр-а не ступају на снагу објавом у Службеном гласнику, него објављивањем на, што је тек невјероватно, службеном сајту охр-а, а то се догодило 2. јула, па стога, по њима, нема ничег спорног у томе да се по тим измјенама против Додика води поступак.

Испоставља се, дакле, да један веб сајт, и то институције чије постојање оспорава пола државе, има већу снагу од службених новина једне земље. Сљедећи покушај одржавања рочишта на суђењу Милораду Додик у заказан је за 6. март, што је сасвим довољно времена да на површину исплива још неки апсурд. ■

Дочек патријарха Порфирија у манастиру Крки (фото: Епархија далматинска)

Патријарх у Далмацији

‘Патријархов долазак пуно значи за наш православни живаљ у Далмацији, он нам даје подстрек за нашу борбу, за живот овде који често није лак. Наша црква нас окупља и она је наш народ овде одржала кроз векове’, каже Шибенчанин Јован Добре

Његова Светост патријарх српски порфирије стигао је у недељу, једанаестог фебруара у дводневну посету Епархији далматинској. На велику радост православних Далматинаца патријарх је тог недељног јутра служио свету архијерејску литургију у шибенском храму Успења Пресвете Богородице, уз саслуживање епископа осечко-пољског и барањског херувима, нишког арсенија и далматинског никодима, као и свештенства из више епархија Српске православне цркве.

Атмосфера међу верним народом који се том приликом окупио у великом броју била је изузетно свечана, а на њиховим лицима јасно се могло видети узбуђење и срећа због сусрета са духовним оцем православних Срба. ‘Ја сам с великим нестрпљењем очекивала долазак нашег драгога патријарха. Кад сам га раније гледала преко разних медија увек ми се чинио некако озбиљан, а сада када је он ушао на врата нашег светог храма, видела сам једног сасвим другачијег човека. Ушао је озарен, блаженога лица, насмејан, застао је са сваки ко му је пришао и за сваког имао по неку реч. Народ га је одушевљено дочекао, а на мене је овај дан оставио заиста дубок утисак, донео ми

је велику благост и смирење’, описује свој сусрет с патријархом шибенчанка душка маџура.

Своје задовољство због овог сабрања изразио је и сам патријарх, када се у својој беседи обратио присутнима рекавши да се јако радује, јер су се окупили поводом догађаја који је најважнији у животу једног хришћанина – свете литургије. ‘Литургија је извор и циљ нашег живота овде на земљи. Све што имамо и споља и изнутра треба да носимо у себи и да приносимо на подножје Божије, овде на светој литургији, а онда и све што чинимо треба да буде прожето светом литургијом. Да нам Бог да да припадамо истинској и правој вери, да верујемо исправно, да верујемо православно, али да та наша вера не буде мртва, јер вера без дела је мртва, да буде делатна, да буде наш живот. Онда ће заиста све бити чудо у нашем животу, а најпре чињеница да познајемо Бога кога онда слаavimo са свима светима, овде и сада и у векове векова’, поручио је патријарх.

Истог дана, у 17 часова у манастиру Крки, уприличен је свечани дочек, када су Његовој Светости, на челу са епископом далматинским Никодимом добродошлицу пожелели свештеници и монаси Епархије далматинске. Након чина доксологије

владика Никодим поздрвио је патријарха и захвалио му на доласку, као и на љубави и бризи коју непрестано показује према нашем народу. ‘Добродошли сте у епархију Српске православне цркве која је једина поменута на страницама Светог писма и која је од свог почетка прожета мучеништвом и страдањем, али је у свему томе живот људи овде прожет неописивом радошћу у Христу. Упркос свим недаћама, ништа није успело да уништи и унизи љубав православних Срба, Далматинаца, према овим крајевима и оно у шта ја верујем, живим и што заступам, ништа и неће успети да угаси пламен те љубави. Будућности за нас има и биће, а само је на нама да радимо на њој, јер нас на то позивају и гробови наших светих предака. Ваша Светости, оно што ја често говорим је то да сте Ви вратили нас, Србе у Хрватској, на карту постојања. Ви сте својим животом и љубављу коју показујете према свима пружили утеху и наду у будућност српском народу на овим просторима’, рекао је домаћин.

Непосредни повод патријархове посете била је слава богословије Света три јерарха у манастиру Крки која је молтвено започела светом архијерејском литургијом дванаестог фебруара, где је уз патријарха Порфирија служило осам епископа. Међу присутним верницима нашли су се и многи званичници: потпредседница Владе Републике Хрватске ања шимпрага, амбасадорка Србије у Хрватској Јелена милић, шибенко-кнински жупан марко Јелић, градоначелник Книна Марио Ђађић, председник Српског народног вијећа милорад пуповац, директор Управе за сарадњу с црквама и верским заједницама при Влади Републике Србије Владимир Рогановић, равнатељ Уреда комисије за односе са верским заједницама у Влади рх шиме Јерчић, као и начелници локалних општина.

У свом обраћању верницима патријарх је истакао важност мира и јединства међу људима рекавши: ‘Данас су напросто поделе, сукоби и неспоразуми од најмањих до глобалних такви да се питамо да ли смо свесни смисла свога постојања и да ли знамо да је човек добио живот као дар од Бога и добио таленте и дарове да би, умножавајући их, славио Бога и славио јединство међу људима. И Света три јерарха нас на то подсећају, да смо створени као један и јединствени људски род, од једне крви, од истог меса, истих костију, како каже апостол Павле. Створени смо као један Адам и да постанемо једно у Богу и једно у Христу, а то можемо бити само ако смо једно у добру.’

У наставку прославе ученици богословије са професорима припремили су свечану академију у част Света три јерарха, те су појањем, глумом и музичким талентима додатно увеличали ову приредбу. Мноштво верног народа који је на овај догађај пристигао из разних крајева Далмације, а и шире, имало је прилику да учествује у молитвеном сабрању и ужива у пригодном програм, а најјачи утисак на већину њих оставио је, свакако, сусрет са патријархом. ‘Када сам видела најаву ове посете, одлучила сам да кренем пут манастира Крке, јер сам заиста желела да по први пут присуствујем литургији на челу са Његовом Светости. Мислим да је тако нешто велика ствар за сваког православца, огромна част и благослов, а осим тога, присуствовати оваквом догађају заиста је незаборавно. То ми је такође био добар повод да после дуго времена посетим и своју фамилију у Книну’, рекла је сања Петровић из Славонског Брода.

Ово је била прва званична посета патријарха Порфирија Епархији далматинској, и, како се надају верни људи овога краја, прва од многих. ‘Патријархов долазак пуно значи за наш православни живаљ у Далмацији, он нам даје подстрек за нашу борбу, за наш живот овде који често није лак. Оно што нам свима даје снагу је наша црква која нас окупља, која је наш народ овде одржала кроз векове и помогла нам да издржимо сва искушења. Ја се дубоко надам да ће тако бити и у будућности и да ће многи људи који су отишли са својих огњишта одлучити да се врате и да ће макар у својим умировљеничким данима уживати у својим домовима, тамо где су начинили прве кораке, јер, као што она песма каже – нема раја без роднога краја’, поручио је Шибенчанин Јован Добре. ■

У манастиру Крки обиљежена слава тамошње Богословије Света три јерарха

пише Александра Лошић

Миличин тешки и драги пут

Иако је Милица Богдановић сумњала да ће њен рукопис 'Тешки, драги пут' икада угледати светлост дана, она је хтела да иза себе остави књигу катарзе, књигу историјских знања и хришћанских погледа на велике речи, као што су: љубав, истина, свест и савест, слобода, лепота

Др Милица С. Богдановић (Линц, 29. март 1882 – Београд, 22. фебруар 1973) била је прва девојка која је докторирала на Свеучилишту у Загребу, прва јужнословенска историчарка и једна од прве две Српкиње које су постале доктори наука. Тема њене докторске дисертације, промовисане 22. јуна 1907, гласила је: 'Цар Јулијан Апостат према хришћанству'. Све је у том дану било историјско, за улогу жене, за успон просвете и науке, за свет. Нови су били сазнања и погледи на историју старог Рима, хришћанску религију, па и психологију. Први дан лета 1907. био је велики и због ступања за катедру професорке која је на-

Милица Богдановић

редне три и по деценије виртуозно држала предавања из историје и своје ђаке учила врлинама, вредностима, вери у њих. Писала је целог живота, неретко оштро, увек правично, никад равнодушна према појавама око себе.

Уз браћу милана и богдана, била је треће дете меланије (рођене Мусулин) и граничарског официра симеона. Одлична ученица, која је говорила језике, свирала клавир и лепо певала, завршила је Женски лицеј, на коме је, по завршетку студија историје, предавала.

О Загребу, тих првих година 20. века, уједно и последњим за Аустро-Угарску монархију, много је речено и много тога има да се каже, а преовладава утисак о врењу међу ђацима, заправо, да су живот школа и политички живот постали неодојиви. Град је од краја 19. века доживео велике демографске, урбанистичке и модернизацијске промене, које су се огледале и у премештању градског језгра из Горњег у Доњи град. Наш поглед упрт је у зграду Свеучилишта у Загребу, иза чијих зидова су се тада први пут нашла и лица студенткиња. Стасале за велике школе, те надарене девојке имале су сан, вољу, храброст. Заједно са Милицом Богдановић, као прве девојке у његовој историји, Свеучилиште у Загребу уписале су и милка маравић и вјера ткалић, које су одабрале природне науке.

Први светски рат Милица Богдановић преживела је у Женеву, а онда је наставила да предаје у Првој женској гимназији и на Вишој педагошкој школи у Загребу. Била је омиљена професорка, свестрана и духовита, убеђена у племенитост историјске науке. Упоредо, Милица је учествовала на европским скуповима посвећеним просве-

ти, преводила дела руске књижевности, основала 'Друштво пријатељица младих дјевојака' ('Заштитнице дјевојака'). Плод дугог бављења делом лава толстоја, али и познанства са њим 1910. године, била је књига 'Лав Толстој' (1927). Крајем тридесетих постала је професорка Гимназије у Бања Луци, а на почетку Другог светског рата, када је била приморана да пребегне из ндх – предавала је у Гимназији у Панчеву, где је и пензионисана 1942. године. После рата трагала је за изворима Митрополијског архива у Сремским Карловцима и објавила 'Грађу за историју Београда 1717–1739' (1958).

Заоставштина др Милице Богдановић, која се чува у Архиву Српске академије наука и уметности (АСАНУ) у Београду, садржи документа, новинске исечке и писма, међу којима преовладавају она размењена са камилом луцерном. Биле су професорка и ученица, а затим колегинице и пријатељице, истих укуса и погледа.

У АСАНУ налази се и рукопис др Милице Богдановић 'Тешки, драги пут'. Написана и на српском и на немачком језику, ова књига је особена, не припада једном жанру и скоро да нема ону с којом би била упоредива. Наслов јасно и кроз два опречна придева, указује на живот. То је: 'Дело настало из тежње семена да не остане себично затворено у себи и из вере жара да га неће сасвим угушити пепео под којим је затрпан.' Иако је сумњала да ће она икад угледати светлост дана, хтела је да иза себе остави књигу катарзе, моћну да промени оно што је за променом жудело, или вапило, књигу историјских знања и хришћанских погледа на велике речи, као што су: љубав, истина, свест и савест, слобода, лепота.

У речи *судбина* Милица Богдановић видела је меру по којој је човек захвалан на таленту и ономе што је у детињству маштао, а остварио је и не жали за недостижним; по којој уме да себе не прецени, нити потцени, нити да се пореди са другима и чезне за туђим улогама, камоли да завиди. У мислима о језику, Милица полази од библијског: 'У почетку беше реч' и стиже до игре од ћутања до брбљања, речи и дела, праве речи и лепоте говора, истине и лажи. А тежња за истином је тако необична, да понекад и заблуде помажу да се допре до ње.

За Милицу, сумња је интелектуална, а сумњицење (углавном из несигурности) морално, али и непријатељ живота, јер пориче чистоту срца, понос, идеале. Једнако су јој одбојни и осуда и подаништво. Чинило јој се да недостојно хваљење и ласкање заправо говоре о непоштовању и да племениту идеју или књигу историјске моћи двојако лажно (једнако погрешно) схватају и присталице и противници.

Милица Богдановић је аутентична и када примети да су просветитељи, уз идеју школства, разума, слободе и свега чиме су задужили историју, превидели најважније, а то је – чудо. Миличин кредо стао је у речи: савршено, завршено и узвишено. За њу су лепо и добро – једно (калокагатија), а предрасуде о лепоти не само да су неоправдане, него је она, када је и духовна, најближа савршенству.

Ова чудесна жена живела је 91 годину и свој 'Тешки, драги пут' писала је скоро до последњег дана. Умрла је у Београду, а почива на загребачком гробљу Мирогој, поред својих родитеља. ■

ИМПРЕСУМ

Година XVII / Загреб | петак, 16/02/2024

ПРИВРЕДНИК #216

Издавач
Српско привредно друштво
'Привредник' и Српско
народно вијеће
главна уредница новости
Андреа Радак

ГРАФИЧКИ УРЕДНИК
Дарко Матошевић
ДИЗАЈН
Парабуреау /
Игор Станишљевић
& Дамир Бралић

УРЕДНИК ПРИВРЕДНИКА
Никола Лунић
РЕДАКЦИЈА
Јовица Дробњак, Александра
Лошић, Ђорђе Матић, Бојан
Муњин, Оливера Радовић,
Маша Самарџија, Леон
Ђеванић и Душан Цветановић

Привредник се финансира средствима
Савета за националне мањине Владе
Републике Хрватске.

РЕДАКЦИЈА
Прерадовићева 18,
10 000 Загреб
т/ф ++385 1 4854 478
ured@privrednik.net
www.privrednik.hr

Прва жена
која је док-
торирала на
загребач-
ком свеучи-
лишту

пише
др Ивана
Б. Спасовић

ко ушато слово 'У' и кратице здс, која означава поздрав За дом спремни. Такођер је најжврљано ндх (Независна Држава Хрватска) уз нацртани криж и шаховницу у дужини од пет метара, објавио је Далматински портал.

— У Дициму још од времена рата није било оваквих парола. Службе на челу с начелником Општине Дицимо Петром Маретићем врло брзо су реагирале, као и полиција. Надамо се да ће се врло брзо открити тко је и зашто написао усташке поруке. Хрвати и Срби у овом крају живе заједно, без икакве мржње и нетрпељивости – говори за Новости председник Вијећа српске националне мањине Сплитско-далматинске жупаније Божидар Симић, који је поријеклом из овог краја.

Начелник Маретић је за Слободну Далмацију казао да је одмах кад су у Општини сазнали за вандалски чин, изашли на терен с комуналцима и да ће графит хитно бити испјескарен и кемијски обрисан. Нагласио је да мисли да су то направили млади људи који немају срама и изразио жаљење што немају пијетета према покојницима. Пу сплитско-далматинска око овог гнусног чина проводи криминалистичко истраживање, те подузима мјере и радње у циљу утврђивања чињеница.

За вријеме рата на цркву је била бачена експлозивна направа, као и на још неколико стамбених објеката. Касније међуетничких инцидената није било. Мјештани су цркву обновили. Иначе, у Дициму, највише у насељу Сушци, живи тридесетак припадника српске националности. Прије Другог свјетског рата их је било пуно више. Омјер католика и православних у Сушцима био је подједнак, говори Симић, али је живот људе одвео према великим градовима, прије свега Сплиту, удаљеном 15-ак минута аутомобилом.

Дио мјештана немили догађај повезује с недавним окупљањем у једном ресторану у Дициму, одржаном у организацији тзв. Хрватског православног центра поводом православног Божића. Председник те удруге чије је сједиште у Вуковару Предраг Мишић ПЕЋА, заговара оснивање Хрватске православне цркве. Ради се о једној од неколико струја која се међусобно свађају око права на наслеђе цркве за чије је оснивање у Другом свјетском рату најзаслужнији био усташки поглавник Анте Павелић с циљем да подјарми православне вјернике који нису били протјерани, ликвидирани или покатоличени.

Усташко обиљежје испред цркве (Фото: Далматински портал)

Жалосно је да су уз стотињак узваника, на скупу били генерал МАРИЈАН МАРЕКОВИЋ, као изасланик председника ЗОРАНА МИЛАНОВИЋА, те ДИНКО ТАНДАРА, изасланик потпредседника Владе и министра хрватских бранитеља ТОМЕ МЕДВЕДА, потом АНТЕ САНАДЕР, потпредседник Хрватског сабора, ИВАН ПЕНАВА, градоначелник Вуковара, умировљени пуковник МИРКО ЧОНДИЋ, МАРКО СКЕЈО, заповједник 9. бојне ХОС-а те више вијећника жупанијске Скупштине и сплитског Градског вијећа.

Начелник Маретић је казао да не зна имају ли графити везе с тим скупом и иницијативом, да није био на њему и да оваквих инцидената прије у општини није било. Слично размишља и Симић који каже да не зна постоји ли икаква веза графита и десничарског окупљања те изражава наду да се ради о дјелу неодговорног појединца.

Иначе, прије десет дана у споменутом насељу Сушци, у присуству начелника Маретића, представника Хрватских вода и цеста, те комуналних твртки и председника ВСНМ СЦ-а Симића, свечано је отворен водоопскрбни систем којим је мјештанима коначно омогућено право на спајање на водоводну мрежу. Тиме су Сушци, као посљедње насеље у овој општини, укључени у систем, а добили су и нову проширену жупанијску цесту. Симић каже да је водоопскрбни пројект био вриједан 1,15 милијуна еура и да ће додатном изградњом нове трафо-станице бити побољшан и електро систем у овом насељу.

■ Горан Борковић

Ни на небу ни на земљи

У Белом Манастиру одржан је састанак на тему неизвесне судбине заштићених најмопримаца

НА иницијативу градоначелника Белог Манастира ТОМИСЛАВА РОБА, и у партнерству са Удружењем станара Белог Манастира, коју је представљао председник МИРКО МАЈСТОРОВИЋ, у већници Белог Манастира одржан је састанак на којем су отворени конструктивни дијалог и пут ка проналаску вишестепенијског решења проблема заштићених најмопримаца.

Подсетимо, нерешен статус бивших носилаца станарског права те откуп станова у државном власништву проблем је с којим је јавност мање-више упозната, међутим мало је оних који су чули за специфичан случај станара у Белом Манастиру. Станове, у којима појединци живе и више од 40 година, они не успевају да откупе ни до данас због имовинско-правних односа и својеврсне правне заврзламе. Преко седамдесет станова и више од стопедесет људи, некадашњих просветних и здравствених радника, налазе се у веома чудној ситуацији јер због промена власничке структуре, услед преноса оснивачког пра-

Око 150 људи не може откупити станове у којима живе

ва, ти људи никад нису добили могућност да откупе стан, или су, ако је та могућност и постојала, станари доведени у неравноправан положај.

Наиме њима никада, за разлику од осталих грађана који су носиоци станарских права, није омогућен откуп по повлашћеним условима и одговарајућој цени. Просветни радници, седамдесетих и осамдесетих година прошлог века, добили су станарска права за станове у власништву општине, а данас је након законских промена, власник школа којој је оснивач Осјечко – барањска жупанија. Школа као власник може да прода стан ако то одобри школски одбор, али школе тврде да немају право да то учине по повлашћеној цени. Исти проблем имају и Беломанастирци који живе у становима у власништву Дома здравља. Правно-имовински проблем повукао је за собом и проблем одржавања зграда у којима су ови станови. У састанку су учествовали ДРАГАНА ЈЕЦКОВ, саборска заступница СДСС, ЈОВАН ВЛАОВИЋ, правни саветник, ТАТЈАНА ВУКОВРАТОВИЋ СПАСОЈЕВИЋ, равнатељица Управе за стамбено збрињавање, БОЖЕНА БАРИШИЋ, начелница сектора за имовинско-правне послове стамбеног збрињавања, МИРОСЛАВ КОСАНОВИЋ, водитељ Подручне службе Вуковар, и МИРАНДА ГЛАВАШ КУЛ, прочелница Управног одјела Осјечко-барањске жупаније за образовање и младе, заједно са запосленицима Града Белог Манастира и Осјечко-барањске жупаније.

Прича везана за проблем станова и права на откуп у Белом Манастиру добро је позната у Клубу заступника СДСС-а. На почетку фебруара 2020. године, на актуелном преподневу, заступница Јецков поставила је питање тадашњем министру просторног уређења, градитељства и државне имовине ДАРКУ ХОРВАТУ када ће се решити статус бивших носилаца станарског права, као и продаја станова у власништву државе те могућност откупа.

Но није све остало на овом питању јер је министар затражио боље упознавање са поменути проблемом, а Јецков и правник Јован Влаовић посетили су у новембру исте године једини барањски град где су одржали радни састанак са станарима. Пребацивање надлежности довело је станаре у својеврсни међупростор који је настао због законске заврзламе, а како се изборити за правду станара када сви који би требали да омогуће откуп станова носиоцима станарских права тврде да се држе

закона, једно је од питања на које би требало дати одговор.

■ Зоран Поповић

Војска ван, војска унутра

Вредност улагања у пропалу касарну процењује се на неких 28 милиона еура

КОМПЛЕКС касарне у Белом Манастиру пропада више од 20 година. Не одаје ни мало лепу слику за оне који долазе у једини барањски град, или кроз исти само пролазе на пропучавању до свог одређишта. За време прошлог рата касарну су користиле мировне снаге, Хрватска војска након повратка тек кратко, а једини тренутни станари су добровољни ватрогасци који су уредили део комплекса, и тиме барем делом зауставили његово пропадање. Све остало је поприлично запустело. Градске власти Белог Манастира годинама су улагале напоре да касарна не представља ругло, упућени су предлози пренамене и безброј пожурница, али Министарство државне имовине није реаговало. Осим тога, падала су бројна обећања с највише разине да ће то питање бити решено, али до недавно све је остало само на обећањима. Након што је на седници Савета за Славонију, Барању и Срем потпредседник Владе и министар одбране ИВАН АНУШИЋ представио пројект повратка војске у Бели Манастир, недуго након тога у Министарству одбране у Загребу одржан је радни састанак на којем су присуствовали ИВАН АНУШИЋ и градоначелник Белог Манастира ТОМИСЛАВ РОБ. Главна тема састанка били су кораци у обнови простора касарне. У току су геодетске мере касарне, а разговора је било и о решавању простора за тренутне станаре касарне, Градско друштво Црвеног крста Бели Манастир и Добровољно ватрогасно друштво Бели Манастир.

Изменом Просторног плана Осјечко-барањске жупаније створени су предуслови за почетак уређења касарне у коју би војници требали уселити до 2026. године. Огроман комплекс који се простире на нешто

Беломанастирска касарна

ИНФОРМАТОР

мање од 70.000 четворних метара тражи и огромна улагања па се вредност улагања процењује на неких 28 милиона еура јер неки су објекти у лошем стању па ће се морати обнављати, а неки ће се морати и рушити. До 2026. године у Бели Манастир, у нову касарну, уселиће око 800 војника. — Повратак оружаних снага у Бели Манастир је врло битан за Барању, а позитивно ће утјецати на gospodarство Осјечко-барањске жупаније и популацију истока Хрватске – рекао је Иван Анушић. Задовољство због пројекта повратка војске у Бели Манастир изразио је и беломанастирски градоначелник.

— Уредити овај простор и довести овдје колико сам чуо од премијера и министра, 800 људи, то је стварно велика ствар јер овдје ће онда живнути господарство и демографија – рекао је Томислав Роб. Градском друштву Црвеног крста Бели Манастир, које у касарни има складиште, и Добровољном ватрогасном друштву Бели Манастир тражит ће се друго смештајно решење.

■ Зоран Поповић

Татјана и њен отац у ловачкој опреми (Фото: Т. Руњанин Брунер)

да бих могла недељама више времена да проводим с оцем, да уживамо у природи, шетамо, и имамо активан спортски живот – открила нам је Татјана мотиве да постане ловкиња. Уз све набројано, отхранила је два легла краткодлаких птичара, како би имала пса који ће да иде с њом у лов, који ће да учи да маркира, доноси дивљач и не плаши се пуцања.

Колеге ловци добро су је прихватили у друштву. Током ловне сезоне, која почиње у октобру, Татјана је углавном у групи старијих ловаца с којима лагано пешачи. Наравно, за сваког ловца важан је и улов, па је тако фазан био њен први трофеј.

— Како ловачка етика налаже, чим се одстрељи прва дивљач следи тзв. ловачко крштење. Ритуал се обавља по договору одређени дан, припреми се свечани ручак и колачи. У шуми се легне преко пушке, одстрељена дивљач се посложи изнад, а ловци са штаповима набрајају шта је онај који се крсти одстрелио, шта је скривио и онда те симболично истуку – препричала нам је саговорница ритуал којим се постаје ловац. Након годину дана у Ловачком друштву и током друштвених лова, одстрелила је још неколико фазана и зечева, од чијег меса често прави и одређене специјалитете. Са супругом и децом, Татјана живи у Вери и успева да усклади обавезе с хобијем.

— Гледам да се припремим на време, јер је добра организација пола посла. Вече пре лова, скувам и припремим све што треба за децу. Наравно, ту је и доста опреме која треба да се припреми. Пушка мора да буде чиста, муниција спакована, као и вишеслојна одећа, у случају хладноће. Долазим код тате, где ме чека мој пас који је тамо за време ловне сезоне, обувамо чизме и крећемо у лов – препричала нам је један ловни дан Татјана.

Осим што је лов, природа и шетња одмакну од убрзаног начина живота, као додатне позитивне ствари у ловству навела је бригу о дивљачи, постављање хране и воде, вођење рачуна о броју штеточина, спашавање дивљачи у случају поплава, пожара и слично.

■ Сенка Недељковић

На Сајму писаца

Представници српске заједнице из Хрватске присуствовали су Сајму писаца и издавача у Сомбору

САЈАМ писаца и издавача одржан је у периоду од 2. до 4. фебруара у Српској читаоници Лаза Костић у Сомбору и на њему су учествовали представници Заједничког већа општина и Српског културног центра из Вуковара. Био је то први сајам књига издавача и писаца из Србије, као и земаља у окружењу, односно из Мађарске, Хрватске и Републике Српске. Посебан штанд на Сајму садржавао је издања која су припремили Заједничко веће општина и Српски културни центар.

— На сајму је представљена књига 'Бобота-сведоци времена', настала у издању зво-а, док је Влатко Ковачевић представио своје ауторско дело 'Који је мој' – рекао је председник зво-а Дејан Дракулић. Као један од пратећих програма у склопу манифестације, одржан је округли сто на тему 'Издаваштво изван метрополе: Искуства и перспективе', чији је модератор био председник Одбора за издавачку делатност, проф. др. Саша Радојчић.

— Била је то прилика да се успостави контакт с другим издавачима и ауторима те разговара о могућностима сарадње – рекао је председник зво-а. Додао је да је циљ таквих манифестација договарање заједничких програма за овдашњу публику, а све са циљем очувања културе, традиције и обичаја српске заједнице из региона.

Поред изложбе књига, о издавачкој делатности Срба у Хрватској у глобалу, говорио је председник Одбора за културу и спорт у зво-у Вељко Максић. Представници из Хрватске истакли су важност и улогу Српске читаонице као партнера с којим би могли да реализују квалитетне, понекад и неуобичајене програме. Наглашавајући издавачку делатност, као један од видова очувања културног идентитета, председник Заједничког већа општина најавио је да је у оквиру овогодишњег буџета планиран износ за издавање најмање четири књиге у будућем периоду.

■ С. Недељковић

Донација за обољеле малишане

Дарови црквене општине намијењени су дјецима на болничком лијечењу

ЦРКВЕНА општина у Копривници показала је поново хуманост на дјелу. Трећу годину заредом донирала је тако пакетиће за одјел педијатрије у копривничкој Опћој болници др. Томислав Бардек. Пакетићи као и више пута до сада, намијењени су дјецима која се тренутно налазе на болничком лијечењу. Велику помоћ приликом припреме донације која је највише обрадовала дјецу која су због здравственог стања одвојена од својих породица, дало је особље запослено на споменутом педијатријском одијелу. О самој донацији и мотивима за њу нешто више рекао је копривнички парох РАДОВАН ДИМИТРИЋ.

— На одјелу су нас дочекали начелница педијатрије др. Маја Тот-Мршић, главна сестра болнице Ружица Евачић, главна сестра на педијатрији Драженка Петрић

Лијечници и донатори

и особље педијатрије. Заједнички смо изразили задовољство што нас је ова лијепа геста окупила и ове године, те смо договорили да убудуће на овај начин показујемо своју љубав и бригу према малишанима који се лијече у болничким условима – истакнуо је Димитрић. Захвалност на донацији изразила је водитељица одјела педијатрије др. Маја Тот-Мршић.

— Можемо рећи да ваши доласци постају традиција. Желим вам захвалити у име болнице и одјела педијатрије, а највише у име наших малих пацијената које сте развеселили поклонима и тако им уљепшали болничке дане – казала је Тот-Мршић.

■ З. В.

Флексибилност у винограду

Јавности је представљен пројект 'Прилагођавање виноградарства климатским промјенама'

Stogodnjak
(725)

НА празник Светог Винка и на покушалишту Мандићевац осјечког Факултета агроботаничких знаности на обронцима Крндије код Ђакова, јавности је представљен пројект 'Прилагодба виноградарства климатским промјенама кроз валоризацију и имплементацију адаптивних генотипова винове лозе – (АДАПТИВИС)' вриједан 2,5 милијуна еура, у оквиру прекограничног програма Хрватска – Србија 2021 – 2027.

— У склопу пројекта, чија реализација почиње у травњу ове године, бит ће изграђен знанствено-истраживачки центар, у којем ће се образовати будући стручњаци који ће развијати виноградарство с циљем очувања аутохтоних сорта вина, али и увођења нових које ће бити отпорније на климатске промјене. Тај истраживачки центар помоћи ће у подизању квалитете и очувању винарске традиције и стога смо овај пројект прогласили стратешким јер је од изразите важности за Славонију и Барању, најавио је државни тајник у Министарству регионалног развоја и фондова Европске уније Домагој Микулић. На то се надовезао и осјечко-барањски жупан Мато Лукић.

— Славонија је највећи произвођач грозђа у Хрватској с доминацијом грашевине, а Осјечко-барањска жупанија има четири виногорја те ће овакав истраживачки центар допринијети и развоју туризма наше жупаније, која је и лани остварила рекордне туристичке бројке, чему су свакако допринијеле и бројне винске манифестације, улагања винарија у смјештајне и прихватне капацитете те кушаонице.

Пројект, који ће се у 85-постотном износу суфинанцирати из еу-фондова,

Обредно резивање винове лозе на Светог Винка

водиће Факултет агроботаничких знаности у партнерству с новосадским Пољопривредним факултетом. Уз Мандићевац, други дио пројекта реализираће се у Сремским Карловцима код Новог Сада. Уз развој виноградарства отпорног на климатске промјене, тежит ће се и развоју технологија које ће смањити употребу пестицида у виноградима.

■ Ј. Недић

Вуковар
у гостима

Осјечки пододбор СКД Просвјете поставио је изложбу с ликовне колоније 'Боја Вуковара'

УПРОСТОРИЈАМА СКД Просвјета, пододбор Осиек, постављена је изложба слика 'Боја Вуковара' с ликовне колоније 2022. године. У име домаћина двадесетак присутних љубитеља уметности поздравио је Зденко ЧИКАРА, председник осјечког пододбора који је уједно представио програм активности у текућој години. Изложбу је припремио и представио Миленко Живковић, председник СКД Просвјета, пододбор Вуковар који је рекао да се 1995. године 'Боја Вуковара просула по граду и по онима који су у то време стварали'. Миленко Живковић је један од оних који наставља оно што су покојни БРАНКО КУРУЦИЋ и његова екипа започели, а тих су година имали три колоније академских сликара широм света. Ликовна колонија Боја Вуковара 2022 испунила је своју мисију, а као резултат окупљања великог броја инспиративних сликара произашао је занимљив фондус уметничких дела из којег је настала изложба на којој су представљена уметничка дела 13 сликара из различитих средина, различитог образовања, који су користили уље или акрилик на платну. Теме сликара су најчешће пејзажи, апстрактне теме, и композиције. У склопу постављене изложбе програм је употпуњен песмама о Вуковару које је прочитала НЕВЕНКА ЛУКИЋ, чланица вуковарског пододбора, и музичким нумерама које је на гитари одсвирала ХРИСТИНА ЂУРАНОВИЋ, чланица Музичко-хорске и Тамбурашке секције осјечког пододбора.

■ З. Поповић

Ин мемориам:
Младен Хорват – Млађо
(1940. – 2024.)

Био је кроничар историје родног села Брањина и председник беломанастирског Црквеноопштинског управног одбора

ПРЕМИНУО ЈЕ МЛАДЕН ХОРВАТ – МЛАЂО ИЗ БЕЛОГ МАНАСТИРА. Сахрањен је на беломанастирском Православном гробљу. Остаће упамћен као дугогодишњи председник беломанастирског Црквеноопштинског управног одбо-

Младен Хорват – Млађо

ра (ЦОУО) и као аутор књиге 'Село Брањина од постанка до данас'.

Рођен је 1940. у барањском селу Брањини, у коме је од 1886. до 1941. парох био чувени прота СТЕВАН МИХАЛЦИЋ. Хорват је основну школу завршио у Брањини, осмогодишњу у Белом Манастиру, школу ученика у привреди у Кнежеву, средњу техничку у Осиеку и вишу машинску у Земуну. Радио је годину дана у Творници пољопривредних стројева у Кнежеву, 15 година у осјечком ОЛТ-у и 19 у беломанастирском имв-у, а био је и предавач стручних предмета у Техничкој школи у Белом Манастиру. У пријевремену пензију отишао је 1997.

Године 1966. оженио се СЛАВКОМ СТАНКОВИЋ, с којом је живио у сретном браку и с којом је имао двије кћерке. Године 1974. породица је распродала имовину у Брањини и купила кућу у Белом Манастиру, 1984. постао је члан ЦОУО, 10 година био је његов благајник, 1994. изабран је за његовог председника и ту је дужност обављао преко 25 година. Уз председниковање, био је и појак на светим богослужењима. Појање је научио од свештеника Младена Бајића и свог брата од ујака МИЛОВАНА ДВОРНИЋА. Покојни епископ осјечкопољски и барањски Лукијан уручио му је 2011. године грамату за 'несебично залагање за нашу мајку Цркву и Божији народ'.

Године 2022. Вијеће српске националне мањине у Граду Белом Манастиру, издало је на 191 страници и у 200 примјерака, књигу 'Село Брањина од постанка до данас'. Како је сам написао на 188. страници те књиге, Хорвата су за Брањину везале најљепше успомене. Своју књигу почео је писати тамо гдје је стао прота Михалцић књигом 'Барања од најстаријих времена до данас' (1937.), с том разликом да је Михалцић као историчар грађу о Брањини прикупљао по европским центрима, а Хорват се ограничио само на Брањину, црпећи главнину података из књига рођених, вјенчаних и умрлих од 1896. до 2019. године. У посљедњих 130-ак година Брањина је доживјела страховити демографски пад па се број становника од 1534 у 1890. години стрмоглавио на само 223 на посљедњем попису 2021, а број Срба се са 219 у 1991. смањило на само 29 душа 2019. године. Зато је Хорватова књига дар свим Брањинцима да не би дошло до потпуног заборавља.

■ Јован Недић

16. 2. – 23. 2. 1924: занимљив је био почетак сједнице Народне скупштине у Београду. Након што је заступник Војин Лazić изрекао теške оптужбе на рачун бившег министра правде Лазе Markovića, тврдећи да је у више наврата договарао својим пријатељима, Marković се готово пуна два сата бранио од оптужби, говорећи 'да је у свему поступао строго по закону, па се закона држао и онда кад је био неповољан по државу...' Праве салве смјеха дијела заступника изазвала је министрова тврдња да ником није договарао, а поготово не 'у случају hercegovачких фамилија које су се на пријеvarан начин домogle великог комплекса државног земљишта. Одговорио му је управо Lazić, rekavši уз остало да је 'државу оштетио за обvezнице, и то namjerno, тако што је најpriје са својим блиским stranačким пријатељима sklapao pogodbe и dogovore, а тек онда sve iznio pred ministarsko vijeće...' Upitao је такођер зашто се Marković, као ministar правде, miješao у rad ministarstva за socijalnu politiku kad је trebalo pomoći nekim stanovnicima pasivnih krajeva. Zašto? Zato jer је imao у svemu svoje uske, privatne interese. За riječ се javio и демократа Slavko Dekanac, rekavši да Marković odmah мора на sud. 'Да је moralna osoba то је već trebao сам učiniti', а potom nastavio: 'Priје rata nije се moglo reći за naše vodeће ljude да су се obogatili на nečastan način. Međutim, poslije rata sve се preokrenulo. Otkuda poslijeratni milijunaši. За vrijeme tragedije srpskog naroda, у Ženevi сам vidio profesora univerziteta, koji odgaja нашу mladež, urednika lista 'La Serbia', kako се ponaša raskalašeno...' А tko је то bio? Upravo ministar Marković!

* prije 30 godina у Koljevu, malom ličkom selu, zaručili су се momak и djevojka. Ali uskoro, зарuke су razvrgnute. Momak је otišao у Ameriku, а djevojka ostala у Lici. Odbijala је redom sve просце, pišući svome draganu duga писма о vjernosti и ljubavi. On би јој povremeno odgovorio dopisnicom. Та ljubavna prepiska trajala је punih 30 godina, а завршила је управо ovih dana kad је из Amerike stigla neočekivana vijest – да је mladić tragično izgubio život. Uza то, у obavijesti је stajalo и да је svoјој Penelopi ostavio veliko naslijeđe – više од 30.000 dolara, 'ravno по 1000 dolara за svaku godinu čekanja'.

* poslije duge и teške bolesti у Zagreбу је, у 36. godini, umro profesor и novinar Bogdan Stanojević, рођен у Glini 1888. Gimnaziju је завршио у Karlovcu, а univerzitet у Beču и Zagreбу. Bio је asistent на zagrebačkom sveučilištu, па poslije, 1914. године, premješten за profesora у Rumu, гдје је služboвао sve до odlaska у voјsku у којој је био dvije године, али као običan voјник, не жеleћи се služiti pravом да bude austrijski jednogodišnji dobrovoljac и aspirant за rezervnog oficira. Poslije prevrata radio је као asistent у Sveučilišnoj knjižnici у Zagreбу, а zatim и у zagrebačkoј Pedagoškoј akademiji и у Realnoj gimnaziji.

■ Đorđe Ličina

Makedonci s prtljagom

Dok su stranke prisiljene poduzimati vrtoglave manevre ne bi li ishodile ustavne promjene i time otvorile put pregovorima s EU-om, zadnji popis pokazuje da je Makedoniju napustilo deset posto stanovnika. Neslužbeno se procjenjuje da je emigriralo pola milijuna ljudi. Možda zato praktički svaki dućan u čaršiji prodaje i kofere

Oko jedan sat iza podneva prvi smo posjetitelji arheološkog lokaliteta Stobi, najvažnijeg i najvećeg u Sjevernoj Makedoniji. Smješten je između Crne reke i Vardara, na povijesno glavnom prometnom pravcu koji je povezivao područja Dunava s mediteranskim zemljama. Do

ostataka antičkog grada dolazi se autoputom koji se u nastavku spušta južno prema Solunu. Cestu su 2018. godine svečano otvorili tadašnji makedonski premijer ZORAN ZAEV, makedonski i grčki ministri prometa te evropski šef za pregovore o proširenju.

Dotad se autoput zvao Aleksandar Veliki, kao i praktički svaki strateški objekt u toj

zemlji. U duhu zakapanja ratne sjekire dvaju susjeda te je godine preimenovan u autoput Prijateljstvo. Socijaldemokrat Zaev tada je s bivšim grčkim premijerom ALEKSISOM CIPRASOM potpisao Prespanski sporazum i time uklonio grčku blokadu makedonskim pregovorima za ulazak u Evropsku uniju. Provedene su ustavne promjene radi novog

imena države, a u sklopu njih albanski jezik dobio je status drugog službenog jezika.

Time je Zaev, barem kada je državna razina u pitanju, definitivno raskrstio s politikom 'antikvizacije' svoga prethodnika NIKOLE GRUEVSKOG, tadašnjeg šefa nacionalističkog VMRO-DPMNE-a. Gruevski je u međuvremenu osuđen na dvije godine zatvora zbog korupcije, zbog čega je pobjegao u Mađarsku i tamo dobio azil, pa je njegova bizarna ideologija manje-više pospremljena u ropotarnicu povijesti. No ostavio je za sobom fizičke tragove te politike povijesnog revizionizma, čija je glavna teza da Makedonci nisu Slaveni, već potomci antičkih Grka.

Iako su temelji makedonske državnosti postavljeni u vrijeme Jugoslavije, u procesu antikvizacije taj dio povijesti prikazivan je isključivo kao traumatična epizoda u tisućljetnoj državotvornoj borbi djece ALEKSANDRA MAKEDONSKOG. Kruna tog procesa bio je Projekt Skoplje 2014, čiji je cilj bio izmijeniti prijestolnicu kako bi joj se dao klasicistički izgled. Izgrađeni su deseci zgrada, mostova i spomenika, a jedno su se vrijeme, priča nam politolog ARTAN SADIKU, čak i maturanti na proslavama umjesto u svečane haljine i odijela oblačili u grčke toge. Tijekom realizacije projekta pronevjerene su stotine milijuna eura, a danas se s modernističkih zgrada izgrađenih nakon potresa 1963. već polako trune na njih nalijepljene klasicističke fasade.

Sa sadašnjim odmakom pridošlici se čini da stanovnici Skoplja nemaju problema ni s tim što im je centar grada natrpan nacionalističkim kičem, ni s činjenicom da tog kiča jednog dana, možda vrlo skoro, više neće biti. Naviknuti su na megalomanske građevinske projekte, na rušenje starog i podizanje novog, a organska multikulturalnost bez problema u sebe može usisati još jedan identitet, pa bio on i lažan. Makedonci su nepopravljivi Balkanci, ne zna se gdje završava antika, gdje počinje Bizant a što je došlo s Osmanlijama, koji

Megalomanski građevinski projekti u centru Skoplja

Sve će ovo nestati kad Makedonija uđe u EU, konstatiramo dok šetamo Bit pazarom, velikom natkrivenom tržnicom na sjevernom kraju čuvene skopske stare čaršije. 'Mi ovdje kažemo da će Makedonija ući u EU kad se ona raspadne', na to će filmaš Đorđi

je prodavač u staroj čaršiji Albanac a koji Rom, koja kuharica Makedonka a koja Turkinja.

Zato se valjda i može dogoditi da je u tri poslijepodne neprocjenjivo arheološko nalazište bez ikakve zaštite. Prodavačica karata u kiosku pred ulazom otišla je kući, rampe na kojima se skeniraju ulaznice podignute su. Ulaz je slobodan, baš kao i čopor pasa koji suvereno manevriraju ulicama nekadašnjeg rimskog, vojno i trgovački važnog grada. Oni su, osim nas, jedina živa bića na ovom mjestu. Kao i skoro sve bitno u suvremenoj Makedoniji, i vrhunac arheoloških istraživanja u Stobiju dogodio se u vrijeme Jugoslavije, 1970-ih i 1980-ih godina. Kasnije su uglavnom američke fondacije financirale nužne radove.

Autoput Prijateljstvo dalje se proteže vinskome regijom Tikveš u kojoj se miješaju kontinentalna i mediteranska klima. Ljeta su duga i topla a zime kratke i blage, pa to u kombinaciji s plodnim tlom tvori povoljne uvjete za proizvodnju povrća, voća, grožđa i duhana. U odnosu na jugoslavenski period proizvodnja vina se smanjila, no poljoprivreda u BDP-u stabilno sudjeluje s deset posto, iako brežuljci i planine čine 80 posto teritorija. Oko petina radne snage zaposlena je u poljoprivredi, a gospodarstva su malena i fragmentirana, s malo industrijske proizvodnje, pa je hrana domaća, raznovrsna, ukusna i još uvijek dostupna. Sve će to nestati kad Makedonija uđe u Evropsku uniju, konstatiramo dok šetamo Bit pazarom, velikom natkrivenom tržnicom smještenom na sjevernom kraju čuvene skopske stare čaršije.

ĐORĐI, filmaš koji je studirao u Bologni i povremeno pušta muziku u jednom kafiću u čaršiji, na to će: 'Mi ovdje kažemo da će Makedonija ući u EU kad se ona raspadne.' Smijemo se i uzvraćamo da na to nipošto ne treba gledati kao na neku tragediju.

Gledamo prodavača mljevene paprike, dlanovi i usta crveni su mu od slatkog i ljutog začina koji grabi lopaticom s jarkih brdašaca. 'Kad uđete u EU kupovat ćete papriku zapakiranu, skupu i vjerojatno uvoznu', unaprijed žalimo što će moloh evropskih integracija poharati autentičnost koja se još žilavo drži u zemljama takozvanog zapadnog Balkana.

Makedonija je status EU kandidatkinje službeno dobila još 2005. godine, no formalni pregovori započeli su tek u proljeće 2020., nakon što je riješen spor oko imena s Grčkom. Već šest mjeseci kasnije uslijedila je druga blokada, ovog puta Bugarske, čije elite povijesno svojataju Makedoniju i Makedonce, odričući im zaseban identitet. Nakon pustih političkih natezanja u objema zemljama i uz dosta korištenja mišića francuskog predsjednika

EMMANUELA MACRONA, u ljeto 2022. Bugarska je konačno uklonila veto. Makedonski parlament usvojio je potom 'francuski prijedlog' kojim se od Makedonije traži da prizna postojanje 'zajedničke povijesti s Bugarskom', a Bugare uvrsti u ustav kao nacionalnu manjinu. Ovaj kompromis, međutim, još nije realiziran, iako su se izrazito proevropski angažirane albanske stranke bile spremne za njega žrtvovati. Za ustavne je promjene potrebna dvotrećinska većina, pa su nacionalisti iz opozicijskog VMRO-DPMNE-a svoju podršku bili uvjetovali izlaskom iz vlade albanske Demokratske unije za integraciju (DUI), na što su oni pristali. 'Svjesni nada i snova građana da jednog dana postanu dio velike evropske obitelji, mi, ministri i vladini dužnosnici iz redova DUI-ja dajemo ostavke na funkcije koje sada obnašamo', napisali su u kolovozu prošle godine u pismu premijeru DIMITRU KOVAČEVSKOM. No VMRO-DPMNE se predomislio, pa je tada cijeli proces opet stavljen na čekanje, objašnjava nam Artan vrtoglave manevre koje su vladajući prisiljeni poduzimati ne bi li ishodili ustavne promjene i time otvorili put pregovorima s EU-om.

— Tehnička vlada s premijerom Albancem na čelu nema ovlasti potrebne za bavljenje procesom pristupanja EU-u, pa se čekaju izbori da se taj proces nastavi – priča Sadiku.

Naime, premijer Kovačevski i predsjednik parlamenta TALAT XHAFERI podnijeli su 25. siječnja ostavke, nakon čega je formirana tehnička vlada koja će upravljati zemljom do izbora 8. svibnja. Prema Zakonu o vladi, svoje ministre u tehničkoj vladi ima i VMRO-DPMNE kao najveća opozicijska stranka, dok je koalicijskim dogovorom iz 2020. utvrđeno da će DUI predlagati mandatar. Tako je Makedonija prvi put od osamostaljenja za premijera, iako samo tehničkog, dobila Albanca.

Albanci u Makedoniji čine oko 30 posto populacije, a kada im se pribroje Romi i ostale manjine, udio muslimana penje se na 40 posto. Roma je najviše, oko 200 tisuća, u skopskom prigradskom naselju Šutka, a zapadne fondacije ovdje su financirale izgradnju škola, dispanzera i ginekoloških klinika, pa se Šutka u usporedbi s romskim naseljima u Međimurju doima kao New York.

Ako je Šutka glavni grad makedonskih Roma, onda je Tetovo glavni grad Albanaca, koji u njemu čine 70 posto stanovništva. Prošlog ljeta Tetovljani su bili protagonisti 'nacionalističkih provokacija', kako ih je nazvao predsjednik države STEVO PENDAROVSKI, koji je zbog toga zatražio sankcioniranje lokalnih čelnika.

Za posjeta premijera Kosova ALJBINA KURTIJA povodom otvaranja tunela koji će povezivati Tetovo i kosovski Prizren mahalo se albanskim zastavama, a Kurti je prisustvovao i preimenovanju jedne ulice u albanskoj općini Čair u centru Skoplja. Više se ne zove

Bogatstvo ponude na Bit pazaru

U skopskom prigradskom naselju Šutka živi oko 200 tisuća Roma

po partizanskoj Drugoj makedonskoj brigadi, već po ADEMU DEMACIJU, 'kosovskom Mandeli' koji je u jugoslavenskim i srpskim zatvorima proveo 28 godina. Sad već bivši premijer Kovačevski od vlasti Čaira stoga je zatražio da čim prije odrede neku drugu ulicu koja će nositi ime, kako je rekao, herojske makedonske brigade.

U NATOČ provokacijama, a i činjenci da se i mimo ovakvih događaja svugdje na tetovskim ulicama mogu vidjeti albanske zastave, dojam je da u ovom gradu, koji bi se mogao opisati kao jedna golema prodavaonica srebra i zlata, ipak vlada međuetnički sklad. Ako u svakom društvu koje pije kavu u kafiću nasuprot čarobne šarene džamije sjedi djevojka s maromom, dok joj je prijateljica u minici, nama se to čini sasvim zadovoljavajuće. Osim toga, kako rekoso, makedonski su Albanci posvećeni Evropejci; ima i boljih načina od ratovanja da se ujedine u Veliku Albaniju. Trgovina na Balkanu ionako ne poznaje granice, a u Tetovu je u doba novogodišnjih praznika većina automobila s tablicama Njemačke, Švicarske, Austrije, Italije... U više navrata

od Tetovljana čujemo kako 'jako vole Split', neki vlasnici zlatarnica tamo su živjeli do rata, a jedan od najboljih restorana u gradu zove se Dubrovnik. Nekoliko dana prije rošade u institucijama vlasti krajem siječnja, u Skoplju je održan sastanak čelnika zemalja zapadnog Balkana s evropskim i američkim diplomatima, gdje su svi zajedno divanili o 'planu rasta regije'. Potonji su u pohode orijentu došli sa šarenim perlicama – slobodom kretanja kapitala, ljudi i usluga i mogućnošću Makedonaca da 'rade gdje žele'. Zauzvrat će čelnici regiona formirati zajedničko tržište, koje će imati pristup evropskom tržištu i prije nego što zemlje postanu članice EU-a. Bolje reći, evropska će biti roba imati slobodan pristup balkanskom tržištu, a Makedonci, čija se ukupna populacija već srozala na 1,8 milijuna stanovnika, s manje bi birokratskih zavrzlama moći ispunjavati svoju sudbinu jeftine radne snage u zapadnoj Evropi.

Makedoniju je, prema službenom popisu stanovništva iz 2021., napustilo 200 tisuća njezinih stanovnika, odnosno deset posto. No neslužbeno se procjenjuje da je emigriralo pola milijuna ljudi. To bi moglo objasniti zašto praktički svaki dućan u čaršiji prodaje i kofere, a za svake šetnje njezinim uličicama susrećemo barem jednu osobu koja grbavom kaldrmom kotrlja ganjc novo putno pomagalo.

U kafani Gluvo kuće konobar BOJAN priča nam kako je tri ljeta zaredom radio u hvarskom restoranu For. Ovog će ljeta uzeti pauzu da se malo odmori, a i prođe ga volja kad se sjeti 24-satnog drndanja autobusom po brdovitom Balkanu. Plaća mu je bila dobra, kaže, prve godine hiljadu eura, a svake iduće još 200 eura veća, dok u Skoplju zarađuje 500 eura, a na kiriju mu ode polovica. Procjenjuje se da je na hrvatskoj obali prošlog ljeta sezonski radilo 60 tisuća državljana ove zemlje, čijih je 40 posto, prema Eurostatu, u riziku od siromaštva, a nezaposlenost mladih iznosi 35 posto. Nemamo srca reći Bojanu da njega i njegove sugrađane, jednom kada i formalno postanu periferija Evropske unije, ne čeka baš puno bolja budućnost. ■

Zlatarnica u Tetovu, u kojem u nekoliko navrata čujemo kako 'jako vole Split'

Rent-a-svemir

Međunarodna svemirska stanica koju su zajednički stvorili SAD, Rusija, Europa, Japan i Kanada za sedam će godina prestati funkcionirati. Nove stanice bit će privatno financirane i iznajmljivat će svoje kapacitete. Sve će biti spremno za privatnu eksploataciju Mjeseca

NEDALEKO iznad naših glava, na otprilike 400 kilometara visine, najskuplji laboratorij u povijesti juri tolikom brzinom da svakih devedeset minuta obiđe Zemlju. Više od četvrt stoljeća bio je dom znanosti u svemiru, trajna nastamba u kojoj su ljudi neprekidno živjeli, radili i istraživali u uvjetima gotovo nulte gravitacije. Taj je laboratorij ravnopravno služio produbljenoj znanja većine čovječanstva – zajednički su ga gradili i koristili SAD, Rusija, Europa, Kanada i Japan – no neće još dugo.

Međunarodna svemirska stanica – ISS – spomenik je jedne ere, optimističnog pogleda u budućnost koji je vladao nakon

završetka hladnog rata i pada željezne zavjese. Amerikanci i Rusi svemir su odlučili istraživati zajedno, zajedno s najbistrijim i najsposobnijim znanstvenicima i inženjerima iz cijelog svijeta. Od lansiranja prvog modula Zarje (Zore) godine 1998. do danas je na stanici boravilo više od 270 astronauta iz 22 države. Na njoj su izveli gotovo 3.000 eksperimenata za dobrobit ljudskog roda. Od listopada 2000. barem troje astronauta neprekidno je boravilo u niskoj orbiti oko Zemlje, na trenutke i znatno više.

Niska orbita ima svoje prednosti i mane. U nju je dosta lako, relativno gledano, dostaviti masivan teret, što je bilo neophodno kako bi se dopremili i sastavili brojni dijelovi

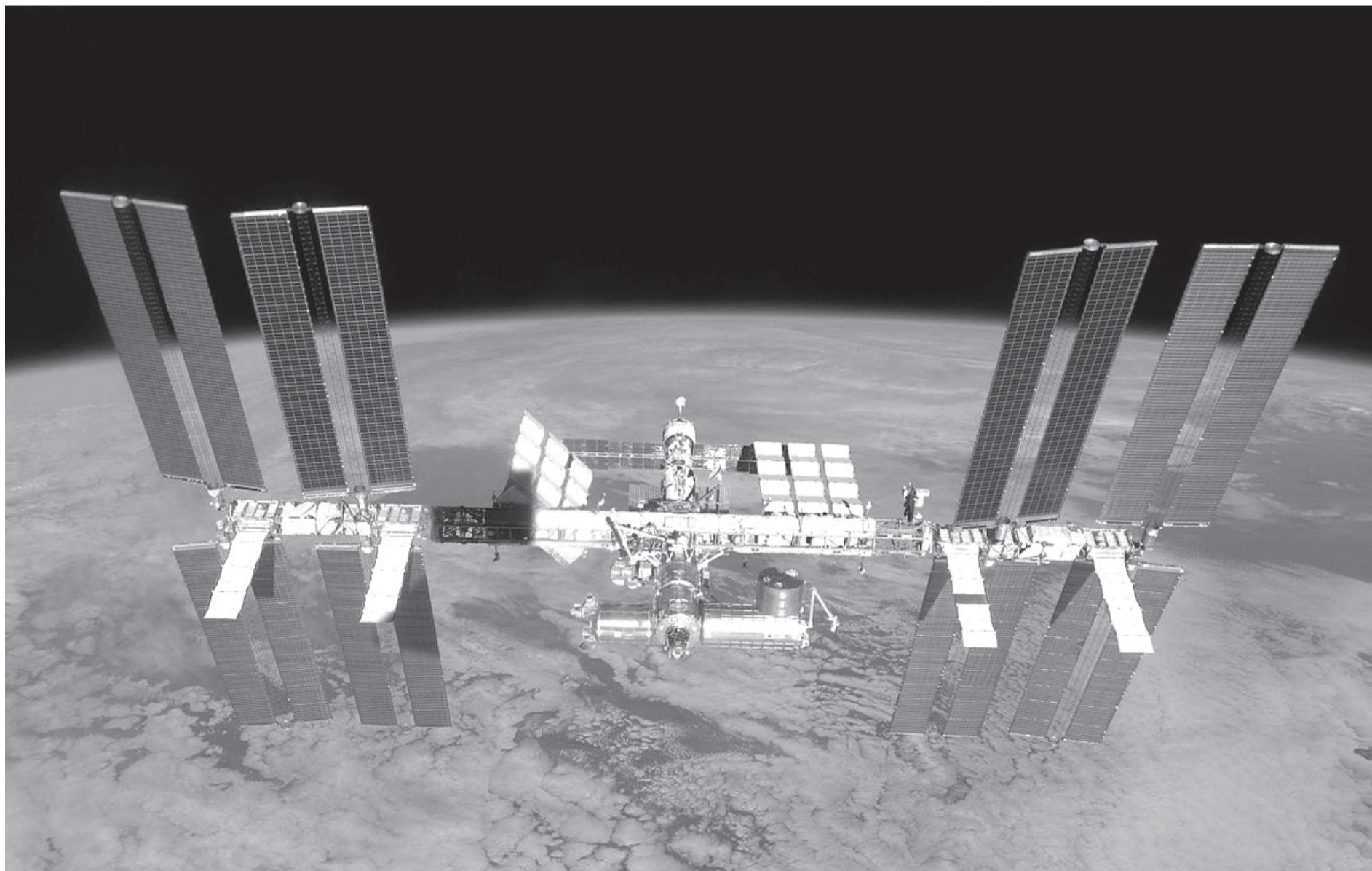
svemirske stanice, čija je masa danas veća od 450 tona. No njezin je problem što se ona nalazi na rubu atmosfere. Sudari s rijetkim česticama zraka na visini od 400 kilometara lagano usporavaju stanicu, zbog čega bi sama od sebe prije ili kasnije izgubila visinu, upala u gušću atmosferu i izgorjela. Od samih početaka ISS-a je zato trebalo redovito 'pogurivati' kako bi stanica zadržala svoju orbitu. Za to su bile zadužene ruske rakete Progres, koje bi donosile zalihe, opremu i eksperimente na postaju, a višak svojeg goriva koristile bi za održavanje orbite postaje. No danas geopolitičko okruženje više nije isto, a Rusija – pod sankcijama i posvađana sa zapadom – ne samo da ne može i ne želi

suradivati, nego se čak na trenutke i prijetila da će pustiti ISS da padne na Zemlju.

ISS je na neki način skoro pa imao i sreće – da je do krize došlo prije nekoliko godina, stanica bi ostala bez glavnog vozila za prijevoz astronauta, ruskog Sojuza. Od 2011. kada je Space Shuttle 'umirovljen' Sojuzi su bili jedina svemirska letjelica koja je mogla poslati tri čovjeka u nisku orbitu oko Zemlje. SAD je tek 2020. ponovno stekao tu mogućnost, nakon uspješne misije Demo-2 tvrtke SpaceX, koja je poslala tri astronauta na ISS u svojoj kapsuli Crew Dragon. NASA je brzo istražila i druge opcije kojima bi nadomjestila manjak suradnje ruske svemirske agencije Roscosmos. Održavanje orbite, zaključili su, bit će moguće uz pomoć teretnih vozila Cygnus tvrtke Northrop Grumman. ISS je tako spašen, ali ne zadugo. Pred postajom je još najviše sedam godina života. U siječnju 2031., modul za deorbitiranje počeo će usporavati masivnu stanicu i time joj spuštati orbitu. Stanica će se naći u sve gušćoj atmosferi i sve više usporavati. Prvo će se od postaje odlomiti solarni kolektori, a potom će se redom otkidati postojeći moduli. Na kraju će se i noseća struktura i pojedinačni moduli početi raspadati u komade i uglavnom izgarati u atmosferi. Ostat će samo pojedini veliki komadi, najotporniji na stravične sile i zagrijavanje kojem će biti izloženi – uglavnom dijelovi nosive strukture – koji bi na Zemlju mogli pasti u komadu.

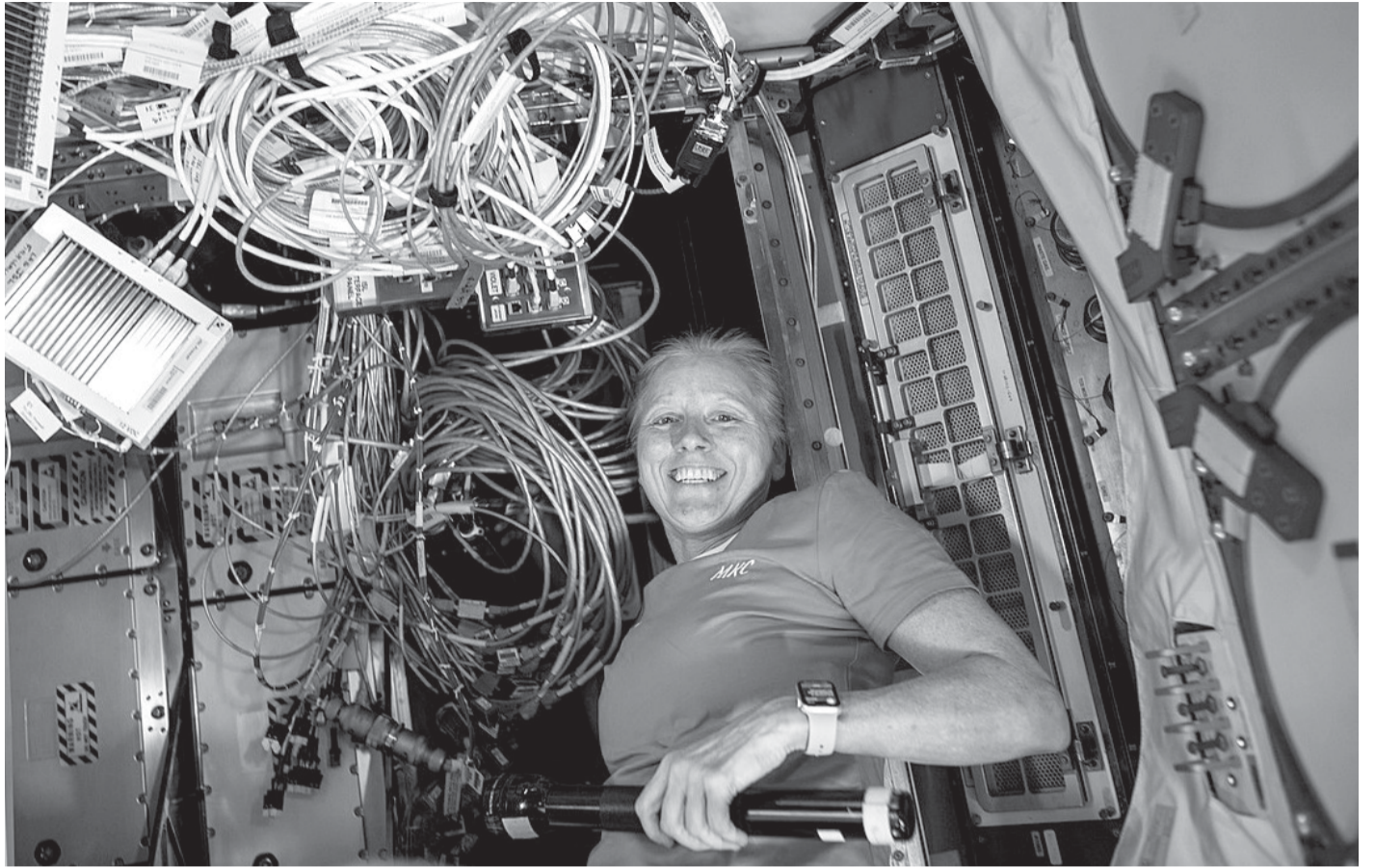
NASA ima plan da bi se izbjegla opasnost po ljude i imovinu. Zapravo, ima metu. Radi se o takozvanoj točki Nemo, koju je 1992. otkrio i imenovao hrvatsko-kanadski istraživački inženjer HRVOJE LUKATELA. Točka Nemo najudaljenija je točka na Zemlji od najbližeg kopna – mjesto na kojem bi, da ispadnete iz broda, najdulje morali plivati do najbliže oba-

Međunarodna svemirska stanica snimljena 2005. iz Space Shuttlea Discovery (Foto: NASA/Wikimedia Commons)

NASA, ESA, Japanska i Kanadska svemirska agencija i Roscosmos ostat će bez zajedničkog laboratorija. NASA je pitanje daljeg dugotrajnog boravka svojih astronauta u niskoj orbiti oko Zemlje odlučila riješiti vrlo kapitalistički – javno-privatnim partnerstvom

Astronautkinja Shannon Walker spaja novi gigabitni ethernet kabel na Međunarodnoj svemirskoj stanici 2021. (Foto: NASA/Wikimedia Commons)

le. Udaljena je 2.688 kilometara od otoka Ducie, u sklopu otočja Pitcairn, jednako koliko i od otoka Motu Nui u sklopu Uskršnjih otoka, odnosno otoka Maher na Antarktici. Ironično, radi se o mjestu koje je toliko udaljeno od bilo koje ljudske nastambe, sa samo jednim izuzetkom – Međunarodnom svemirskom stanicom koja ju redovito nadlijeće. U tim trenucima, astronauti su na 400 kilometara visine znatno bliže točki Nemo nego najbliži stanovnici Aucklanda na Novom Zelandu, koji se nalazi 2.778 kilometara daleko.

Nemo je poznat i kao 'groblje svemirskih vozila' jer su u njega već poslane brojne druge letjelice – njih više od 260 do danas. To je posljednje počivalište svemirske stanice Mir i šest postaja Saljut, kao i američkog Skylaba, a u nekom će trenutku u sljedećem desetljeću prigrbliti i Međunarodnu svemirsku stanicu. Bit će to kraj – prvo vatreni, a potom vodeni – laboratorija koji će u svemiru dotad provesti više od tri desetljeća. No bit će to i kraj jedne ere institucionalnog istraživanja svemira, stanice čiju su izgradnju i održavanje platile države kako bi se njome koristile njihove znanstvene organizacije i ustanove. Barem na zapadu. Jednom kada ISS zaroni u točku Nemo samo će još jedna država imati vlastitu svemirsku stanicu u niskoj orbiti oko Zemlje – bit će to kineska 'Nebeska palača', Tiangong, no čak je i njezin predviđeni vijek trajanja do 2031., s mogućnošću produžetka do 2036. Zašto je tako teško održati svemirsku stanicu u orbiti u nedogled? Zašto ISS ne bi ostao u svemiru i služio kao muzej ili bio nadograđivan i popravlján kao Tezejev brod? Odgovor je vrlo jednostavan i prozaičan – zamor materijala. Uz 15,5 orbita oko Zemlje svakoga dana, ISS se 15 puta dnevno prži na suncu, a potom 15 puta dnevno leđi u hladu. Svaka promjena dan-noć znači novo širenje ili stezanje nosive strukture i komponenata stanice, 465 puta svakog mjeseca, gotovo 170.000 puta svake godine. Čak i visoko izdržljivi materijali zamišljeni upravo za takve temperaturne ekstreme imaju svoje granice. U jednom trenutku, opasnost od katastrofalnog loma ili kolapsa postala bi prevelika, stoga je stanicu potrebno umiroviti mnogo prije nego što ta opasnost postane realna. Čak i kada bi nosiva struktura – skele koje povezuju habitacijske i laboratorijske module sa solarnim panelima i radijatorima – bila dovoljno izdržljiva da bi-

smo joj mogli vjerovati da će držati stanicu na okupu još nekoliko desetljeća, uklanjati postojeće, dotrajale module na ISS-u bilo bi nemoguće. Središnji moduli koji su služili kao okosnica stanice – Zarja, Unity i Zvezda – nisu ni zamišljeni ni izrađeni s demontažom na umu. Najmlađi od njih – Zvezda – lansiran je u srpnju 2000. i nagodinu će biti četvrt stoljeća star.

NASA, Europska svemirska agencija, Japanska svemirska agencija i Kanadska svemirska agencija, zajedno s Roscosmosom, tako će ostati bez zajedničkog laboratorija. Znači li to i kraj eksperimentima i znanosti u mikrogravitaciji? NASA je pitanje daljeg dugotrajnog boravka svojih astronauta u niskoj orbiti oko Zemlje odlučila riješiti na vrlo kapitalistički način – javno-privatnim partnerstvom, po dobro poznatom modelu 'novac javan, zarada privatna'. Malo pretjerujemo, ali dio je to NASA-inog dugoročnog plana komercijalizacije svemira kroz poticaje privatnoj industriji. Idealistički pogled zvuči otprilike ovako: NASA će stvoriti poznatu količinu potražnje za uslugama, kako za lansiranjem astronauta i tereta tako i za njihovim smještajem u orbitalne laboratorije. Privatne tvrtke potom će moći pokušati osmisliti poslovne modele u kojima će znati da mogu računati na određenu količinu usluga prodanih NASA-i, dok će viškove moći prodavati dalje, drugim državama i privatnim tvrtkama. Kritičari tvrde kako će

NASA za ono što ima danas uz vlastitu stanicu plaćati više, a dobiti manje. NASA-ini astronauti bit će podstanari u orbitalnim laboratorijima privatnih poduzetnika. To javno-privatno partnerstvo već je počelo funkcionirati na polju transporta astronauta i dostave zaliha i opreme. SpaceX-ov Crew Dragon već vozi astronaute na ISS, teretni Dragon i Northrop Grummanov Cygnus ispunjavaju komercijalne ugovore za dostavu materijala na postaju. U blizoj budućnosti takvih će letova biti sve više, a umjesto da lete na jednu međunarodnu postaju, letjet će na sve više – privatnih. Prva takva stanica, koja je već u izradi, zvat će se Axiom Station i svoj će život započeti kao dio ISS-a. Njezin prvi dio, Axiom Hab One, trebao bi se naći u svemiru 2026. kada će se spojiti s Međunarodnom svemirskom stanicom kao prvi privatni modul na njoj. Imat će prostor za smještaj i rad četiri astronauta, a naknadni moduli trebali bi dodatni prostor za još četiri, zajedno s dodatnim laboratorijima i brojnim drugim mogućnostima. Ideja je da se, kada dođe vrijeme za umirovljenje ISS-a, svi Axiom moduli odvoje od njega i ostanu u svemiru kao sasvim nova, samostalna postaja.

IAKO treba biti oprezan s bombastičnim najavama svemirskih poduzetnika – vlasnik Amazona JEFF BEZOS još nije uspio poslati ljude u orbitu sa svojom tvrtkom Blue Origin – Axiom Space na papiru ima pedigree neophodan za uspješnu izradu i upravljanje svemirskom stanicom. Osnivač tvrtke, MICHAEL SUFFREDINI, deset je godina bio glavni menadžer ISS programa u NASA-i i upravljao je tom postajom od 2005. do 2015. Osim njega u tvrtki je i bivši čelnik NASA-e za mandata BARACKA OBAMA, umirovljeni astronaut i vojni pilot američkih marinaca CHARLES BOLDEN. Suffredini i Bolden zajedno imaju više nego dovoljno znanja, iskustva i veza da takav pothvat učine uspješnim.

Axiom nije jedina planirana privatna postaja koja ima ozbiljne šanse za uspjeh. Starlab Space je tvrtka iza koje stoje Voyager Space i europski Airbus, a prošle godine im se pridružio i Northrop Grumman. Njihov Starlab trebao bi biti još jedan nasljednik ISS-a, koji će iznajmljivati smještaj i laboratorije astronautima NASA-e i ESA-e. Plan je lansirati postaju 2028. uz pomoć SpaceX-ove

Starship raketu, ako dotad uspješno proradi. Svemirsku je stanicu najavio i Bezos, čiji Blue Origin zajedno sa Sierra Spaceom planira lansirati 'Orbitalni greben', Orbital Reef, negdje u drugoj polovici ove dekade. Sve tri skupine dosad su dobile izdašnu pomoć NASA-e u iznosima od 120 do 160 milijuna dolara za razvoj potrebnih tehnologija kako bi se ostvario ključni cilj američke svemirske agencije – održavanje neprekinutog prisutnosti SAD-a u niskoj orbiti oko Zemlje.

Pojedine države još uvijek, barem na papiru, planiraju zadržati ili ostvariti vlastite smještajne kapacitete u niskoj orbiti. Roscosmos je tako najavio vlastitog nasljednika ISS-a, koji bi trebao poletjeti 2027. Veliko je pitanje može li to Rusija, opterećena sankcijama i ratnom ekonomijom, bez ukrajinskih dobavljača koji su proizvodili komponente za Sojuz i Progres rakete. Kina zasad, nakon Tiangonga, nema planova, no ta bi država sigurno mogla projektirati, izraditi, lansirati i postaviti nasljednika svoje stanice, negdje sredinom idućeg desetljeća. Otprilike u to vrijeme svoju stanicu planira i Indija. 'Indijski svemir', Bharatiya Antariksha, trebao bi postati dom za troje indijskih astronauta negdje oko 2035., ukoliko se ponuda privatnih svemirskih postaja ne proširi dovoljno da bi državama poput Kine i Indije moglo postati jeftinije unajmljivati prostor u svemiru umjesto trošiti milijarde na razvoj vlastitih kapaciteta. Zapadni partneri ISS-a, svemirske agencije SAD-a, Europe, Kanade i Japana ipak će raditi i novu zajedničku postaju, no ona neće biti blizu Zemlje. Umjesto 400-kilometarske niske orbite oko matičnog planeta, 'Lunarna kapija' (Lunar Gateway) bit će prva postaja na kojoj će astronauti boraviti više od 380.000 kilometara daleko od Zemlje, u halo orbiti oko Mjeseca. Tamo će se naći do kraja ovog desetljeća, a služiti će kao 'bazni kamp' za program Artemida – novi val istraživanja Mjeseca sa i bez ljudske posade. Iako će privatne tvrtke pomoći u izgradnji i opskrbi te stanice, drugi komercijalni interes zasad ovdje još ne postoji, no pitanje je koliko dugo. A jednom kada se pojave ozbiljne ideje o privatnom iskorištavanju resursa na Mjesecu, ili razvoju lunarnog turizma, privatne tvrtke bit će spremne. ■

26 godina Međunarodne svemirske stanice

3.000 eksperimenata

450 tona teška

400 kilometara visina niske orbite

270 astronauta

22 države

170.000 orbita godišnje

INTERNACIONALA

Antikorupcija na nogama

Vlast u Slovačkoj mijenja kazneni zakon i to tako da se kazne za pojedina kaznena djela, posebno financijska, odnosno koruptivna ublažavaju: rok za zastaru se skraćuje, a posebni ured antikorupcijskog tužitelja ukida. Na prosvjedima protiv Fica u 30 gradova bilo je 60 tisuća ljudi

PREMA procjenama opozicije, preko šezdeset hiljada ljudi okupilo se na protestima početkom februara u preko trideset gradova diljem Slovačke. Povod za proteste dugo je najavljivana izmjena kaznenog zakona. Prema planovima vlade, trebalo bi smanjiti kazne za pojedina kaznena djela, osobito ona financijska, rok za zastaru skratiti, a posebni ured tužitelja specijaliziran za borbu protiv korupcije ukinuti. Otkad su krajem prošle godine najavljene ove izmjene, opozicija se digla na noge. Iz tjedna u tjedan broj ljudi na protestima je rastao. No ništa od toga nije pokolebalo vladajuću većinu da 8. februara izglasa izmjene.

Iako je opozicija upozoravala da izmjene predstavljaju opasnost u različitim aspektima, poput vjerojatnog smanjenja kazni za silovanje, ipak je ključna točka spora bilo pitanje specijalnog tužitelja. Njegovim uklanjanjem predmeti vezani uz korupciju sele se na nižu regionalnu razinu, gdje se tužitelji nisu bavili takvim predmetima u posljednjih dvadeset godina koliko specijalni ured postoji. Ključno je, međutim, što je opozicija uvjeren da će to ujedno značiti i da će se otežati istraživanje korupcije na najvišoj razini, dok će se istovremeno kazne za one koji će biti osuđeni za takva kaznena djela smanjiti.

Prosvjedi protiv Fica i njegove kaznene reforme početkom februara u Bratislavi (Foto: Radovan Stoklasa/Reuters/PIXSELL)

Ništa od toga, naravno, nije slučajno. Vlada, koju od oktobra čini koalicija socijaldemokratskih i krajnje desnih stranaka, tvrdi da su prethodne vlade zloupotrebljavale procese za korupciju zbog političkih obračuna. Liberalna opozicija upozorava kako su upravo vladajuće stranke, odnosno njihovi funkcioneri, osobito uključeni u koruptivne poslove. Premijer ROBERT FICO vratio se nedavno na vlast po treći put. Na istoj je funkciji bio između 2006. i 2010., pa ponovno između 2012. i 2018. godine. Ostavku je podnio 2018. nakon masovnih protesta zbog brutalnog ubojstva novinara JANA KUCIAKA i njegove partnerice MARTINE KUŠNIROVE. Kuciak je istraživao poslove kalabrijske mafije u Slovačkoj.

Ficu je tada privremeno zamijenio njegov suradnik PETER PELLEGRINI, no nakon što je njihova stranka Smjer – socijalna demokracija izgubila izbore 2020., Pellegrini se pokušao osloboditi Ficovog čeličnog zagrlja i osnovao vlastitu stranku sličnog naziva Glas – socijalna demokracija. Osim liderskog sukoba, podjela je barem formalno bila i ideološka. Naime, iako dolazi iz ljevičarskog miljea, Fico je osobito u svom drugom mandatu počeo puno jasnije izražavati konzervativne stavove, osobito averziju prema LGBTIQ osobama i muslimanima. U vanjskoj politici to je podrazumijevalo i skepsu prema evropskim institucijama te bliskost s mađarskim premijerom VIKTOROM ORBÁNOM.

Pellegrini je trebao predstavljati tip socijaldemokrata bliži zapadnoevropskim uzorima. No dvojica su ranijih suradnika nakon izbora krajem prošle godine ipak stavila svoje razlike nastranu. Njihove dvije stranke sada čine kičmu nove vlade, zajedno s ekstremno desničarskom Slovačkom nacionalnom strankom, koja se poziva na tradiciju kolaboracionističkog pokreta iz Drugog svjetskog rata, i njezinim još ekstre-

mnijim satelitskim strankama. Pellegrini je za svoju lojalnost Ficu nagrađen mjestom predsjednika parlamenta, ali i potporom na izborima za predsjednika republike koji će se održati krajem marta. Na njima je Pellegrini trenutno favorit.

Aktualna predsjednica ZUZANA ČAPUTOVÁ ne ide na reizbor, ali kraj svog mandata koristi da bude jedno od centralnim mjesta kritike vlade općenito, a njihove posljednje reforme kaznenog zakona posebno. Njezina najava da će učiniti sve što može da izglasane izmjene kaznenog zakona ne stupe na snagu mogla bi podrazumijevati različite poteze, kako najavljuje liberalni dnevnik SME. Jedna od tih opcija je i predsjednički veto, koji bi formalno bio uložen zato što su izmjene zakona donesene po hitnoj proceduri, što je neprimjereno za tako važne i sporne stvari. Taj veto nije konačan i vladajuća ga većina može preglasati, ali bi se procedura odužila. Druga opcija je upućivanje na mišljenje Ustavnom sudu. Što god odlučila, Čaputová ima vrlo malo vremena, ne samo zato što ako ne učini ništa zakon automatski stupa na snagu, nego i zato što joj ističe mandat, a velike su šanse da bi je nakon skorašnjih izbora mogao zamijeniti Pellegrini.

Da bi mogla intervenirati u lokalne poslove ujedno je najavila i Evropska komisija, kojoj ostaje mogućnost uskraćivanja određenih financijskih sredstava, ako zaključi da je došlo do povrede 'vladavine prava'. No to je mjera ograničenog dometa, kao što pokazuje slučaj susjedne Mađarske, koja joj je često izložena.

■ Nikola Vukobratović

'Spasitelj' Salvadora

NA predsjedničkim izborima koji su početkom veljače održani u Salvadoru nije bilo iznenađenja. Premoćno je, s gotovo 85 posto glasova, pobijedio dosadašnji predsjednik NAYIB BUKELE čime je sebi osigurao još jedan petogodišnji mandat na čelu te srednjoameričke države. No usprkos potpuno očekivanom ishodu izbora i naizgled neosporivoj Bukeleovoj pobjedi, Salvador se vjerojatno nalazi na rubu najveće političke krize od završetka građanskog rata 1992. godine.

U osnovi, radi se o već dobro poznatom fenomenu – populist Bukele odlučio je zajahati val popularnosti koji mu je donijela njegova politika 'čvrste ruke' i ignorirati sitnice kao što su zakoni i gotovo stoljetna politička tradicija. Salvadorski ustav, naime, eksplicitno zabranjuje uzastopne predsjedničke mandate. No u rujnu 2021. došlo je do obrata: ustavni je sud – nekoliko mjeseci ranije popunjen Bukeleovim pristašama – odlučio da se predsjednici ipak smiju kandidirati za drugi uzastopni mandat.

Igranje s demokratskim procesom nije stalo na tome. Krajem studenog 2023. Bukele je najavio da će se privremeno povući s predsjedničke pozicije. Službeno je to učinio da bi se mogao koncentrirati na izbornu kampanju, ali je sasvim moguće da se tim

postupkom pokušalo održati i kakav-takav privid ustavnosti, odnosno stvoriti fantomski 'prekid' između dva predsjednička mandata. Ako se tim manevrom htjelo umiriti kritičare, u tome se nije uspjelo, ponajprije zbog toga što je trenutna v. d. predsjednice, CLAUDIA RODRÍGUEZ DE GUEVARA, prije dolaska na taj položaj bila Bukeleova osobna tajnica, bez ikakve prijašnje političke funkcije ili izbornog legitimiteta.

Imajući na umu sve navedeno, možemo se zapitati čime je Nayib Bukele zaslužio gotovo plebiscitarnu podršku kakvu smo imali prilike vidjeti na nedavnim izborima? Odgovor na to pitanje leži upravo u istim onim autoritarnim tendencijama zbog kojih se nalazi na meti salvadorske opozicije. Kao i većinu srednjoameričkih država, Salvador su posljednjih nekoliko desetljeća opsjedale ulične bande povezane s narkokartelima. Njihovi su međusobni obračuni rezultirali jednom od najviših stopa ubojstava na svijetu: na vrhuncu banditskih sukoba 2015. u Salvadoru je bilo zabilježeno čak 6.650 ubojstava – golem broj za državu od jedva šest i pol milijuna stanovnika. Tu je krvavu situaciju spretno iskoristio mladi Nayib Bukele i pobijedio na platformi borbe protiv bandi i političkog duopola. Ubrzo nakon izbora salvadorske su gradove preplavili vojnici i policajci, a u zatvorima iz kojih su šefovi bandi djelovali uvedeno je izvanredno stanje.

I zaista, činilo se da stroga politika daje rezultate. Službeno, od 2019. do 2021. broj ubojstava na salvadorskim ulicama se prepолоvio. Nakon kratkotrajne eskalacije uličnih sukoba u ožujku 2022. salvadorska je vlada dodatno postrožila svoje mjere. Izvanredno stanje uvedeno je u cijeloj državi, suspendirano je pravo na odvjetnika, a policiji je dopušteno da prisluškuje građane bez sudskog naloga. Do danas je u sklopu 'rata protiv bandi' u Salvadoru uhićeno oko 75.000 ljudi, većinom bez sudskog epiloga. Broj ubojstava se smanjio, ali je zato Salvador dospio na sam vrh liste država s najvećim udjelom zatvorenog stanovništva.

Salvadorska opozicija i nevladine organizacije tvrde da se 'uspjeh' u borbi protiv bandi temelji na lažima i manipulacijama. Poznata salvadorska novinarka i aktivistkinja CELIA MEDRANO još je 2022. u intervjuu DW-u izjavila da je službenu statistiku ubojstava 'nemoguće provjeriti, jer javnost nema pristupa državnim podacima'. Lijeva opozicija također upozorava na činjenicu da se broj ubojstava počeo drastično smanjivati još u godinama prije Bukeleovog dolaska na vlast, a simptomatičan je i brz porast broja 'nestalih' koji ne ulaze u vladinu statistiku: prema podacima salvadorskog državnog odvijetništva, broj nestalih je samo od 2020. do 2021. porastao za 50 posto.

Usprkos domaćim i stranim kritikama, čini se da Bukele zasad ne mora brinuti. Njegova vlada uživa podršku vojske, policije i dobrog dijela stanovništva. Zbog te podrške Bukele ima odriježene ruke za provođenje svojih 'osobnih' projekata, poput promjena ustava, militarizacije policije ili (prilično neuspješnog) uvođenja bitcoina kao službene valute, na čiju je promociju salvadorska vlada utrošila stotine milijuna dolara. I tako, dok o argentinskom društvenom eksperimentu JAVIERA MILEIA priča čitav svijet, očigledno barem jednako opasna salvadorska priča i dalje prolazi ispod radara globalne javnosti.

■ Marko Faber

Mostarski dani (anti)fašizma

Policija nije dopustila komemorativnu šetnju do Partizanskog groblja na dan oslobođenja Mostara, gradonačelnik Kordić traži zaustavljanje veličanja 'zločinačkih ideologija'. Sead Đulić i SAB-a tvrdi da je HDZ BiH krenuo u ogoljavanje Čovićeve endehazijske politike

DRUGU godinu zaredom, odnosno otkako je na čelo grada Mostara postavljen MARIO KORDIĆ, u HDZ-u BiH postoji problem sa obilježavanjem godišnjice oslobođenja grada, 14. februarom. Policija nije dozvolila mirnu komemorativnu šetnju antifašista do Partizanskog spomen-groblja, uz objašnjenje da je to 'iz sigurnosnih razloga', jer se tog dana, 10. februara, gotovo u isto vrijeme igrala utakmica između Zrinjskog i Slavije. Predloženo je da učesnike sa Trga Musala autobusima sprovede

du do groblja, a sam se gradonačelnik oglosio na društvenoj mreži gdje je napisao: 'Gradi-mo Mostar okrenut budućnosti i zaustavimo veličanje zločinačkih ideologija', nakon čega je uslijedila burna reakcija predstavnika antifašističkih udruženja.

SEAD ĐULIĆ, predsjednik Saveza antifašista i boraca NOB-a ističe za Novosti da nije iznenađen ovogodišnjim ponašanjem gradonačelnika jer je sličan problem postojao i lani. — Pošto je tek bio izabran mislili smo da se još ne snalazi, da se možda zaletio pa je reakcija bila blaža. Međutim, i u pravosuđu su povratnici najopasniji. On je ove godine ponovio isto i još malo dodao. Iznenađuje tolika količina licemjerstva sa kojim ulazi u sve to – ističe Đulić.

Nema više šetnje antifašista do Partizanskog groblja, oskrvnutog lani o Danu pobjede (Foto: Denis Kapetanović/PIXSELL)

PERSONAE NON CROATAE

Foto: IMAGO/Sabine Gudath/IMAGOSTOCK&PEOPLE/PIXSELL

Direktori Berlinalea, jednog od najuglednijih svjetskih filmskih festivala, MARIETTE RISSENBECK i CARLO CHATRIAN odlučili su povući neuobičajen potez. Otkazali su dobrodošlicu i gostoprinstvo parlamentarcima sve desnije stranke AfD i poručili im da nisu pozvani na ovogodišnje, 74. izdanje festivala. Uobičajeno je da se u goste pozivaju sve stranke koje imaju zastupnike u parlamentu Berlina. Razlog: eksplicitno antidemokratska pozicija pojedinih političara AfD-a, a za Berlinale je važno da jedinstveno bude na strani otvorene demokracije. Prevedeno: najava pojedinih političara AfD-a da će migrante masovno deportirati.

■ T. P.

Ono na šta misli kad spominje licemjerstvo je izjednačavanje fašizma sa komunizmom, pozivajući se i na Uniju u kojoj se danas priča o dva totalitarna režima, misleći na fašistički i komunistički, o čemu se očitovao i HDZ BiH: 'Ovih dana začuđuje informacija kako je moguće da u 2024. godini, u srcu Europe, netko priziva i poziva se na tekovine komunizma i komunističke partije. Ta činjenica čudi tim više što je ta ista Europska unija u čijem se srcu to događa u više navrata kroz svoje rezolucije osudila sve totalitarne režime pritom izriječom navodeći komunizam i sve zlo koje je iz njega proisteklo.'

Đulić se zato pita da li bi 1945. CHURCHILL i ROOSEVELT bili komunisti, s obzirom na veliku antifašističku koaliciju? — Da li je to svjesno ili neznanje – ni jedno, ni drugo nije alibi. Ako kaže da je to isto, pa kaže da je to ideologija zla, onda je po njegovom fašizam dobra ideologija. I on se nesvjestan svrstao na drugu stranu. On je prvi HDZ-ov dužnosnik u BiH koji je tako rekao da baštini fašizam – zaključuje naš sugovornik.

Nakon svega krenuli su u kampanju ogoljavanja 'Čovićeve HDZ-ovske endehazijske politike', kako je to nazvao Đulić, podsjećajući na izreku iz Drugog svjetskog rata koju, kako kaže, nije shvaćao do 1992.

— 'Četnik je četnik, a ustaša je četnik i po' i to sve zbog strasti kojom se čini zločin – objašnjava Đulić izreku dodajući da je sramota da čovjek poput Marija Kordića sjedi na mjestu gradonačelnika za kojeg kaže da za njih više i nije gradonačelnik.

Đulić podsjeća da se na teritoriji grada gradi groblje na kom će postaviti 55.000 križeva za hrvatske vojnike poginule u Drugom svjetskom ratu.

— Oni to licemjerno zovu grobljem mira, a s obzirom na to da partizani za njih nisu hrvatski vojnici onda je to groblje za ustaše i jedan dio domobrana. Dakle, u Mostaru se gradi groblje za kolaboracioniste njemačkih nacista i italijanskih fašista. Kordić je sljedbenik te politike i to treba svim sredstvima razotkrivati – naglašava.

Napominje da Kordić nije jedini problem, već da je to politika HDZ-a BiH od osnivanja, a da sad 'metastazira' jer čine sve da se realizuje NDH u nekom novom obliku. Dodaje i da će se otklon od proustaške politike učiniti tek kad se HDZ BiH ukloni sa vlasti. Za Kordića kaže da je on lice novog fašizma.

— Kad se pojavio Mario Kordić pola Mostara je reklo da je fin, pa još ljekar, pa živio u inostranstvu, ali kad se sve ogoli to je samo lijepo upakovan isti materijal, evropskije upakovano ono što HDZ jeste. Taj njihov nacionalizam je davno prešao u fašizam. Dok to ne pometemo nema sreće – ističe Đulić.

Kordić se nakon svega oglosio rekavši da 'ne želi ulaziti u polemiku oko partizana, ustaša i četnika jer to od njega ljudi i ne očekuju te da ima vrlo jasnu misiju i zadaću – biti gradonačelnik i rješavati komunalne probleme'.

Đulić smatra da HDZ BiH čine kukavice 'koji nemaju hrabrosti da kažu da su ono što jesu'.

— Nama je jedina šansa osvještavati građane o tome što su ti moderni oblici fašizma, jer nema PAVELIĆA, HITLERA, MUSSOLINIJA, ali tu su oni koji novim metodama, na staroj školi, provode to što provode. Kad osvjestimo veći broj ljudi moguće je nadati se promjeni vlasti – zaključuje naš sugovornik.

■ Dejan Kožul

Marama i Gaza u Sanremu

ANGELINA MANGO pobjednica je ovogodišnjeg izdanja Sanrema, održanog od 6. do 10. februara. Unatoč pobjedi, Mango i njena pjesma 'La noia' ostaju u sjeni ostalih festivalskih događanja. Prvu noć festivala poseban gost bio je ZLATAN IBRAHIMOVIĆ, ali ni on nije zvijezda ovogodišnjeg festivala. Ta titula pripada ovogodišnjem imenom GHALI, popularnom talijanskom treperu tuniskog porijekla. Ove godine se na Sanremu prvi put pojavio kao natjecatelj, i završio među petero superfinalista, unatoč tome što su u ranijoj fazi natjecanja Italijom odjeknuli pozivi na njegovu diskvalifikaciju.

Da će biti problema bilo je jasno kad se uoči početka festivala pred novinarima pojavio zaogrnut maramom palestinkom, s maskotom festivala izvanzemaljem za kojeg je kazao da s njim 'promatra Zemlju odozgo' i da postoje stvari za koje mu 'nikako ne može objasniti kako je moguće da se događaju'. Izveo je zatim pjesmu 'Casa mia' i politička je poruka postala jasna. 'Svi smo zombiji s mobitelima u rukama / Snovi koji se gube u moru, djeca daleke pustinje / Što ću reći svojoj djeci? Dobro došli u Trumanov show', repa Ghali, pa nastavlja 'uvijek ista priča, ne želim dizati prašinu / Ali kako možete reći da je sve normalno / Bombardiranje bolnica u ime imaginarnih linija / Radi komada zemlje ili kruha nikad nema mira'.

Ubrzo nakon tog nastupa medijima se obratio predstavnik milanske židovske zajednice WALKER MEGHNAGI koji je Ghali jevu pjesmu okarakterizirao kao sredstvo protuizraelske propagande i neprihvatljivu 'u kontekstu koji bi trebao slaviti jedinstvo'. Kazano je i da takva pjesma 'nadilazi granice umjetničkog izražavanja' i rezultira 'opasnim narativom'.

Na optužbe je Ghali odgovorio na društvenim mrežama, napisavši da nema iluzija da će njegovo prisustvo na Sanremu rezultirati rješavanjem međunarodnih kriza, ali da želi da njegova muzika potakne na razmišljanje. 'Ako moja muzika baca svjetlo na ono što mnogi radije ignoriraju, onda je to uspjeh', poručio je.

Van natjecateljskog dijela festivala, Ghali je otpjevao i 'Italiano vero', megamiks tri pjesme. Prva je 'Bayna', pjesma na arapskom koju je snimio 2022., i po kojoj je nazvao brod koji je donirao Mediteraneu, talijanskoj organizaciji koja spašava migrante. Druga je njegov hit iz 2018. 'Cara Italia', u kojoj repa: 'Kažu mi da se vratim u svoju zemlju / Ali ovo je moja zemlja / Volim te draga Italijo / Ti si moja bolja polovica'. Treća je njegova obrada pjesme 'L'Italiano' talijanske legende TOTA CUTUGNA. Za tu je pjesmu objasnio da je bila jedina talijanska pjesma koju mu je majka pjevala kad je bio dijete, a to je ujedno i posljednje sjećanje koje ima na svoje roditelje zajedno. Ghali je odrastao u Milanu, otac mu je završio u zatvoru i majka ga je odgajala sama. Publiku Sanrema pozdravio je sa: 'Ciao, selam alejkum'.

■ Ivana Perić

Bolsonaru prisjele krafne

Policija je provela veliku operaciju u deset saveznih država, bivšem predsjedniku oduzeta je putovnica, ne smije putovati izvan mjesta boravka. Cilj je istraga 'kriminalnog udruživanja' kako bi Bolsonaro ostao na vlasti, a demokratska pravna država bila nasilno ukinuta

BIVŠI predsjednik Brazila JAIR BOLSONARO vjerojatno baš i ne uživa u raskošnim bojama, zvucima i ljepoticama karnevalskih povorki koje se ovih dana održavaju na ulicama brazilskih gradova. Prisjetimo se njegova lika i djela. Bio je 38. predsjednik te najveće južnoameričke ze-

mlje, do kraja 2022. godine. Velik poštovalac DONALDA TRUMPA, idol ekstremne desnice, mandat su mu obilježile teške desničarske politike, u kojem je Covid bio 'lagana gripica' protiv koje se ne treba cijepiti ni nositi maske, krčenje Amazonske prašume i tjeranje autohtonog stanovništva dopušteno, a nanožavanje građana preporučljivo, socijalni

transferi su smanjeni, mandat u kojem su se prihod po glavi stanovništva, inflacija, nejednakost i siromaštvo vratili na razine iz 2012. godine.

U drugom krugu predsjedničkih izbora, koji je održan listopada 2022. godine, porazio ga je LUIZ INÁCIO LULA DA SILVA i u skladu s ustavnim pravilima preuzeo dužnost u novoj, 2023. godini. Tjedan dana nakon ustoličenja novoizabranog predsjednika, 8. siječnja, baš kao i dvije godine prije u Washingtonu, svijet su preplavili mučni prizori, koji su prenošeni uživo i snimljeni televizijskim kamerama u glavnom gradu Braziliji, na kojima rulja na Trgu triju vlasti napada i devastira, glavne simbole brazilske državnosti, sjedište predsjednika republike, Kongres i Savezni vrhovni sud, uz upadljiv izostanak policijske intervencije. Istovremeno su pristizale vijesti kako se postavljaju barikade na ceste u unutrašnjosti zemlje i kako grupe kreću prema energetskim postrojenjima kako bi prekinule prijenos električne struje i dostavu goriva. Činilo se da je počeo državni udar.

Tokom cijeloga mandata, naročito u posljednjoj godini, Bolsonaro je lažnim i iskrivljenim navodima kritizirao ustavne institucije, a posebno izborni sistem kao nepouzdan i najavljivao mogućnost da ne prizna rezultate izbora, tako da je postojala mogućnost da je riječ o pokušaju udara u kojem će biti zatražena intervencija vojske da spriječi nered. Nasreću, premda je njezina vrhuška značajnim dijelom bila sklona Bolsonaro, vojska nije izašla iz kasarni ni preuzela vlast, a žandarmerijske su snage nakon nekoliko sati ipak razbile vandalske prosvjede i povratile javni red.

Jasno je odmah bilo da je politička odgovornost Bolsonaro, no nije bilo jasno je li on, koji je bio otputovao na Floridu kako ne bi Luli predao predsjedničku lentu, i glavni organizator nereda, odnosno je li rukovodio planom za obaranje legalne vlasti. Otvorena je serija istraga protiv Bolsonaro i njegovih

pristaša koji su obnašali vlast za vrijeme mandata i na dan nereda još uvijek bili na odgovornim dužnostima u sigurnosnom aparatu. Lipnja 2023. Vrhovni izborni sud na osam je godina Bolsonaro ukinuo pasivno biračko pravo, zbog zloupotrebe političke vlasti općenito, i zbog toga što je savazio inozemne ambasadore, tri mjeseca uoči izbora, i lažno im prikazao izborni postupak kao nepouzdan. To znači da će se za predsjednika moći ponovo kandidirati tek 2030. Nakon toga ga je Savezni vrhovni sud još dvaput proglasio krivim i na taj način potvrdio da ne može biti biran. Međutim, protiv njega se vode i veoma ozbiljni kazneni postupci. Dva su naročito interesantna. Nedavno je predsjednik Lula da Silva smijenio zamjenika načelnika i druge rukovodioce ABIN-a (Agência Brasileira de Inteligência), brazilske sigurnosno-obavještajne agencije. Istraga je, naime, otkrila da je unutar agencije uspostavljena, za vrijeme Bolsonaro, paralelna struktura za obavještajni nadzor nad njegovim političkim protivnicima, koja se služila softverom FirstMile za špijuniranje. Savezna policija (Polícia Federal, ekvivalent FBI-ju u Sjedinjenim Državama) vodi istragu pod pretpostavkom da je njegov sin CARLOS bio zadužen za političku jezgru organizacije namijenjene upotrebi ABIN-a u nezakonite svrhe.

Drugi je velik događaj operacija primjereno nazvana Tempus Veritatis (latinski: 'vrijeme istine'). Premda je pažnja javnosti više okrenuta karnevalskim događanjima, snažno je prošloga četvrtka odjeknula vijest da je policija provela veliku operaciju u deset brazilskih saveznih država, u kojoj su izvršena trideset i tri pretresa kuća i četvorim osumnjičenicima određen istražni zatvor. Bolsonaro je pritom oduzeta putovnica i ne smije putovati izvan mjesta boravka. Pritvoreni su dvojica pukovnika i jedan major, a pretrese su kuće generala i bivših ministara, među kojima su i PAULO SERGIO NOGUEIRA, bivši zapovjednik kopnene vojske, AUGUSTO HELENO, bivši šef obavještajne službe i WALTER BRAGA NETO, Bolsonaro kandidat za potpredsjednika na izborima koje će izgubiti.

Operaciju je naredio ALEXANDRE DE MORAES, sudac Saveznog vrhovnog suda. Prema saopćenju, cilj je istraživanje 'kriminalnog udruživanja' zbog 'pokušaja državnog udara', kako bi Jair Bolsonaro ostao na vlasti i bila 'nasilno ukinuta demokratska pravna država'.

Policijsku je operaciju tih razmjera omogućio potpukovnik MAURO CID, Bolsonaroov intimus i bivši adutant, lišen slobode u svibnju 2023. Nedavno mu je očito dodijao pritvor, pa je pristao postati pokajnik, kako bi isposlovao manju zatvorsku kaznu zahvaljujući suradnji s pravosuđem. Istraga je tako dobila pristup raznim pisanim materijalima i zvučnim snimkama, a tako i konceptima službenih dokumenata koji predviđaju uspostavu izvanrednog stanja, organiziranje novih izbora i stvaranje raznih javnih ličnosti, među njima upravo i suca Moraes, crvene krpe za krajnju desnicu, čije se kretanje nadzire. Pronađena je i videosnimka koja teško tereti Bolsonaro, u kojoj na sjednici pred svojim ministrima izjavljuje da će se 'vratiti na teren koristeći svoju vojsku', ako izgubi izbore.

Postavlja se pitanje zašto vojska na kraju nije provela udar, premda je očito neredima u Braziliji taj proces bio pokrenut. Je li bilo inozemnoga utjecaja? Jesu li generali shvatili da bi udarom bacili brazilsko društvo u period velike nestabilnosti pa se povukli? Jesu li među vojnim zapovjednicima naprosto prevladali oni zdravoga razuma? Ta pitanja još čekaju odgovor.

No dosadašnji rezultati kaznenih postupaka jasno upućuju na to da nije riječ o političkom progonu zloupotrebom pravosuđa, kako Bolsonaro i cjelokupna ekstremna desnica prikazuju otkrića istražnih organa. ■

Sljedbenici Bolsonaro pokušavaju državni udar u siječnju 2023. (gore) i obiteljski selfie na istom mjestu, ispred palače Planalto u Braziliji, godinu poslije (Foto: Ueslei Marcelino/Reuters/PIXSELL)

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Maja i Jadranka

PIŠE Sinan Gudžević

Alma i Jadranka su se zatekle u Japanu kad se u Jugoslaviji zaratilo, pa su obje ostale bez pasoša. Jugoslavenska ambasada u Japanu nije htjela ni da im izda ni da im produži pasoš. Tada su se stvari jako promijenile, naročito za Jadranku. Jer je ona, za prve četiri godine boravka u Japanu imala mnogo koncerata

NAMJESTILO se tako da sam MAJU VODOPIVEC upoznao gdje sam upoznao i JADRANKU STOJAKOVIĆ, u centru Zagreba, ni trista metara nisu udaljena ta mjesta jedno od drugog. Kad sam upoznao Jadranku, u Kulturno-umjetničkom društvu Ivan Goran Kovačić, prvo što mi je rekla bilo je da je nekoliko puta išla na Pešter, majka joj je bila učiteljica na Pešteri, pa je ispričala kako je prolazila i kroz Sjenicu i 'kroz onaj tvoj velegradić Dugu Poljanu'. I svaki put kad bismo se sreli, na Goranovu proljeću ili Brankovu kolu, ona bi spomenula Pešter. Jedno vrijeme je mislila da sam ja Pešterac, tek na Stražilovu sam joj objasnio da mi je s Pešteri majka, a da mi je otac Golijaš, a to su dva susjedna kontinenta, sa dosta sličnosti, ali su bogme i dosta različita. Jedan jedini put sam je sreo u Sarajevu, slučajno na Titovoj ulici, tada sam je jedini put vidio kako ide bez gitare, i tada mi je rekla: 'Nisam zaboravila, ti nisi samo Golijaš, malo si i Pešterac!'

A Sarajka Maja Vodopivec nije Sarajku Jadranku Stojaković upoznala u Sarajevu, nego u Tokiju. To mi je prvoga dana našega poznanstva kazala u Zagrebu Maja. Ona je nju upoznala u Tokiju i družila se s njom cijelih sedam godina. Upoznala ju je preko ALME djevojačko HALILOVIĆ, a udato OKAJIMA. Alma je studirala kineski u Beogradu i Pekingu, i u Pekingu je upoznala svoga muža Japanca. Alma i muž TARO OKAJIMA imaju sina ISEJA, čije se ime piše kao broj pet sa zvjezdicom. Takvih je Iseja malo, jer njegovo ime ideogramski liči na kinesku zastavu.

Alma i Jadranka su se zatekle u Japanu kad se u Jugoslaviji zaratilo, pa su obje ostale bez pasoša. Jugoslavenska ambasada u Japanu nije htjela ni da im izda ni da im produži pasoš. To je duga priča o traženju i nenalaženju. Tada su se stvari jako promijenile, naročito za Jadranku. Jer je ona, kao kantautorica iz olimpijskog Sarajeva i socijalističke Jugoslavije za prve četiri godine boravka u Japanu imala mnogo koncerata. Posebno je bila omiljena gošća raznih skupova Komunističke partije Japana. Pjevala je i na centralnom kongresu Komunističke partije Japana. Maji je pričala kako u Japanu nije bilo ni grada ni sela gdje je bio kakav skup komunista, a da nju ne bi zvali da svira i pjeva. Pjevala je i na japanskom, ima dosta pjesama prevedenih na japanski, neke od njih pjeva izvornom melodijom, a ima pjesama koje je napisala na japanskom. Ali je rat u Jugoslaviji nju ostavio bez posla. Nije više bilo ugovora za nju, svi su joj koncerti preko noći otkazani, jer nije više bilo Jugoslavije. Promijenio se imidž pjevačici! U Japanu možeš preživjeti samo ako imaš veliku firmu iza sebe, ugovor za nastupe i redovna primanja. Ostala je na ulici. To je tako u Japanu, dugo bi bilo objašnjavati detaljno, no kratko bi se moglo reći ovako: kad ti propadne zemlja, i u Japanu plaćaš cijenu što ti je propala zemlja. Nije imala ni kuda ni kamo, pa je počela svirati po klubovima. Maja Vodopivec je Jadranku Stojaković upoznala kad je ova svirala po klubovima. Desilo se da je dobila ugovor s nekom firmom Iki Iki, a ta firma ima časopis koji se prodaje samo na pretplati, ogromnu publiku i ogroman tiraž ima taj časopis. To je jedno vrijeme trajalo, pa je prestalo, reći ćemo, zbog spleta okolnosti i zbog sile prilika. I onda se opet našla na ulici. Potrajalo je dok nije dobila opet neki ugovor za nastupe

Jadranka Stojaković i Maja Vodopivec u domu za nemoćne Caritas u Banjaluci, 13. avgusta 2013. Foto: Amar Osim

i za sviranje i pjevanje. I na jednom od tih nastupa je, izlazeći na pozornicu, pala preko kablova na podu, povrijedila se, i kako se nije oporavljala, sve je rezultiralo njenim preseljenjem u zgradu s liftom, jer nije se mogla penjati uz stepenice. Do tada je stanovala na trećem spratu u zgradi bez lifta, tada je prešla na peti, u zgradi sa liftom.

JEDNOGA dana, a taj dan je bio petak 11. mart 2011. Maja, Jadranka i Alma su izašle na ručak u restoran. Tek što su nakon ručka sve tri došle u Jadrankin stan, počeo je strašan zemljotres, jedan od najstrašnijih, onaj što je izazvao i tsunامي i neposive štete na nuklearki u Fukushima. Potres je bio devet stepeni Richterove skale, to je za nas ovamo nezamislivo. Na njih tri su padali predmeti sa policia, a sablasni zvukovi koje šalje gvožđe iz konstrukcije zgrade i iz drugih zgrada čovjeka učinili su ih nepomičnim. Jadranka se ionako ne može kretati, lift se ne smije niti se može koristiti, nestalo je struje, a stan joj je visoko, njih dvije je ne mogu, a niti je smiju nositi dok se zemlja trese, a zgrade na njoj se ljuljaju, ogromni neboderi se savijaju kao vrbe na vjetru. Šteta koju je načinio zemljotres u količini zračenja bio je, govorilo se, kao dvije stotine onih bombi koje su pale na Hirošimu i Nagasaki. Govorilo se i govorkalo se, ali nadležni nikad nisu kazali kolika je radijacija tada pogodila zemlju Japan. Po procjenama onih koji se u radijacije razumiju, černobilska katastrofa je bila sitnica prema onoj koja je snašla Fukushimu. I onda se moglo vidjeti kako se u Japanu prirodna katastrofa prenijela na društvo. Državne i društvene strukture su se vrgnule u stanje zategnutosti, zemljotres je u zemlji od hiljade zemljotresa promijenio sve, konope društva zategnula je država, i preko noći više nije bilo kako je bilo. One koji bi pokazali nezadovoljstvo zbog skrivanja i tajanja podataka o radijaciji, proglašavalo bi se za antijapanstvo, za defetizam i štošta još kako sve to ide kad krene.

Jadranka Stojaković je nakon toga doživljaja sa zemljotresom odlučila da napusti Japan. Održala je, nekoliko dana poslije zemljotresa, promociju pjesme 'Ljubica', koju je posvetila svojoj majci. Time se zapravo oprostila od Japana. Nije mogla hodati, bila je u kolicima, imala je dijagnozu, AMS, amiotrofična lateralna skleroza. Sve joj se skupilo i stisnulo, te je odlučila da ode. I morala je. Živjela je sama, oboljela, a živjeti od muzike, ako nisi na svojim nogama, u Japanu ne možeš. I vratila se Jadranka Stojaković u Bosnu.

Zemljotres je i Maju Vodopivec potjerao u Evropu. Zemljotres, tsunami i radijacija bili su nadjačali njenu ljubav prema japanskoj kulturi i povijesti. No se ona nije vratila u Bosnu. Vidjela je da je nizozemski univerzitet u Leidenu raspisao mjesto za asistenta na predmetu azijska povijest. Prijavila se, i bila primljena. I eno je sad u Leidenu, profesoricica za ono što je primljena kao asistentica. Ali joj je kćerka ANA u Japanu, studira.

Iz Holandije je Maja posjetila Jadranku u Banjaluci, u domu za nemoćne Caritas. Slika uz ovaj tekst, sa Jadrankom ogrnutom u šal fudbalskog kluba Željezničar, načinjena je u tom domu. Sa Majom je tada Jadranku posjetio i AMAR OSIM, fudbalski izdanak jedinstvene kuće Osim, sin IVANA OSIMA, poznatijeg kao IVICA. I Amar i Ivica i Asima Osim su u Japanu redovno vidali Jadranku za njenog japanovanja.

Dok sam ovo sastavljao, tražio sam da saznam gdje je na Pešteri radila učiteljica LJUBICA, majka Jadranke Stojaković. Pomogao mi je BLAGOJE KUČ, prijatelj iz Karajukića Bunara na Pešteri. Saznao je da je Ljubica Stojaković radila 1977/1978. u osnovnoj školi u Uglu na Gornjoj Pešteri, a 1979. je prešla u Karajukića Bunare, gdje je predavala ruski jezik. Je li još gdje radila na Pešteri, on ne zna, ali zna da tu jeste radila. A ja znam zašto je Jadranka, kad je majci išla iz Sarajeva za Karajukića Bunare, prolazila kroz moj velegradić Dugu Poljanu. Taj joj je put mnogo duži nego današnji od Sjenice preko Raždaginje. Ali je tada bio jedini. ■

Tragom Vuka

Karadžićev rad utabao je stazu prema standardizaciji novoštokavštine, i u jugoslavenskom i u raslojenom obliku četiri standardna jezika. Taj njegov krak valja kritički sagledati, ali i zaokrenuti prema Vukovoj težnji k razumijevanju impliciranosti jezika u svakodnevnici

Interes za demokratizaciju jezika – Vuk Karadžić
(Ilustracija: Ivica Družak/
FINALIZACIJA)

OVE se godine navršava 160 godina od smrti VUKA STEFANOVIĆA KARADŽIĆA (1787. – 1864.). Da bi se zastalo na njegovom radu, potrebno je otrti prašinu s oronuloga lika u opancima i s brkovima na stranicama udžbenika, obavijenoga debelim slojem tradicionalnosti i nacionalne mitologije. MILKA IVIĆ će u svojoj studiji 'O Vukovom i vukovskom jeziku' iz 1987. primijetiti da se u jugoslavistici ustalilo govoriti o Vuku 'panegirično, u povišenom tonu' i da izostaje uranjanje njegovih tekstova u znanstvenu kritiku, unatoč vrijednim osvrtima ALEKSANDRA BELIĆA (1933., 1947.) ili MEŠE SELIMOVIĆA (1967.). S Ivićinim tekstom 1987., u izgradnji i konsolidaciji postjugoslavenskih država, projekta čijim su nacionalne filologije – i srbistika i kroatistika – integralnim dijelom, te kritike još više zamiru kako bi se i Vuk opjevao u 'nacionalnog junaka', kao što je i on prometnuo sakupljenim i uređivanim pjesmama MILOŠA OBILIĆA ili KRALJEVIĆA MARKA u školske čitanke. Za to umrtvljenje u nacionalni imaginarij dobrim dijelom je odgovoran i sam Vuk. On djeluje i stvara u vrijeme Osmanskog carstva i Austro-Ugarske, gdje se ideja nacije nameće kao emancipacijski mehanizam od imperijalističkih sila. U nedostatku državno afirmiranih nacionalnih granica on traga za nečim što bi bio 'duh naroda', njegov jezik i kultura. Možda sudbina romantičarskih pokreta 19. stoljeća najbolje svjedoči o tome da nema nečega takvog kao što su 'mali, bezopasni nacionalizmi' (kao što se zaboravlja i danas, 160 godina kasnije). No da bi se razumjela Vukova ostavština, potrebno se vratiti oblicima nacionalnoga koji su postojali tada i načinu na koji je Vukov rad gurao u tome smjeru, ali i protiv njega.

Rođen u Tršiću pored Loznice u današnjoj Srbiji, blizu bosanskohercegovačke granice, tada u sklopu Osmanskog carstva, od malena je pokazivao želju za učenjem i znatiželju prema pričama i pjesmama koje su kružile tim krajem i o kojima se razglabalo uz vatru nakon dugog dana rada na zemlji. Čitati i pisati naučio je od JEVTE SAVIĆA, jedinog pismenog čovjeka u selu i budućeg učesnika narodnih ustanaka protiv osmanske vlasti od 1804. do 1815. Bukvar je nosio i na pašnjak, izučavajući slova dok je čuvao ovce i prepričavajući sa žarom ono što bi naučio. Otac je podržao tu strast uputivši ga na školovanje u Loznicu, ali uslijed epidemije kuge, škola je zatvorena. U manastiru Tronoša u Tršiću, kao dijete seljaka, kaluđeri su ga uglavnom iskoristavali za čuvanje manastirskih ovaca, pa ga je otac povukao kući jer 'ako će čuvati ovce, to može i doma'. Na školovanju u Sremskim Karlovcima 1804. upoznao je LUKIJANA MUŠICKOG, a 1807. prelazi u Veliku školu koju organizira DOSITEJ OBRADOVIĆ, no zbog zdravstvenih teškoća s kostima uskoro napušta formalno obrazovanje. Vukova zgrčena lijeva noga, zbog koje je tokom života ovisio o štapu, sačuvala ga je od novačenja, ali podršku ustanicima dao je kao pisar harambaše ĐORĐA ČURČIJE (križnara) u Prvom ustanku, a kasnije bilježeći pjesme i kazivanja o ustaničkim borbama. To herojstvo povratno je konstruirano knjigama Vuka koji je ustaničke čete, uz gusle seoskih kazivača, iskovao prateći nacionalne godove iz kojih će se plesti i moderna povijest. MAJA BOŠKOVIĆ-STULLI (1975.) iskazuje do koje mjere je način na koji se pristupalo usmenoj književnosti i godinama kasnije bio obilježen Vukovim radom: '(Vukova zbirka) postala je u očima mnogih apsolutnom i nepogrešivom mjerom za sve narodne pripovijetke Hrvata i Srba, pa se

Za razliku od aktualnih nacionalizama koji se pozivaju na ove ili one granice na karti, inzistirajući na razlici između bosanskog, crnogorskog, hrvatskog i srpskog, ideja o jedinstvu slavenskih naroda provlačila se kroz Vukov rad i kroz rad njegovih suvremenika

njihova vrijednost stala ocjenjivati isključivo po kriterijima Vukove zbirke. Istrgnuta iz svog historijskog konteksta i apsolutizirana – Vukova zbirka, dragocjena sama po sebi – nije djelovala uvijek pozitivno na daljnji razvoj skupljanja, objavljivanja, proučavanja i stilskog interpretiranja narodnih pripovijetki Srba i Hrvata. Iako su lingvistička i etnološka istraživanja imala tendenciju otrgnuti Vuka iz ekonomskih i društvenih okolnosti u kojima je stvarao, on se u njima predano zadržavao razmatrajući i rekonstruirajući priče i pjesme u seoskim zajednicama tako što je bilježio i organizaciju života i rada na polju i kućanstvima, odjeću i navike, higijenu i druge etnološke aspekte svakodnevnice. Vukov narodni deseterac izranjao je iz kolektivne razmjene, klesanja pripovijedanja i poezije recitiranjem, prepričavanjem, parafraziranjem i stalnim brušenjem ovisno o mjestu i uvjetima kazivanja. Klaustrofobičnost deseterca nije proizilazila samo iz suhoga recikliranja koje zamjećuje Stulli, nego i iz toga što je pomagala uniformiranju seljaštva, 'naroda', živog i dinamičnog kazivanja, u ime nacionalnog oslobođenja, pa kako Selimović opisuje muke STANISLAVA VINAVERA s Vukom; 'reč ne živi više sama, već u grupi, u vojsci; i ne postoji više muzika samostalne i zasebne reči, već muzika rečenice.' '(...) Predstoji, zato, 'rečenicom misli-ti' (...) ritmom se boriti protiv statičnosti.'

RADEĆI neko vrijeme kao upravnik carinarnice u Kladovu i Negotinu, područje današnje Srbije napustio je nakon slova ustanka 1815. i otišao u Beč. Ondje ga pod svoje uzima slavenski filolog i bečki cenzor JERNEJ KOPITAR, austroslavističke ideologije u kojoj se emancipacija slavenskih naroda treba dogoditi njihovim nacionalnim iskazom u kontekstu Austro-Ugarske monarhije. Međusobno su utjecali neizmerno jedan na drugoga, pa će i MIROSLAV KRLEŽA u svojim kontradiktornim promišljanjima sugerirati zamagljene granice u tome što je Kopitarov, a što Vukov doprinos. Za razliku od aktualnih nacionalizama koji se pozivaju na ove ili one granice na karti, inzistirajući na razlici između bosanskog, crnogorskog, hrvatskog i srpskog, ideja o jedinstvu slavenskih naroda provlačila se i kroz Kopitarov i kroz Vukov rad, ali i rad nji-

hovah suvremenika. Ilirski pokret 1830-tih preuzima u 'Ilirskoj slovnici' VJEKOSLAVA BABUKIĆA ideju o jednom slavenskom jeziku s četiri narječja; ruskom, poljskom, čehoslovačkom i ilirskom (južnoslavenskom). U prvom broju ilirske Danice tako piše: 'Zvremenom jedna za vse od Pešta do morja živjuće Slavjane slovnica iliti gramatika i jeden rečnik složiti bi se mogel.' I KOLLAR, pa i Kopitar, Vuk i ilirci, poimajući ilirski jezik kao jedan, imali su svijest o tome da su slavenska područja prožeta dijalektalnim kontinuumima (čemu su pogodovale višejezičnost i interkulturalnost Carstva i Monarhije) u kojima se govori isprepliću i prelijevaju jedan u drugi, međusobno utječući na i modelirajući jedan drugog.

I latinica i ćirilica bile su neujednačene u knjigama, s raznim grafijskim rješenjima, karakterističnim ponekad za pojedine autore, krajeve ili književne krugove, a to je proizlazilo iz problema jezika koji je bilo potrebno zabilježiti. Na području današnje Srbije Crkva se služila ruskoslavenskim knjigama i srpskom redakcijom crkvenoslavenskoga jezika, s etimološkim pravopisom, doživljavajući pomake prema narodnom jeziku kao put prema uništenju i gubitku vlastite političke moći. Na liječenju se u Budimu Vuk 1810. sprijateljio sa SAVOM MRKALJEM, koji je iste godine objavio knjižicu 'Salo debeloga jera libo azbukoprotres'. U toj knjižici Mrkalj iznosi temeljnu reformu azbuke koju će Vuk kasnije nadograditi. Već je Sava, po uzoru na JOHANNA CHRISTOPHA ADELUNGA, zabilježio rečenicu koja će se kolokvijalno pripisivati Vuku: 'Od danas sve naše pravopisanje pod ovo dolazi načelo: Piši kao što govoriš'. 'Azbukoprotresom' je izbacio bespotrebna slova iz azbuke (tako i debelo jer ili jor, ъ), koja se više nisu izgovarala, a preostala slova predstavio je načelom 'jedno slovo za jedan glas'. Crkva se svom snagom obrušila na Mrkalja i njegov 'Azbukoprotres', na čelu s mitropolitom STEVANOM STRATIMIROVIĆEM, koji je naložio da se 'više nipošto ne smeju štampati spisi slični Mrkaljevom'. U strahu od crkvenih vlasti, koje su ga izopćile iz manastira u koji se zamonašio, Mrkalj se dijelom ogradio od reforme u 'Palinodiji u libo obrani debeloga jera' 1817. godine. Pod tim pritiskom, kraj života je dočekao u psihijatrijskoj ustanovi.

Vuk u svom odgovoru na 'Palinodiju', prizivajući metaforu ATANASIJA STOJKOVIĆA o debelom jeru kao petom točku na kolima, ne da se pokolebati i kaže: 'Koga ne mrzi da mu tandrče ostrag, neka ga priveže, a ko voli bez njega, neka se ne boj da će ga kola izdati (...)'. S Kopitarom na njegovoj strani, Crkva je otežala putem gdje je mogla i Vukov rad. Iako je Vuk kod njega boravio i on mu dovodio kazivače, LUKIJAN MUŠIČKI javno se distancirao od Vukova rada ne želeći se zamjeriti crkvenim patrijarsima.

Selimović oslikava Vukovu hrabrost i inzistiranje da se jezično-grafijska reforma nastavi i napusti jezik Crkve, ali i jezik građanstva u korist seljačkog, narodnog jezika. Vukovo okretanje 'narodu', 'narodnom jeziku i kulturi', bilo je izoštravanje klasne netrpeljivosti i prema Crkvi i srpskom građanstvu. Građanstvo se tada služilo slavensko-srpskim, jezikom nastalim kombiniranjem ruskoslavenskog, južnoslavenske redakcije crkvenoslavenskog s primjesama narodnog jezika i s utjecajem njemačkog i mađarskog. U knjigama su reda i prije Mrkalja pokušavali napraviti i drugi autori, većinom gradeći unutarnju koherentnost vlastitih opusa, kao što su SOLARIĆ, OBRADOVIĆ, Stojković i VENCLOVIĆ. Vuku nije bilo na pameti uređivati postojeće knjige, on je pozivao na njihovo trganje. Ni ruskoslavenski ni južnoslavenska redakcija crkvenoslavenskoga ni srpskoslavenski nisu imali veze sa životom zemljoradnika i stočara koji su posve drugačije govorili. Za Vuka nije bilo sumnje da jezik pripada svojim govornicima i da je jezik jedno od sredstava kojima je moguće prekrenuti ekonomske i političke odnose. (U Gavrilu Stefanoviću Vencloviću Selimović nalazi snažnog Vukovog preteču, citirajući njegovu antifeudalnu opredijeljenost: 'Tko te hrani? Ne orač li i kopač? Da ih nije, kako bi ti, gospodičiću, živio? Ko koga hrani, ono mu je i gospodar.') Vuk je unaprijedio Mrkaljevu azbuku dosljedno provukavši još, gdje je preostajalo to učiniti, načelo 'jedno slovo – jedan glas'. Umjesto tankoga jera (ѣ), kojim se prethodni glas umekšavao u izgovoru, odnosno *нѣ* i *лѣ*, uvodi u ćirilčno pismo sraslice *н* i *л*. U stranim riječima (turcizmima) u kojima se stopljeno čita *дж* poseže za monografemskim rješenjem *џ*. U azbuku će također uvesti jotu (*ј*), a koja će biti i pr-

Vukovo okretanje 'narodu' i 'narodnom jeziku' bilo je izoštravanje klasne netrpeljivosti i prema Crkvi i srpskom građanstvu. Za njega nije bilo sumnje da jezik pripada govornicima i da je jedno od sredstava kojima je moguće prekrenuti ekonomske i političke odnose

vom transgresijom između latinice i ćirilice, ukazujući na povijesnu dvopismenost ovih prostora. U novoštokavsku latinicu slovo *џ* zači u ilirskom periodu.

Etimološkom pravopisu u latinici krajem 19. stoljeća suprotstavljali su se hrvatski vukovci na čelu s TOMOM MARETIĆEM, zalažući se za fonološki pravopis. ĐURO DANIČIĆ, ubrizgavajući Mrkaljeva i Karadžićeva načela u latinicu, kao urednik 'Rječnika hrvatskoga ili srpskog jezika' Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, zamijenio je latinične dijagrame *dj, gj, lj, nj* jednočlanim znakovima *đ, ģ, ņ, ğ*. Daničićovo *đ* zaživjet će od tada preko Brozova 'Hrvatskoga pravopisa' (1892.) do danas. Ekonomičnost i funkcionalnost grafije da bi bila što gipkija u zahvaćanju misli bile su osnovnim obilježjima Mrkaljeva i Karadžićeva pothvata. Vuk je još 1850., zajedno s Đurom Daničićem, FRANCOM MIKLOŠIĆEM, IVANOM KUKULJEVIĆEM SAKCINSKIM, DIMITRIJEM DEMETROM i IVANOM MAŽURANIĆEM, potpisao Bečki dogovor koji je težio što većem približavanju južnih Slavena, s jednim jezikom i jednom književnosti. Posebnom poveljom je Vuk dobio status počasnog građanina Zagreba, a Dalibor Brozović govori i o tragu koji je Vuk ostavio ne samo na novoštokavštinu, nego i na slovenski, makedonski i bugarski ('Dodatkom Sanktpeterburgskim sravnateljnim rječnicima sviju jezika i narječja s osobitim ogledima bugarskog jezika' iz 1822.), rumunjski, grčki, albanski i turski.

Karadžićev rad utabao je stazu prema standardizaciji novoštokavštine, i u njenom jugoslavenskom i njenom raslojenom obliku četiri standardna jezika. Standardizacija jezika nastaje u 19. st., izranjajući iz utroba nacija i nacionalnih država. Taj krak Vukova rada, na tragu napomene Milke Ivić, valja kritički raslojiti, ali i zaokrenuti prema Vukovim naporima koji su težili oslobađanju kreativnosti jezika i razumijevanju njegove impliciranosti u svakodnevnice, a samim time i u društvenu promjenu. Ukidanjem feudalnih odnosa prodor u jezik bio je uvjetom za prodor seljaštva i radništva u političku i ekonomsku sferu, do tada zabarikadiranu jezikom Crkve i gospode. Vukova orijentiranost dokumentiranju i analizi govornog materijala otkriva podršku jeziku u upotrebi, iznalaženju načina kako jezik učiniti što demokratičnijim i što dostupnijim, kako bi se svatko njime mogao služiti. ■

J. B. Rotfmayerov portret Vuka u poznim godinama (Foto: Wikimedia Commons)

GAYE SU AKYOL

Glazba je moj pištolj

Moramo raditi dalje i biti solidarne s ljudima s kojima dijelimo borbu. Zlo je iznimno povezano i organizirano, a mi još nismo toliko povezani i kolektivni u našim praksama. Ali ima nas na milijune potlačenih, i u tim brojevima je moć, a ta je moć i individualna i društvena

ZLATNI oklopi, mantili od šarenih šljokica, krilati srebrni kostimi. Jedno oko koje se osvrće unatrag, drugo koje nišani budućnost. Mamljivi glas sirene koja pjeva o istanbulskim 'galebovima koji se ljube' i 'mačkama koje vode ljubav'. Tama što vas je omamila, sirena se pretvara u ratnicu, proziva političare, pita ih je li im ugodno u palačama, dok narod 'živi u progonstvu u vlastitom domu'. To je GAYE SU AKYOL, kantautorica, slikarica i antropologinja, zvijezda anatolijskog rocka.

Rođena je sredinom 1980-ih u Kadıköyü, na azijskoj strani Istanbula, gdje živi i danas. Na početku muzičke karijere bila je članica bendova Mai, Toz Ve Toz i Seni Görmem İmkansız, a posljednjih desetak godina nastupa solo. Izričaj joj je nepošteno trpati u žanrovske kutije, eksperimentira i spaja sve – od turske narodne muzike i psihodelije do grungea i elektronike. Popularna je diljem svijeta i protivi se stavljanju svoje muzike pod *world music* kategoriju, koju smatra kolonijalnom. Kao i jedna od njenih uzora SELDA BAĞCAN (turska kantautorica koja je

Ne mislim da se žene osjećaju sigurno, ne mislim da se LGBTQ osobe osjećaju sigurno, ne mislim da se siromašni ljudi osjećaju sigurno. Naravno, to nije izoliran slučaj Turske, sve je više realnost diljem svijeta. Teško je disati razmišljajući o tome, iskreno

1980-ih bila politička zatvorenica), odupire se zagušljivom jeziku slave i egzotično-eteričnim mistifikacijama.

'Pišite o ljudima koji na istoku umiru bez doktora', pjevala je Bağcan 1976. godine. Skoro pola stoljeća kasnije, režim kroz stihove reže Gaye Su Akyol. U tim su stihovima neskrivene erotske žudnje i kvir razigranosti, pitanja o (ne)prihvatljivom ženskom ponašanju, opažanja o osiromašenim gradovima i ljudima. Zbog svoje je muzike i javnog kritiziranja turskog predsjednika ERDOĞANA bila privođena na policijska ispitivanja, ali Gaye Su Akyol producira, pjeva i pleše i dalje. Četvrti i najnoviji album 'Anadolu Ejderi' ('Anatolijski zmaj') promovirat će na premijernom nastupu u Hrvatskoj, u zagrebačkoj Močvari 17. februara. Uoči koncerta ovaj razgovor vodimo preko Zooma, spajamo Zagreb i Kadıköy i zlatne odjevne kombinacije u 'obično' subotnje popodne.

'Anatolijski zmaj' vaš je četvrti album. Puno ste eksperimentirali sa zvukom kroz godine i čini se da vas nije briga za žanrovske granice, ili uobičajene predodžbe o tim granicama. Recite nam nešto o svojim utjecajima, ranim muzičkim impulsima – što je od toga ostalo u vama i danas?

Jedna od prvih stvari kojih se sjećam o svom djetinjstvu su moja majka i baka koje pjevaju stare turske pjesme, klasičnu tursku muziku povezanu s osmanskim periodom i svim kulturama koje su tisućama godina živjele zajedno na tlu koje zovemo Anatolija. Puno je tu raznih utjecaja, armenskih, grčkih itd. Ta sjećanja mi puno znače jer sam izgubila i majku i baku i muzika me drži povezanom s njima. Kad god se osjećam usamljeno, samo zapjevam neku pjesmu koju smo skupa pjevale. Ali to me ne povezuje samo s mojom voljenom obitelji, nego sa širom zajednicom, s našom zajedničkom poviješću. Tijekom odrastanja sam otkrila i anatolijsku psihodeliju i rock glazbu, to je odmah proširilo moj muzički izričaj. Neminovno je tako zato što je anatolijska psihodelična muzika vrlo snažna, šarena, slojevita. Spaja turski folk i rock and roll svijeta. Također je vrlo politički potkovan. Osim toga, slušala sam puno Doorse, 13th Floor Elevatorse i Nirvanu. Kao tinejdžerici, Nirvana mi je promijenila svijet. Brat mi je pustio njihovu pjesmu i

sjećam se da sam pomislila 'što je ovo? Ovo mi je tako trebalo, a nisam ni znala da mi treba.' Ukratko, sve me to oblikovalo i nastavlja me oblikovati.

Muzika i politika

Kazali ste da je turska psihodelija 1960-ih i 1970-ih bila izrazito politički potkovan, ali ta se činjenica često umanjuje ili potpuno izostavlja u recentnom revivalu anatolijskog rocka. Zašto je to problematično?

Ako razmišljate o npr. reggaeu – to je povijesno važan žanr za crnce, za njihovu želju da budu ravnopravni, za želju za revolucijom itd. Ako danas radite reggae muziku i tvrdite 'samo želimo da ljudi plešu', osjećam da imamo problem, da propuštamo poantu. Nemojte me krivo shvatiti, ples je važan, ples može biti zaista revolucionaran čin. Ali ne možete reći da iza toga ne stoji nikakva politika. Mislim da trebamo vidjeti pozadi-

Ima mnogo novih bendova koji sviraju stara sranja i to je tužno. Imamo toliko ludih problema, toliko užasa po čitavom svijetu, toliko stvari o kojima možemo progovarati, pa hajdemo. Pjevajmo o tome. I naravno, o radostima, snovima i idejama koje nas drže na životu

nu, ono što stoji iza muzike. Muzičari anatolijske psihodelije iz 1960-ih i 1970-ih bili su izrazito politični. Bili su zatvarani zbog svojih pjesama, mučeni, morali su se seliti u druge zemlje, prolazili su u Turskoj kroz užasne torture desetljećima. Ako danas snimate anatolijsku psihodeličnu muziku, trebali biste to razumjeti. Ljudi su patili da bi nam dali revolucionarne muzičke alate. Naravno da ta muzika u sebi sadržava i vrlo radostan dio i raznolik kreativnost, ali naša je odgovornost da ne bježimo od političkog značenja i konteksta. Kada pišem nove pjesme da proširim taj žanr, uvijek imam to na umu. Ponavljam sebi da se trebam boriti za svoje probleme, za probleme svog naroda danas. Glazba je jezik moći, to je moj pištolj. On ne ubija, ali širi buntovnički zvuk.

Koji su to problemi današnjice za vas i ljude oko vas? Za ovaj se razgovor javljate iz Kadıköyü, najnekonvencionalnijeg, ali i sve skupljeg kvarta Istanbula. Možemo li se osvrnuti na aktualne probleme upravo kroz primjer vašeg rodnog grada, promjena kojima ste svjedočili tijekom svih godina života u njemu?

Rođena sam u Kadıköyü, a iduće godine će biti četrdeset godina da živim ovdje. Vidjela sam mnogo promjena u kvartu i u čitavom Istanbulu tijekom tih godina. To su velike promjene, i uglavnom dosta tužne. Službena politika stalno i namjerno briše sve aspekte zajedničke povijesti grada. Istanbul je jedan od najstarijih gradova na svijetu, bio je mjesto okupljanja toliko različitih zajednica kroz stoljeća. Povijesti tih raznolikih zajednica izbrisane su u ime nove nacionalne povijesti, a zajedničke kulturne i socijalne veze su pod stalnim napadom. To je samo jedna razina. Još jedna, iznimno važna, jest ta da je ovdje ekonomski sve teže živjeti. A to ide ruku pod ruku s političkim i društvenim izazovima koji su svakim danom sve veći. Ne mislim da se žene osjećaju sigurno, ne mislim da se LGBTQ osobe osjećaju sigurno, ne mislim da se siromašni ljudi osjećaju sigurno. Naravno, to nije izoliran slučaj Turske, sve je više realnost diljem svijeta. Teško je disati razmišljajući o tome, iskreno. Kad sam bila mlađa, budućnost se činila svjetlijom, punom nade. Ne mislim da je to samo zato što sam bila mlađa. Sada mi se čini da je budućnost živa petlja najgorih trenutaka naše povijesti. To nas ipak ne

smije obeshrabriti, nego nas treba natjerati da dignemo glas, da se organiziramo. Ako se osvrnemo na povijest – primjerice, na borbu za ravnopravnost žena – ženama se nikada ništa nije poklonilo, dalo u ruke. Žene su se za sve izborile, krvavo izborile. Moramo raditi dalje i biti solidarne s ljudima s kojima dijelimo istu borbu i svrhu. Zlo je iznimno povezano, iznimno organizirano, a mi još nismo toliko povezani i kolektivni u našim praksama. Ali ima nas na milijune, milijune potlačenih, i u tim brojevima je moć, a ta je moć i individualna i društvena.

Vještice protiv moćnika

Govoreći o povezanim borbama i solidarnosti, moram spomenuti da se svake godine na 8. mart u različitim gradovima u Hrvatskoj održava noćni marš, a prvi organiziran u Zagrebu 2016. godine bio je inspiriran upravo turskim feministkinjama i noćnim marševima koje su organizirale u to vrijeme.

To je tako lijepo čuti. Evo sam se naježila, jako sam emotivna sada. Svake godine se trudim biti na maršu u Istanbulu, ne imati koncerte i obaveze na turneji u tom periodu. Svake godine se žene i kvir ljudi moraju boriti samo da bi mogli slobodno hodati ulicom İstiklal. Policija stoji uz nas sa suzavcima i pendrecima, kao da smo teroristi. Traženje jednakosti i solidarnosti još uvijek je toliko teško. Sustav ne želi da se organiziramo, moćnici ne žele da se njihove zone komfora uzdrmaju, štite svoju moć pod svaku cijenu. One koje se usude nadići dodijeljene uloge bivaju izopćene kao vještice, drugotne, nepoželjne. Ali mi smo tu da to mijenjamo, a moćnicima je bolje da se na to naviknu.

I muzički i politički učite puno od prethodnih generacija, ali vaše se gledanje unatrag nikad ne čini nostalgичnim. Dapače, izričaj vam je dosta futuristički, zainteresirani ste za akciju, eksperimentiranje, izgradnju novoga?

Hvala vam, raduje me ako se jasno razumije da je tako – upravo to je ono što pokušavam činiti. Ne sviđaju mi se sočna nostalgična i romantična uživljanja u umjetnost prošlih vremena. Poznavanje i razumijevanje povijesti je važno, ali to je početak priče. Vrijeme teče i treba biti dovoljno autentičan i hrabar i riskirati, pokušavati pronaći nov način rada i promišljanja, pa i biti uzbuđen zbog mogućnosti da pričaš svoju priču. Inače je sve samo još jedan čin oponašanja prošlosti, a za mene umjetnost ne postoji zbog toga. Trebamo nove načine razmišljanja i djelovanja, valja nam pronaći jezik za vrijeme u kojem živimo. Jako je lako proizvesti iste zvukove kao iz 1960-ih i 1970-ih, ali to ispadne kao gluma. Ima mnogo novih bendova koji sviraju stara sranja i to je tužno. Imamo toliko ludih problema, toliko užasa po čitavom svijetu u ovom vremenu u kojem živimo, toliko stvari o kojima možemo progovarati, pa hajdemo. Pjevajmo o tome. I naravno, pjevajmo i o radostima, o snovima, o idejama i fantazijama koje nas drže na životu.

Sad kad ste spomenuli fantazije – veoma važan dio vaših nastupa su i kostimi, vrlo razrađeni i raskošni. Zašto ste toliko posvećeni kostimografiji, što kroz nju istražujete?

Proizvodnja muzike je moj posao, ali kroz njega imam sreću da oživljavam svoje unu-

tarnje fantazije. Pozornica je moj svemir. Ništa mi nije ljepše nego izražavati se bez granica, bez razmišljanja o tome što će drugi ljudi misliti ili reći. Pretvorim se sama u svoju superjunakinju i voljela bih da se svi osjećaju kao da mogu biti sami svoji superheroji. Nitko te neće doći spasiti na kraju dana. Naravno da nas solidarnost i povezanost s drugima jačaju, ali potrebno je i da preuzmemo odgovornost za sebe same. Kroz kostime koje koristim stvaram osobu kakva bih htjela biti u vlastitom životu. To je superiorna verzija moga svemira, nešto

kao retrofuturistički lik iz znanstvenofantastičnog filma. Kad sam bila dijete jako me inspirirala 'Xena: Princeza ratnica', mislim da se to vidi. Ostali su mi u sjećanju i kostimi paša i sultana koje su dječaci u Turskoj obično oblačili nakon obrezivanja, što je za njih sigurno bio vrlo traumatičan postupak, ali ja sam se tada samo pitala zašto oni mogu nositi te kostime, a ja ne. Puno je ljudi na ovom svijetu koji nisu binarni, koji se ne žele uklapati u rodne kategorije, i to me oduvijek inspiriralo. Volim jako ZEKIJA MÜRENA, kvir turskog pjevača iz 1950-ih i 1960-ih.

Važni su mi i GRACE JONES i DAVID BOWIE, i još mnogo drugih poznatih i nepoznatih ljudi. Moj izričaj na sceni je kombinacija svega toga. To je persona koja je buntovna i snažna, ali nije savršena. Ja se ne bavim savršenstvom – autentična je i otvorena prema svojoj ljudskosti, konfrontira svoja i tuda sranja. U tome je ogromna snaga, baš kao što je ogromna ljepota u blještavilu, u bojama, u šljokicama. U dopuštanju sebi da se igraš sa svim načinima na koje možeš postojati u svijetu koji nas svakoga dana pokušava dotući. ■

Slatka Simona (r: Igor Mirković)

(2024.)

Maja Jurić kao Simona

PIŠE Damir Radić

Blamažno oglašavanje

Neozbiljan film koji ruši kredibilitet nekoć važnog dokumentarista

NAKON što se u dugometražnom igranom debiju 'Noćni brodovi' bavio protagonistima i erotskom interakcijom u poznoj životnoj dobi, IGOR MIRKOVIĆ drugim cjelovečernjim igranim uratkom 'Slatka Simona' u središte stavlja puno mlade protagoniste sa širim spektrom erotskih čežnji, centriranih na provociranje seksualne požude virtualnim putem. Dob protagonistu i priroda erotizma u dva filma jako se razlikuju, ali mane su slične. 'Noćni brodovi' slab su film zahvaljujući izrazito slabom scenariju, posebno patetičnoj naraciji u *offu* i školskim dijalozima, ali i nenadahnutoj režiji, a 'Slatka Simona' ima istovrsne probleme – dakle, slab scenarij sa školskim dijalozima i pionirsku režiju, ali, za razliku od debija, ima i dijelom slabu glumu. Stoga je u ukupnom zbroju još slabiji film od slabog prethodnika, a pritom je marketinški nepošteniji: dok su 'Noćni brodovi' plasirani kao ono što jesu – pomalo bajkovita romantična humorna drama s dvoje glumačkih klasika u glavnim ulogama (ANA KARIĆ i RADKO POLIČ), 'Slatku Simonu' pokušava se prodati kao ono što nije – erotski triler furioznog ritma te dekadentne motivike i muzičko-tekstualnog izričaja (trap, turbofolk). Naime atraktivnim trailerom koji se počeo prikazivati mjesecima prije dolaska filma u kina, bez ikakvih podataka o autorskom timu i produkcijskom zaleđu, sugeriralo se kako je riječ o vrućem proizvodu svježeg nezavisnog ishodišta i međunarodne koprodukcijske suradnje, da bi se naposljetku ispostavilo da iza 'Slatke Simone' stoje etablirane srednjostrujaške snage *par excellence* – redatelj i scenarist Igor Mirković, produkcijska kuća Interfilm i ni više ni manje nego HRT, potpomognuti HAVCOvim sredstvima. Ne sjećam se da je takvo bacanje pijeska u oči ikad izvedeno u hrvatskoj kinematografiji, pri čemu je vrhunac 'prevare' (može i bez navodnika) da film reklamiran kao erotski triler u stvarnosti

nije ni erotski ni triler, nego je nekakva polubajkovita semifantazija (opet veza s Mirkovićevim prvijencem) koja produkcijski i režijski puno više podsjeća na nedavni slovensko-hrvatsko-slovački dječji film 'Kapa' nego na recimo neku njemačko-francusko-srpsku provokaciju kako bi se iz *trailera* moglo zaključiti.

Radnja 'Slatke Simone' zbiva se u božićno-novogodišnje doba na potezu Zagreb – Graz, a dramaturški je oslonjena na opozicijski par koji čine 'virtualna kurva' Zeleni (slabašni TOMA MEDVEŠEK) te usamljeni i naivni taksist Bobo (donekle funkcionalni JERKO MARČIĆ), oženjeni otac zaljubljen u virtualnu fantazmu Simonu koju je Zeleni kreirao. Protagonistom postaje i nova, jedina ženska članica ekipe 'virtualnih kurvi', Jana (dobra TINA KESEROVIĆ), mlada žena kršćanskog morala koja glumeci Simonu uspostavlja i verbalnu komunikaciju s Bobom koji pak Simonu zamišlja u obličju stvarne djevojke Maje (marginalizirana MAJA JURIC). Stvarnost se miješa s Bobinim fantazijama, što Mirković, bez obzira na (neuvjerljive) pokušaje seksualne provokativnosti, režira kao da radi film za djecu, protagonisti, osobito Maja, više su skice nego karakteri (izuzetak je Jana koju Keserović zanimljivo tumači), sporedni likovi mišljeni su kao koloritni, ali ih Mirković ne uspijeva razigrati. Među potonjima izuzetak je šefica 'kurvi' Liza u ekspresivnoj izvedbi NELE KOCSIS, koja pak izgovara repliku 'vi feministice ste dobre cure, ali glupe ste ko kurac'.

Međutim, Mirković nije kalibar autora koji bi se upustio u elaboriranu tematizaciju takve pozicije – sposoban je plasirati tek efemerni ubod kao provokaciju lišenu ozbiljno postavljenog konteksta. Uostalom, čitav film neozbiljno je postavljen i realiziran, te samo ruši kredibilitet sineasta koji je nekad bio itekako važan dokumentarist. ■

Milena Marković: Deca

(Saša Božić, GDK Gavella)

Dio vrsne glumačke postave koja tumači glavni lik (Foto: Nina Đurđević/Gavella)

PIŠE Bojan Munjin

Pouke i ožiljci

Izvedba ukazuje na bolan nedostatak iskonske, jednostavne i duboke ljubavi

MOŽDA dva najvažnija pitanja u ljudskom životu glase: 'Tko su čovjekovi učitelji?' i 'Što čovjek radi sa svojom slobodom?' Kako već dugo uvjerljivih učitelja gotovo da nema, sloboda se uspostavlja tek kao neprestani bijesni prkos prema neuvjerljivim autoritetima i besmisleno mahnitanje prema svima oko sebe. Pejzaž ljudske sudbine tako postaje prepun bezglavog krivudanja, egzaltacija u mladosti tipa nitko-kao-ja protiv ustajale baruštine, kratkotrajnih eksplozija nade, do konačnog razočarenja i suicidalne melankolije nakon mnogih izgubljenih bitaka. To je otprilike tematski okvir zbivanja porodičnog romana 'Deca' beogradske spisateljice MILENE MARKOVIĆ, na temelju kojeg je nastala istoimena predstava, prvo u Beogradu, a ovih dana i u Zagrebu, u produkciji kazališta Gavella i režiji SAŠE BOŽIĆA. Da su 'Deca' porodični roman dobrim dijelom znači da se radi o stvarnoj porodici Milene Marković i o njoj samoj, pri čemu Marković – to je jedna od najvrjednijih osobina njenog pisanja – ostaje do kraja iskrena, ne štedeći ni sebe, ni ljude sebi najbliže. Kroz Markovićin roman i predstavu tutnji gomila likova raznih generacija, spojenih međusobnim vezama, intimnostima i ljubavima, ali jedan osjećaj struji od početka do kraja: djeca su uglavnom bačena u svijet te se, pored sve pretjerane brige starijih i njihovih dosadnih rituala, ponajprije sama snalaze kako znaju i umiju. Ironija sudbine je da djeca zapravo traže svoje učitelje, tko god to bio, ali njih u pravilu nema onda kada su najpotrebniji. Umjesto mudrih misli starijih koje ostaju za cijeli život, ono što formira djecu i mlade su ožiljci vlastitih krivih poteza i masnice neuspjeha. Ono čega definitivno nedostaje i što očajnički tražimo, što gotovo zjapi iz ove izvedbe, jest ona iskonska, jednostavna i duboka ljubav, koju danas u betonskim džunglama našega života ne nalazimo. Nakon tragedije u beogradskoj osnovnoj školi prošle godine, kada je učenik ubio devetoro svojih vršnjaka, jedan naslov u novinama,

koji je bio naročito indikativan, glasio je: 'Gdje smo pogriješili?' U intervjuu objavljenom u 166. broju časopisa Prosvjeta, Marković se poziva na JOHN BERGERA: 'Nema kontinuiteta u djelovanju, nema puteva, nema prepoznatljivog obrasca, nema prošlosti i nema budućnosti. Samo buka i bijes i bestijalno uživanje, to jest hranjenje u neujednačenoj, fragmentarnoj sadašnjosti. Svuda su uznemirujući čulni utisci bez ishoda. A nema ni hoda, što bi rekao BRECHT. Prostorni delirij. Internet pakao. Jedan fanatičan i totalitaran svijet koji nema ni jedan etički postulat; stvar je samo u stalnoj konzumaciji svaštarskog sadržaja.'

Zato i glavna junakinja ove priče tumara kao ranjena ptica od ushita od ponora, od plamtećeg uzbuđenja do rezignacije, da bi na kraju ližući vlastite i tuđe rane došla do zadnje rečenice romana i predstave upućene vlastitom djetetu: 'hodaj mi sine daleko živi uči gledaj praštaj i nemoj ništa zaboraviti.' Pet vrsnih glumica, JELENA MIHOLJEVIĆ, BARBARA NOLA, IVANA ROŠČIĆ, NATAŠA DANGUBIĆ i VIKTORIA BUBALO, tumače sa puno strasti i uvjerljivosti lik glavne junakinje u raznim fazama njezina nimalo jednostavnog života i zatiču je u mnogim kompleksnim stanjima, na rubu psihičke i emotivne izdržljivosti. One, poput glavne junakinje, pokušavaju biti nezavisne, autentične, neobuzdane i svoje, ali čitavo vrijeme osjeća se u njima zapravo tihi jecaj biča kojeg je život teško i nepovratno povrijedio. Milena Marković je gotovo brutalno kritična i prema sebi i prema ljudima oko sebe, ali ona na kraju kao da nam poručuje: 'To sam ipak ja i znam koju cijenu moram platiti da bih takva kakva jesam, 'žena-kurjak', prošla kroz život. Nemojte me suditi prestrogo, jer ja sam vama u vlastitom srcu već davno oprostila.' ■

PREPORUKE: MUZIKA

Nemeček: *Prokletije II*

(Lack Of Records)

NAKON što je izvrsnim, praktički solo albumom 'Prokletije' iz 2021. godine potpuno redefinirao zvuk svog dotadašnjeg noise rock kvarteta, VEDRAN ŽIVKOVIĆ naišao je na iznenađujuće široko odobravanje kritike i publike. U međuvremenu su Nemeček još jednom poprimili bendovsku formu, ovog puta u postavi sa sveprisutnim multiinstrumentalistom LEOM BESLAČEM i bubnjarem/producentom BORNOM MAKSANOM, te pobrali hrpu po-

hvala na račun *live* nastupa čija je furioznost zabilježena u intenzivnoj izvedbi 'Daj Bog' sa sjajne prošlogodišnje kompilacije 'Zvučni zid'. Premda nosi naslov 'Prokletije II' te predstavlja središnji dio planirane trilogije, album se odmiče od folk noise kombinacije prethodnika i uključuje znatno širi spektar utjecaja – krautrock, goth rock, post punk i niz drugih stilskih začina. Nemeček su se ovdje inspiracijom odmakli od narodne predaje i folklornih napjeva te zakoračili u razdoblje postindustrijske revolucije i Drugog svjetskog rata. Zlokobne, predapokaliptične, ali i himnične 'Os svijeta' ili 'Mirila' izmjenjuju se s ambijentalnim instrumentalima, ali i neočekivano nježnom baladom 'Olovni', koja zvuči kao spoj 'Trećeg svijeta' Haustora i srednje faze Swansa. 'Prokletije II' možda ne nude neočekivani šok prethodnika, ali nastavljaju zanimljivo i očigledno sve dulje i dublje glazbeno putovanje.

Dimitrije Dimitrijević:
Leđa Mala

(Menart)

SVEGA nekoliko tjedana nakon što je krajem prošle godine objavio treći album svog benda Igralom, DIMITRIJE SIMOVIĆ je objavio i drugi album svog kantautorskog

alter ega. Izgleda da Simoviću eklektični zvuk matičnog benda – u kojem se našlo mjesta i za modernu psihodeliju, afričke pustinske gitare i balkanske melodije – paše, pa se kao DIMITRIJE DIMITRIJEVIĆ raširio po svemu od pseudorap vokala, funk ritmike do atmosferične melankolije srednje faze Radioheada, sophistipop klavijatura te natruha country, blues i dub stilizacija. Takav stilski raspon konstantno prijeti prijeći u nesuvislost i metež, no Simović svoju apstraktnu, ali izrazito domišljatu i slikovitu liriku koristi kao ljepilo između različitih glazbenih scenografija, postavljajući se pritom kao kakav postmoderni šansonjer, prije negoli konvencionalni pop autor. Rezultat takvog pristupa je album koji plijeni bogatstvom ideja, emocija i raspoloženja. Ponekad je poželjno da ne znate gdje će vas sljedeći ton ili slog odvesti. Albuma koje predvidite od prve sekunde ionako ima previše.

Roj Osa:
Azbestni krovovi

(Kopaton Records)

BOLJE od riječi, album 'Azbestni krovovi', nominalni debi trija Roj Osa, sastavljenog od braće NENADA i ALENA SINKAUZA te bubnjara MARCA QUARANTOTTA, opisuje moćna naslovnica koju potpisuje naš proslavljeni stripaš DANIJEL ŽEŽELJ. Divovski brod nadvijen nad krovovima grada i okružen galebovima predstavlja opori, industrijski magični realizam albuma koji Sinkauzi donose kao kroniku odrastanja u Puli. Na domaćoj nezavisnoj sceni prisutni od ranih multih, poznati po radu s eksper-

mentalnim bendom East Rodeo, braća Sinkauz su širu prepoznatljivost stekli radom na filmskoj i kazališnoj glazbi posljednjih petnaestak godina, a njihov mahom improvizirani izričaj nosi melodijske natruhe noir jazz, pastoralnog post rocka garniranog neprekidnim digitalnim i analognim zvučnim manipulacijama te kontrolirano kaotičnim Quarantottovim perkusijama. Album je preporučljivo slušati kao cjelinu, možda i *soundtrack* nepostojećeg filma, čiji se smisao i logika polako odmataju u mikropokretima unutar masivne i naizgled statične cjeline nadvijene nad slušateljem baš poput grdosije s naslovnice.

■ Karlo Rafaneli

Analitičar prostora i autor razgovora okupljenih u knjigu 'Grad je sinteza'

SAŠA ŠIMPRAGA

Oporavak Zagreba od desetljeća uništavanja je proces

Ovih dana izlazi knjiga 'Grad je sinteza', koja okuplja vaših tridesetak razgovora s nizom stručnjaka i stručnjakinja za urbanizam i šire, vođenih tijekom niza godina, većinom za portal Vizkultura. Što nam ta polifonija otkriva o stanju zagrebačkog urbanog prostora?

Umjesto forenzike, fokus većine razgovora je uglavnom na budućnosti. Teme su raznolike, od velikih urbanističkih do marginalnih kvartovskih, a sve skupa čini zbir svega onoga što neki grad čini gradom, odnosno što Zagreb čini Zagrebom. To uključuje, primjerice, razgovore s autorima svih novih cjelovito planiranih stambenih naselja ili tematizaciju detalja poput vode kao elementa javnog prostora. Razgovori često posjeduju i aktivističku notu, budući da su kroz potvrde stručnjaka osnaživali neke od aktualnih inicijativa, poput onih za reafirmaciju novozagrebačke Plave potkove. Značajan segment knjige posvećen je onome što nazivam Savskim trgom, kao bitnoj točki za grad kojoj tek predstoji transformacija. Trenutne niske grane na kojima je Zagreb, ne samo u urbanističkom smislu, imaju svoje alternative i knjiga dijelom upravo to nudi.

Uključeni ste – što kao voditelj, što kao suradnik – u niz programa i projekata posvećenih Zagrebu, poput aktualnog ciklusa tribina 'Grad u Gradskoj', koji se održava u Gradskoj knjižnici i posebno je fokusiran na budućnost konkretnih javnih prostora. Što smatrate ključnim kada je riječ o uključivanju lokalne zajednice u promišljanje grada?

Participativni procesi u urbanističkom planiranju koji se danas provode puko su ispunjavanje forme, bez ikakvog učinka po kvalitetu prostora. Da bi javnost uopće mogla meritorno sudjelovati, treba biti informirana i senzibilizirana. U Zagrebu za to postoji i zasebna ustanova, Zagreb Forum, koja nikad nije kvalitetno ispunjavala tu funkciju, a od promjene vlasti je i potpuno neaktivna. Šire

Foto: Privatna arhiva

gledano, najavljena veća izdvajanja Grada za kulturu su svakako dobra, budući da kroz programe o gradu mogu doprinijeti izgradnji kulture prostora. Kultura je temelj.

Drugačiji odnos prema gradskom prostoru u načelu je jedan od ključnih aduta nove zagrebačke vlasti. Praksa je pak za sebe pitanje, uvjetovano nizom ograničavajućih faktora. Koliko ste zadovoljni onime što je dosad učinjeno u mandatu gradonačelnika Tomaševića?

Reformski i stabilizacijski karakter aktualne gradske uprave je neupitan. Možda je i društveno najodgovornija vlast u Zagrebu od neovisnosti. Kvaliteta novih javnih prostora u Zagrebu i inače nije visoka – problem je i u samim očekivanjima, koja su niska – ali ima nekakvu tendenciju popravljivanja. Nedostaje više simboličkih gesti, onih koje proizlaze iz poznavanja grada. Najave izmjena Generalnog urbanističkog plana jedan su od ključnih pomaka koji, čini se, ide u dobrom smjeru. Oporavak od desetljeća sustavnog uništavanja je proces.

■ Lujo Parežanin

KVADRAT

Kao popratni kuriozitet uz MEŠTROVIĆEVU retrospektivu, Klovićevi dvori su odlučili izraditi seriju umjetno generiranih portreta naših poznatih ličnosti. Rezultatima, za koje je zaslužan FILIP FILKOVIĆ PHILATZ, izmiče 'ono nešto teško objašnjivo' Meštrovićevih radova, zaključuju, držeći se isprazne mistifikacije koje je retrospektiva puna.

■ L.P.

Ministrica kulture se skamenila od marketinških ideja (Foto: Galerija Klovićevi dvori)

Pero s ovoga svijeta

Luković nije bio primjer socijalističke buržoazije koja bi devedesetih oprezno dizala glas ne više od građanski potrebnog. Njegov stil bio je često radnički direktan, a zahvaljujući svemu što je napravio ostao je u kolektivnoj memoriji i ostat će, kako i sam kaže – još uvek

NEDAVNO emitirana posljednja epizoda *XXZ podcasta*, naslovljena 'Borba bez prestanka', stigla je s gotovo pola godine zakašnjenja. U svom 46. nastavku postala je – a tako je i krenula – kao simbolični zvučni dnevnik PETRA LUKOVIĆA, koji je uz pomoć novinark e-novina SANDRE DANČETOVIĆ ne samo bilježio sve dogodovštine čovjeka oboljelog od karcinoma i susreta s posttranzicijskom okrutnošću javnog zdravstva, nego i na taj način komunicirao sa svima koji mu se javljaju, pitaju ga kako je ili jednostavno doniraju financijsku i svu drugu pomoć. Početak serijala koincidirao je s time kako Luković, čovjek od pera i tastature, više i nije mogao odgovarati na mailove, što je, barem onima koji mu pišu, zvučno signaliziralo da je još živ. Sada bitno slabijeg i narušenijeg glasa, boreći se za svaki uzdah i izdah, opisivao je posljednje dogodovštine s 'fantastično odvratnim' uvjetima boravka u Covid bolnici na Bežanijskoj kosi, najnovije eksperimente s preskupim i neučinkovitim turskim terapijama, ali bi ipak sve to bolesničko crnilo stavio u optimističan i dirljiv okvir, računajući kako je to samo još jedna njegova faza koja će biti zabilježena u nekoj budućoj knjizi koja će, nada se, jednom i biti objavljena. 'Meni je bitno da se i dalje borim, imam filing da će biti bolje. Nisam odustao i mnogo mi značite svi koji ste oko mene', kazao je opisujući posebnu vezu svojih prijatelja, čitatelja i sebe.

Da nije bilo tih ljudi, tog najužeg kruga pomagača, obitelji, ali i najudaljenijih anonimnih čitatelja koji su na sve moguće načine pomagali, Petar Luković možda i ne bi toliko

vremena odvojio za borbu i posljednji put se oglasio, jer u nedaćama i ponovnim počecima nije se našao prvi put. Već od prvih novinarskih dana, kada se 1976. zaposlio u Dugi i diplomirao na Mašinskom fakultetu, Luković nije bio tipičan primjer fine socijalističke buržoazije koja je od prostranog stana u centru Beograda do redakcije imala par koraka ili bi devedesetih oprezno i u društvu sličnomislećih dizala glas ne više od onog građanski potrebnog. I stil pisanja tog najprije rock, pa potom estradnog, a na koncu i političkog kritičara bio je neumiven i često radnički i pučki direktan, što mu je priskrbilo veliku popularnost kod čitatelja, a kod onih o kojima piše, čak i poneku sudsku tužbu. Bilo je to još uvijek na stranicama glazbenih i pop-kulturnih magazina (kasnije i erotskih), gdje je na ljutnju i sudske presude odgovarao još žešćim, neizmerno zabavnim tekstovima koji su doista stekli kulturni status. Poput primjerice rubrike 'Singlovi' u Džuboksu, s koje se cijedila sočna niska vrckavih opaski, metafora i uvreda, na kojima su se nedodirljive pop i rock zvijezde našle na kliskom terenu jednog prostog, brbljavog tipa koji je čak i tadašnje liberalne okvire političke korektnosti rastezao poput nekoč popularne Disko žvake. Devedesetih je, osobno i ljudski uznemiren svime što se u regiji događalo, istim žarom krenuo pisati o politici, no tada su mnogi njegovi projekti uz pomoć vlastodržaca ipak sistematičnije uništeni, a Luković se na putu od stana na Zvezdari do centra grada opet oporavljao. Tada su krenule i serioznije tužbe i financijske dubioze koje su uspjele dokrajčiti e-novine, jedan od rijetkih portala na kojemu

su ljudi nastavili pisati i komentirati i nakon što je ugašen. Oni koji Lukovića poznaju reći će da su ožiljci iz devedesetih upravo ono što mu je presudilo i uništilo zdravlje, a tada je, da bi preživio, krenuo i s rasprodajom i raspačavanjem vlastite arhive. Disidentsko pisanje u svim bivšim republikama Jugoslavije priskrbilo mu je u Feralu kulturni nadimak i kolumnu 'Pero s onoga svijeta' – nešto što će, nažalost i unatoč borbi, postati danas.

Petra Lukovića, legendu Duge, Džuboksa, Rocka 82, Vremena, Naše Borbe, X Zabave i gotovo svih drugih relevantnih tiskovina, upoznao sam 2017. u Beogradu, kada je bio pun planova i zanosa oko *XXZ* portala, svog novog čeda za koje se trudio naći sredstva, ali ga je svejedno uspostavio kao pravu pravcatu redakciju s mnoštvom radišnih i zaposlenih ljudi. Tada sam mu, pregledavajući kutije razbacanih fotografija iz arhive Džuboksa i Duge koje je pokušavao prodati Muzeju Jugoslavije, spomenuo da mi je njegovo pisanje bilo poseban orijentir za otkrivanje muzike: što god bi on popljuvao, to bi značilo da tu glazbu treba provjeriti, baš u duhu rekontekstualizacije domaće pop-ostavštine. Svima nama 'novim istraživačima' bilo je dosta jahanja legendi domaće kritike po jednom te istom i činjenice da su njihove ocjene zakucane u kamen, ne mijenjaju se nikada, a onda ih još kanonizira i nostalgija, žal za mladošću i opojni zov vremena u kojima je sve bilo bolje. Razina njihovog utjecaja bila je zahvaljujući jačini medija ogromna, no neke od njih to nije spriječilo da samo podebljaju svoje stare zablude. Petar Luković bio je drugačiji i to mi je odmah rekao: 'U mnogim ocjenama bio sam u krivu, žalim zbog grešaka, sada bih mnogo toga napisao drugačije.' U tome je bila njegova veličina, jer je bio spreman dopustiti si kritičan pogled unatrag i na sebe, ne držati se davno izrečenog stava kao pijan plota i shvatiti kontekst koji se mijenja. Čak smo i o nesretnim Lokicama razgovarali, a Luković je nakon toga objavio i cijeli serijal novih analiza socijalističkog disca, klupskog života u Jugoslaviji, dodao na *XXZ* magazin i sekciju o LGBTIQ kulturi, pratio novu umjetnost i televizijske serije i s lakoćom se odriješio mačističke ustajalosti stare domaće rock kritike. Uostalom, jedan takav sjajan salto učinio je opet prije od svih: godine 1989. iz tiska izlazi 'Bolja prošlost – Prizori iz muzičkog života Jugoslavije 1940. – 1989.', vjerojatno najvažnija knjiga o povijesti glazbe na ovim prostorima, koja najavljuje budući stav progresivne glazbene kritike i pisanja o pop-kulturi. A taj je žanrovskim čistuncima fiksiranog ukusa još

uvijek nejasan u svojoj širini i mogućnosti da na jednom mjestu okupi i poveže, kako u uvodu kaže sam Luković, 'narodnjačke majstore iz kafana, šlageraše, ljute i gnevne rokere, sentimentalne zabavnjake, odmerene kompozitore i pomahnitale menadžere'. IVO ROBIĆ i LEPA LUKIĆ, SILVANA ARME-NULIĆ i GABI NOVAK, TOMA ZDRAVKOVIĆ i KORNELIJE KOVAČ ili GORAN BREGOVIĆ i STJEPAN MIHALJINEC, samo su neka od poglavlja u najavljenom prvom dijelu knjige koja nažalost nije doživjela nastavak, ali ni barem toliko željeni pretisak. Luković je to oduvijek želio učiniti, no novaca nije bilo, došla je bolest, pa je svoju povijest pisanja počeo redovito objavljivati na *XXZ* portalu u duhovitoj i samoironičnoj rubrici 'Najbolje od najgoreg'.

U svojoj vlastitoj okolini Petar Luković je često bio pogrešno shvaćen kao netko tko previše kritizira lokalnu politiku, a u recentnim postovima na društvenim mrežama javljaju se i oni koji mu ne žele oprostiti njegov prelazak 'na mračnu stranu', misleći pritom na njegov angažman za Pink i ŽELJKA MITROVIĆA. Kako god bilo, Luković taj oprost ne bi ni tražio, jer je znao sebi dopustiti greške, jer je egzistencijalno bio i gdje drugi nisu, a i jer je možda pomislio da nešto u središtu Tamne zvijezde može promijeniti. Bilo koja opcija je moguća – Luković nije više tu pa da tek vidimo u kojem smjeru ide, iako je za naznaku sasvim dovoljno na YouTube ukucati PALMU, žirafu i Jagodinuu i pogledati kako Luković doista misli. Njegova želja da na koncu preživi nije ipak zaslužila mjestimično okretanje glava beogradske elite, jer mnogi od njih nisu, a nadajmo se i da neće biti u situaciji u kojoj je posljednjih godina bio Luković. One kutije prepune memorabilija, sjajnih fotografija s legendarnih tulumama osamdesetih, rijetkih ploča iz rubrike 'Singlovi' i članaka iz magazina, smještenih u redakciji *XXZ*-a preko puta KC Grada, gdje je Petar Luković redovito odlazio na pivo i kovao nove izdavačke poduhvate, na koncu su prodane ili netragom nestale. A nisu trebale tako završiti. Nema ih više kako bi svjedočile o vremenu u kojemu je jedan čovjek mogao se zagrabiti ogroman komad kreativne i profesionalne slobode, a da od toga, barem do devedesetih, može normalno živjeti. I pritom svu tu politiku, estradu i svijet oko sebe promatrati kao materijal za članke koji su hrabro propitkivali ono što se događa, upozoravali na čuda i stranputice i pritom se, rekao bi sam Luković, 'dobro zajebavali'. Slušatelje svog *podcasta* zadnjih je godina pozdravljao sa 'Ovde Petar Luković, još uvek!' i unatoč ovom formalnom odlasku, Petar Luković je zahvaljujući svemu što je napravio ostao u kolektivnoj memoriji i ostat će, kako i sam kaže – još uvek. ■

Kritičar koji nije štedio nikog,
pa ni sebe samog (Foto: Ferdi
Limani/XXZmagazin)

TV RAŠETANJE

Mjesečevi
sateliti

PIŠE Boris Rašeta

HRT-ovi urednici su pali s Marsa, u fertutmi oko državnog odvjetnika priređuju Otvoreno o putovanju na Mjesec! Goran Huđec potvrdio je da su ljudi doista ondje sletjeli. Čekamo Otvoreno o tome je li Zemlja okrugla ili ravna ploča. Ako je okrugla pa se okreće oko svoje osi, zašto naši bunari ne isure?

Nulti kadar:
Itakodalje, HRT,
5. veljače, 21:40

PRIZNAJEMO, slabi smo na stare stvari! Nostalgija, biološka a ne politička, s godinama postaje sve jača. Stara, požutjela slika i pomalo pucketav ton daju neodoljiv šarm djelima starih majstora. Pokojni TOMISLAV ŽIRO RADIĆ nedovoljno je priznat autor. On je JULIJE KLOVIĆ hrvatskog filma, majstor minijature – njegove se drame odvijaju u čaši vode, s minimalnim brojem riječi. Ali u granicama obiteljske intime to su prave emotivne oluje. ‘Kotlovina’, ‘Što je Iva snimila 21. listopada 2003.?’ ‘Timon’, ‘Živa istina’ i niz njegovih TV-drama otkrivaju režisera kakvih je u Hrvatskoj malo, kompletnog autora koji na temeljima zaokruženog umjetničkog nazora stvara svoja djela. Radić zna stvoriti *suspense* jednom jedinom glumačkom polugrimasom, prikladno prikazanom u krupnom planu. Drama ‘Itakodalje’ (1977.) kojoj je Radić scenarist i režiser, vrlo tipična za njegov opus, prikazuje dramski trokut – BOŽIDARKA FRAJT (Branka) u braku je s KRUNOM VALENTIĆEM (Željko), a u posjet im dolazi prijatelj iz mladosti BORIS BUZANČIĆ (Ivica), koji je davnih dana otišao u Australiju. U razgovorima za stolom frcaju iskre drame i sukoba koje se mudro i tiho zagušuju; u trokutu se krije velika tajna... U ‘Itakodalje’ više je nego dojmljivo Radićevo majstorsko vođenje odličnih glumaca, koji mikronskim gestama sugeriraju velike psihološke nemire. Obavezno pogledati.

Pressing, N1,
6. veljače, 20:15

ŽARKO PUHOVSKI potvrđuje našu procjenu. Umjesto traženja rješenja, hrvatska opozicija (opet) traži izgovore. Oporba je – predvidivo nepametno – izabrala poražavajuće mjesto za prosvjed na koji se, kako se čini, neće odazvati puno ljudi. Da se osjećaju jaki, umjesto Markova trga izabrali bi Jelačić plac. To dokazuje da ne vjeruju u izlaznost. ‘To je mjesto za ozbiljan prosvjed’, kazao je Puhovski. ‘Ovdje, s obzirom na blokirani dio trga, imate samo Ćirilometodsku ulicu i dio Markova trga gdje već petstotinjak ljudi ispuni taj prostor. To će biti dovoljno da se stvori privid množine, a istovremeno neće biti masovni prosvjed u punom smislu riječi’, kazao je dodajući da u formulu valja uvrstiti i kratko pamćenje naših ljudi. ‘Priča s TURUDIĆEM je gotova i jedino se mogu na ovaj način žaliti zbog toga što je većina kao i obično bila jača’, istaknuo je Puhovski. ‘Oporba je očito pomiješala pokušaj strategijskog dogovaranja za okrupnjeni izlazak na izbore i dogovor o konkretnom prosvjedu. Čini mi se da i oporba, kao i vladajući, hotimično precjenjuju ulogu glavnog državnog odvjetnika i pokušavaju stvoriti problem koji objektivno nadilazi povod’,

Otvoreno o utrci u osvajanju
Mjeseca (Foto: Screenshot/HRT)

rekao je Puhovski, a mi prenosimo njegove riječi jer mislimo jednako.

Otvoreno, HRT,
8. veljače, 22:10

HRT-OVI urednici su pali s Marsa, u vrijeme otkazanih letova i cijele fertutme oko državnog odvjetnika priređuju Otvoreno o putovanju ljudi na Mjesec! GORAN HUĐEC, koji je 1969. za TVZ komentirao misiju Apollo, otkrio nam je ekskluzivu – potvrdio je da su ljudi doista sletjeli na Mjesec (inače bi to, rekao je, već Rusi demantirali). SLOBODAN DANKO BOSANAC, predsjednik Jadranske aero-svemirske asocijacije, najavio je dva projekta putovanja – kineski i NASA-in projekt. Idealno za vjenčanja, doznajemo u Otvorenom. ‘Vjerujem da je Mjesec pravo mjesto na kojem ćemo vrlo brzo ponuditi mladima da provedu medeni mjesec’, rekao je Bosanac. Perspektive su zadivljujuće. Čekamo Otvoreno o tome je li Zemlja okrugla ili ravna ploča. Ako je okrugla pa se okreće oko svoje osi, zašto naši bunari ne isure?

Novi dan, N1,
9. veljače, 8:00

MIRELA AHMETOVIĆ sigurna je da će A. P. biti priveden – to je, kaže MAŠENKI VUKADINOVIĆ, tek temporalna zagonetka. ‘Pitanje je trenutka kada će ANDREJ PLENKOVIĆ zavrišiti u zatvoru. Uvjerena sam da poruke koje sadrže inicijale A. P. nisu jedine poruke koje su deponirane u sustavu i koje se odnose na umiješanost Andreja Plenkovića u kriminalne radnje u koje su umiješani njegovi suradnici’, rekla je Ahmetović. Mi ne bismo bili baš tako sigurni da će A. P. ‘disati prosijani zrak’ iza remetinečkih rešetaka. Ali to nije ni važno, kako pokazuje slučaj IVE SANADERA, koji je zatvoren samo zato da bi sanaderizam ostao na slobodi. Oporba opet pravi amatersku grešku. Pozivati građane na prosvjede jednako je učinkovito kao pozivati bijele medvjede u staništa sredozemne medvjedice. Ne ide to, neće tu biti mase pa će HDZ dobiti još jedan argument

u predizbornom pripetavanju. Jedina je opcija, kako uvjerljivo pokazuje povijest, stvaranje koalicije širokog spektra, kao ‘šestorka’ nakon TUĐMANA ili Kukuriku koalicija iz 2011. SANDRA BENČIĆ uzda se u visoku izlaznost, koja je nepouzdana. D’Hondtova metoda je pouzdana. Ali razumno je zapitati se: želi li današnja opozicija preuzeti vlast? Ovako im je udobnije. Ne dogovore li se – vremena još imaju – donijet će HDZ-u treći uzastopni mandat.

Vijesti, HRT,
9. veljače, 16:00

HRT donosi izvratke iz intervjua TUCKERA CARLSONA s VLADIMIROM PUTINOM, koji je vidjelo preko milijardu ljudi. Zašto toliko? Zato što su sve zemlje pod kontrolom Washingtona zabranile ruske medije (RT i Sputnik), pa su svi htjeli čuti što Rus ima reći. Cenzura je uvijek pouzdan indikator slabosti. U tisuću filmova vidjeli smo pozivanje na američki Prvi amandman, koji jamči slobodu govora – on je u veljači 2022. brutalno derogiran u cijeloj zapadnoj galaksiji. Još je JOHN STUART MILL zagovarao slobodu rasprave kao pretpostavku slobode. No ta je sloboda prva stradala, zadavljena je svilenom vrpcom, da bi je zamijenila uvredljivo priglasna propaganda koja vodeće zapadne medije spušta na razinu moskovske Pravde. Kažeš li da je Putin zločinac, nisi pogriješio, ali ako tvrdiš da je smrtno bolestan, rekao si nešto što će brzo biti potvrđeno ili opovrgnuto. Koliko smo puta čitali da Putin ima Parkinsona, Alzheimer, rak, leukemiju, vojsku dvojnika, da se krije u bunkeru, da Rusi nemaju strepljiva, da vade čipove iz vešmašina, da će krenuti na Varšavu ili Berlin (iako ne mogu ući ni u varošice kao što su Kupjansk i Severson, ili sela kao što je Časov Jara?), da će napasti NATO? *Fake news!* Takozvani *fact checker* šalju sljedeću poruku: nemojte slušati njihove laži – slušajte naše! ‘Pomagat ćemo Ukrajini koliko treba i dokle god treba’, zaklinjao se BIDEN, da bi sad pjevao drugu pjesmu: ‘Pomagat ćemo koliko možemo i dokle možemo’. Sadržaj intervjua nećemo prepričavati jer ste ga svi vidjeli, poruka je jasna: cenzura šteti onome tko je uvodi, zabranjeno voće je najtraženija roba.

Točka na tjedan, N1,
11. veljače, 9:00

NATAŠA BOŽIĆ ŠARIĆ izvisno se pripremila za maratonski intervju sa ZORANOM MILANOVIĆEM, koji je sve samo ne jednostavan sugovornik, ako s njim želite voditi polemički intervju. Razgovor se vrtio uglavnom oko imenovanja Ivana Turudića na mjesto glavnog državnog odvjetnika, da bi u zadnjoj četvrtini prešao na šire političke teme, unutarnje i vanjske. Premda N1 nema nacionalnu frekvenciju, razgovor je ipak imao veliki doseg jer su ga, praktički uživo, prenijeli svi hrvatski portali. Milanović je najavio daljnje nastupe na nacionalnim televizijama, čerace se još. ■

3666

12

7

24